

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra mediálních studií

Matěj Ludvík

**Ústředí tiskové dozorčí služby a jeho činnost ve
vybraných případových studiích v letech 1938
až 1945**

Magisterská práce

Praha 2014

Autor práce: **Matěj Ludvík**

Vedoucí práce: **PhDr. Jan Cebe**

Rok obhajoby: 2014

Bibliografický záznam

LUDVÍK, Matěj. *Ústředí tiskové dozorčí služby a jeho činnost ve vybraných případových studiích v letech 1938 až 1945*. Praha, 2014, 89 s. Diplomová práce (Mgr.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií. Vedoucí diplomové práce PhDr. Jan Cebe.

Abstrakt

V období Protektorátu Čechy a Morava mezi lety 1939 – 1945 řídilo média stejně jako celou státní správu nacistické Německo. Ve prospěch okupační mocnosti fungovala i cenzura tisku, kterou zajišťovalo Ústředí tiskové dozorčí služby v Praze s pobočkami v Brně, Moravské Ostravě, Olomouci a Plzni. V jeho čele stál nejprve Oswald Svoboda, který však byl za svoji odbojovou činnost v srpnu 1939 zatčen a později popraven. Až do konce války pak tento úřad vedl Eduard Parma.

ÚTDS nejen schvalovalo každé číslo periodického tisku před vydáním, ale dávalo také denní pokyny redakcím, kde pracovali kromě novinářů a jejich šéfredaktorů i dva cenzurní úředníci. Nařízení se vztahovala k aktuálním událostem a udávala, jak se o nich má psát, aby vyzněly příznivě pro Německo a jeho spojence. Tato forma cenzury fungovala po celou dobu okupace. Naše práce na čtyřech případových studiích ukazuje, jak ovlivnila tato nařízení výslednou podobu vybraného denního tisku. První z nich se tematicky zaměřuje na předsedu protektorátní vlády Aloise Eliáše, druhá se týká krize na Balkáně na jaře 1941, třetí sleduje události kolem atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha o rok později a čtvrtá se zabývá nálety Spojenců na Prahu v únoru 1945.

Abstract

In the period of the Protectorate of Bohemia and Moravia between years 1939 – 1945 media, as well as the whole society, were controlled by the government of Nazi Germany. The control also included censorship of the press that operated for the benefit of the occupying power. Its essential component, Central Press Supervisory Service, had to approve every issue before it released to the press. But it also published daily instructions for the newsrooms, where two censors operated together with working journalists and their editors in chief. Our work uses four case studies to show how censor's directives influenced the final form of the selected newspapers.

Klíčová slova

totalitní systém médií - český tisk – cenzura – řízení tisku – Protektorát Čechy a Morava – druhá republika – období 1938 až 1945 – aktivismus - Ústředí tiskové dozorní služby

Keywords

totalitarian media systém – Czech press - censorship – press regulation - Protectorate of Bohemia and Moravia – The Second Republic – period 1938-1945 - activism – Central Press Supervisory Service

Rozsah práce: 202 196 znaků včetně mezer, přibližně 89 normostran.

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 7. května 2014

Matěj Ludvík

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval především PhDr. Janu Cebemu za cenné rady a odborné vedení diplomové práce. Za pomoc s překlady děkuji Jiřímu Čejkovi a Martinu Tesařovi. Díky patří také mé rodině za jazykovou korekturu textu i podporu při studiu.

SCHVÁLENO

Institut komunikačních studií a žurnalistiky FSV UK Teze MAGISTERSKÉ diplomové práce											
TUTO ČÁST VYPLŇUJE STUDENT/KA:											
Příjmení a jméno diplomantky/diplomanta: Ludvík Matěj	Razítko podatelny:										
Imatrikulační ročník diplomantky/diplomanta: 2012/2013	<table border="1" style="margin: auto;"> <tr> <td colspan="2" style="text-align: center;">Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd</td> </tr> <tr> <td style="text-align: left;">Došlo dne:</td> <td style="text-align: center;">- 7 - 06 - 2013 .. - 1 -</td> </tr> <tr> <td style="text-align: left;">Číslo:</td> <td style="text-align: center;">4533</td> </tr> <tr> <td style="text-align: left;">Přijímá:</td> <td style="text-align: center;">(prázdné)</td> </tr> <tr> <td style="text-align: left;">Přiděleno:</td> <td style="text-align: center;">(prázdné)</td> </tr> </table>	Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd		Došlo dne:	- 7 - 06 - 2013 .. - 1 -	Číslo:	4533	Přijímá:	(prázdné)	Přiděleno:	(prázdné)
Univerzita Karlova v Praze Fakulta sociálních věd											
Došlo dne:		- 7 - 06 - 2013 .. - 1 -									
Číslo:	4533										
Přijímá:	(prázdné)										
Přiděleno:	(prázdné)										
E-mail diplomantky/diplomanta: matludvik@gmail.com											
Studijní obor/forma studia: Mediální studia - prezenční											
Předpokládaný název práce v češtině: Ústředí tiskové dozorcí služby a jeho činnost ve vybraných případových studiích v letech 1938 až 1945											
Předpokládaný název práce v angličtině: The Press Office of the Supervisory Service and its activities in selected case studies in the years 1938-1945											
Předpokládaný termín dokončení (semestr, akademický rok – vzor: ZS 2012/2013) (diplomovou práci je možné odevzdat nejdříve po dvou semestrech od schválení tezí) LS 2013/2014											
Charakteristika tématu a jeho dosavadní zpracování (max. 1800 znaků): V průběhu druhé republiky (30. 9. 1938 – 15. 3. 1939) se začaly ve státní správě objevovat autoritářské prvky, jako například zastavení činnosti Komunistické strany Československa a následně i jejího tisku. V období Protektorátu Čechy a Morava (16. 3. 1939 – 8. 5. 1945) pak byla zavedena totalitní dvojkolejná státní správa. Formálně byla ponechána česká správa, fakticky ale rozhodovala ta německá. Obdobná situace byla i v oblasti řízení tisku. Od doby druhé republiky měl dohled nad médií Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady. Dalším cenzurním orgánem, který měl na starost předběžnou tiskovou kontrolu, byla Ústřední cenzurní komise a od 6. 12. 1938 Ústředí tiskové dozorcí služby (ÚTDS), jemuž se chceme v práci věnovat především. Od počátku okupace na území Protektorátu ale bylo hlavní rozhodovací silou, která řídila propagandu, německé Oddělení pro kulturní politiku a tiskové oddělení, kde stál v čele Karl Alex von Gregory a skupina Tisk při Úřadu říšského protektora, která mu byla podřízena. Jejím vedoucím pak byl Wolfgang Wolfram von Wolmar. Potřeba ovlivňovat veřejné mínění ve společnosti a pěstovat nenávisť k nepříteli skrze média byla pro totalitní moc obzvláště důležitá v kritických momentech, jako byl atentát na Reinharda Heydricha. Tématem cenzury a orgánům, jimž náležela tato činnost, se zabývají práce Jakuba Končelíka, Jana Cebeho a Barbary Köpplové: <i>Řízení tisku v letech 1939-1945; analýza protektorátních tiskových porad</i> a Jakuba Končelíka: <i>Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava</i> . K dokreslení tohoto problému může pomoci i práce Jakuba Končelíka, Barbary Köpplové a Jitky Kryšpinové: <i>Český tisk pod vládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939 až 1941</i> . Problematika novinářského aktivismu je zpracována ve studii Jana Cebeho a Jakuba Končelíka: <i>Novinářský aktivismus; protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku</i> , popřípadě v diplomové práci Adama Al Chaara: <i>Utvoreni skupiny aktivistických novinářů v Protektorátu Čechy a Morava</i> . Mediálním obrazem atentátu na Reinharda Heydricha se zabývá rigorózní práce Daniela Pavlise: <i>Komparace mediálních agend atentátů na Reinharda Heydricha a Adolfa Hitlera</i> .											
Předpokládaný cíl práce, případně formulace problému, výzkumné otázky nebo hypotézy (max. 1800 znaků): Budeme zkoumat praktické provádění cenzury členů Ústředí tiskové dozorcí služby s hlavním sídlem v Praze, které bylo Tiskovým odborem Předsednictva ministerské rady pro tento účel založeno. Také se											

budeme zabývat personální strukturou i některými jeho zaměstnanci a pokusíme se dokázat význam tohoto orgánu pro německou propagandu. Vše se pokusíme zasadit do dějinných souvislostí.

V několika případových studiích by mělo být pomocí komparace archiválií a dobového tisku ukázáno, jak tento orgán dával 24 hodin denně pokyny cenzorům pracujícím přímo v jednotlivých redakcích.

Naším cílem bude zjistit, jak fungovalo Ústředí tiskové dozorcí služby po stránce své činnosti, struktury i koordinace s médií. V případových studiích budeme analyzovat, jakým způsobem tisk přebíral tyto pokyny a určíme tak míru vlivu ÚTDS na média.

Předpokládaná struktura práce (rozdělení do jednotlivých kapitol a podkapitol se stručnou charakteristikou jejich obsahu):

V úvodu představíme téma a určíme si strukturu a cíle práce. Ve druhé kapitole zasadíme naše téma do kontextu dějinných souvislostí. Stručně nastíníme mezinárodní politickou situaci od Mnichovské dohody až po průběh druhé světové války. Zaměříme se také na situaci v Československu na konci první republiky, především však za druhé republiky a během Protektorátu Čechy a Morava. Pro lepší pochopení souvislostí budeme klást větší důraz na období, která souvisí s našimi případovými studii. Zejména potom na atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha.

Ve třetí kapitole popíšeme strukturu českých a německých úřadů, které řídily tisk. Přes Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady se dostaneme až k Ústředí tiskové dozorcí služby, jemuž ale věnujeme samostatnou kapitolu. Ta bude rozdělena do jednotlivých podkapitol, kde se pokusíme s pomocí dostupných zdrojů rozebrat ustavení a začátky tohoto orgánu, každodenní agendu, personální strukturu, koordinaci s jednotlivými redakcemi tisku, osudy některých jeho zaměstnanců i zánik ÚTDS na konci války.

V hlavní části naší práce budeme pracovat s materiály, které obsahují pokyny Ústředí tiskové dozorcí služby směrem k jednotlivým redakcím. V několika případových studiích, kterým věnujeme celé kapitoly, budeme zpracovávat tisková nařízení a následně je budeme komparovat s příslušnými mediálními obsahy vybraných novin. Zejména se bude jednat o období atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha. Budeme sledovat, jak se jednotlivé rozkazy promítly do výsledného mediálního obrazu události ve vybraném tisku.

V závěrečné kapitole zhodnotíme, zda se nám podařilo naplnit cíle, které jsme si stanovili.

Vymezení podkladového materiálu (např. titul periodika a analyzované období):

Materiály Národního archivu z období let 1938 – 1945 (zejména fond *Archiv Syndikátu novinářů*, dále fondy *Úřad říšského protektora*, *Národní soud* nebo *Emanuel Moravec*)

Dostupný denní tisk v Národní knihovně: např. *Národní politika*, *Polední list*, *Venkov*

Metody (techniky) zpracování materiálu:

Pro náš kvalitativní výzkum budeme analyzovat dostupné materiály v Národním archivu a odbornou literaturu vztahující se k tématu. Stěžejním bodem práce bude několik případových studií, pro které využijeme archiválie a vybraný dobový tisk.

Základní literatura (nejméně 5 nejdůležitějších titulů k tématu a metodě jeho zpracování; u všech titulů je nutné uvést stručnou anotaci na 2-5 řádků):

Cebe, Jan – Končelík, Jakub: Novinářský aktivismus; protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie. Roč. 53 (2008), č. 1 – 4, s. 39 – 48.

Tato studie popisuje činnost českého legálního tisku a její roli ve společnosti v období Protektorátů Čechy a Morava a blíže se zaměřuje na novináře, kteří pro naplnění svých osobních ambicí neváhali spolupracovat okupující německou velmocí.

Končelík, Jakub – Cebe, Jan – Köpplová, Barbara: Řízení tisku v letech 1939-1945; analýza protektorátních tiskových porad. In: Mediální studia. Roč. 2 (2007), č. 3, s. 272-291.

Práce pojednává o problematice řízení tisku v době Protektorátu Čechy a Morava, které bylo vedené tendenčně ve prospěch okupujícího Německa. Prezentována je zde hlubší analýza tiskových porad, kterou připravoval pro novináře Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady. Zde byli zástupci médií hodnoceni za svoji tendenční práci a byly jim také vydávány pokyny pro následující období.

Končelík, Jakub: Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: Foret, Martin – Lapčík, Marek – Orság, Petr (eds.): Média dnes; reflexe megality, médií a mediálních obsahů.

<p>Olomouc, Univerzita Palackého 2008, s. 395-311.</p> <p>Článek popisuje mechanismy, jakými orgány propagandy, český Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady a německá skupina Tisk při Úřadu říšského protektora, řídily tisk v době Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939-1945, zejména jak zasahovala do personální politiky vydavatelů, jak trestala nevyhovující mediální obsahy, nebo jak zasahovala do chodu mediálních institucí.</p> <p>Bednařík, Petr: Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky. In: Hamáčková, V. – Hanková, M. – Lhotová, M. (eds.): Židé v Čechách. Praha, Židovské muzeum v Praze 2007, s. 32-45.</p> <p>Tato studie se zabývá analýzou českých deníků v období druhé republiky, kdy Československo procházelo jednou z největších politických, hospodářských i morálních krizí. Konkrétně je zaměřena na antisemitismus a jeho projevy v tisku.</p> <p>Končelík, Jakub – Večeřa, Pavel – Orság, Petr: Dějiny českých médií 20. století. Praha, Portál 2010.</p> <p>Tento titul chronologicky mapuje v kontextu dějin Československa cenzuru, legislativu, tisk, rozhlas, televizi a další oblasti v oboru médií. Pro nás bude stěžejní kapitola <i>Protektorát Čechy a Morava (1939-1945); Temná léta okupace</i>.</p> <p>Diplomové a disertační práce k tématu (seznam bakalářských, magisterských a doktorských prací, které byly k tématu obhájeny na UK, případně dalších oborově blízkých fakultách či vysokých školách za posledních pět let)</p> <p>Pavlis, Daniel. <i>Komparace mediálních agend atentátů na Reinharda Heydricha a Adolfa Hitlera</i>. Praha, 2011. Rigorózní práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Jakub Končelík.</p> <p>El Chaar, Adam. <i>Utvoření aktivistických novinářů v Protektorátu Čechy a Morava</i>. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Petr Bednařík.</p> <p>Houzarová, Zuzana. <i>Mediální obraz Josepha Goebbelse v českém tisku mezi lety 1943 a 1945</i>. Praha, 2010. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Petr Bednařík.</p> <p>Blahynková, Veronika. <i>Obraz japonského útoku na Pearl Harbor ve třech českých dobových denících</i>. Praha, 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Petr Bednařík.</p> <p>Veselá, Lenka. <i>Proměna obrazu Sovětského svazu v protektorátním denním tisku na příkladu srovnání dobových mediálních obsahů z přelomu srpna a září 1939 a přelomu června a července 1941</i>. Praha, 2011. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze. Fakulta sociálních věd. Vedoucí práce Petr Bednařík.</p>
<p>Datum / Podpis studenta/ky</p> <p>31. 5. 2013 </p>

<p>TUTO ČÁST VYPLŇUJE PEDAGOG/PEDAGOŽKA:</p> <p>Doporučení k tématu, struktuře a technice zpracování materiálu:</p>	
<p>Případné doporučení dalších titulů literatury předepsané ke zpracování tématu:</p>	
<p>Potvrzuji, že výše uvedené teze jsem s jejich autorem/kou konzultoval(a) a že téma odpovídá mému oborovému zaměření a oblastí odborné práce, kterou na FSV UK vykonávám.</p> <p>Souhlasím s tím, že budu vedoucí(m) této práce.</p> <p></p>	
<p>Příjmení a jméno pedagožky/pedagoga</p>	<p>Datum / Podpis pedagožky/pedagoga</p>

TEZE JE NUTNO ODEVZDAT **VYTIŠTĚNÉ, PODEPSANÉ** A VE **DVOU** VYHOTOVENÍCH DO TERMÍNU UVEDENÉHO V HARMONOGRAMU PŘÍSLUŠNÉHO AKADEMICKÉHO ROKU, A TO PROSTŘEDNICTVÍM PODATELNY FSV UK. PŘIJATÉ TEZE JE NUTNÉ SI **VYZVEDNOUT** V SEKRETARIÁTU PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY A **NECHAT VEVÁZAT** DO OBOU VÝTISKŮ DIPLOMOVÉ PRÁCE.

TEZE NA IKSŽ SCHVALUJE VEDOUcí PŘÍSLUŠNÉ KATEDRY.

Obsah

Úvod	3
1. První republika jako mnohonárodnostní demokracie	5
1. 1 Postavení médií v meziválečném Československu a mediální legislativa	5
1. 2 Hospodářská krize jako rozbuška extremismu	8
1. 3 Vzestup Sudetoněmecké strany	9
2. Od demokracie k totalitě	12
2. 1 Hledání viníků	12
2. 2 Cenzura za druhé republiky	13
2. 3 Redukce tisku a cesta k okupaci	18
3. Pod německým diktátem	22
3. 1 Dvoukolejný systém správy	22
3. 2 Odboj a kolaborace	23
3. 3 Vedoucí moc Protektorátu a reorganizace správy od roku 1941	25
4. Tisk a cenzura v období Protektorátu	27
4. 1 Řízení tisku	27
4. 2 Aktivističtí novináři	30
4. 3 Krize českého tisku	33
5. Ústředí tiskové dozorčí služby	35
5. 1 Struktura a provádění předběžné přehlídky	35
5. 2 Souborný přehled pokynů ze 17. září 1939	37
5. 3 Denní pokyny	41
6. Alois Eliáš a s ním spojená odbojová činnost v pokynech ÚTDS	42
6. 1 Eliáš a Schmoranzova skupina	42
6. 2 Chlebičková aféra	43
6. 3 Eliáš zatčen a odsouzen	45
6. 4 Nová vláda	47
7. Cenzura ÚTDS a ohlasy v českém tisku ke vpádu Osy do Jugoslávie a Řecka	49
7. 1 Soupeření o Balkán	49
7. 2 Zkreslování informací o nepokojích v Bělehradě	50
7. 3 Pád Jugoslávie	51
7. 4 Řecká otázka	53
7. 5 Aféra Krychtálek	55

8. Atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha v rozkazech ÚTDS a v českém tisku	56
8. 1 Před atentátem	56
8. 2 Heydrich přijímá novináře den před atentátem	57
8. 3 První pokyny po atentátu.....	58
8. 4 Hon na parašutisty	61
8. 5 Smrt Reinharda Heydricha	63
8. 6 V kryptě kostela.....	66
9. Nálety na Prahu v únoru 1945 v pokynech cenzurních orgánů	67
9. 1 Bombardování Prahy za druhé světové války	67
9. 2 Po náletech	68
9. 3 Pohřeb jako propaganda	70
9. 4 Sčítání škod	72
Závěr.....	73
Summary	75
Zdroje	77
Literatura	77
Archivní materiály.....	78
Periodika.....	78
Seznam příloh.....	79
Přílohy	80

Úvod

Žít v době svobody je pro nás dnes samozřejmostí, ale v moderních dějinách už má český národ dvě zásadní zkušenosti s totalitou. Proto je důležité na historii nezapomínat a nadále ji studovat. Nacistický i komunistický režim pro budování nadvlády nad českými zeměmi ve většině případů nepoužíval zbraně, ale měl jiné nástroje. Mezi ty nejdůležitější patřila propaganda a cenzura, které mohly být prováděny pouze po ovládnutí domácích médií. Tato práce zkoumá právě jednu složku cenzurní praxe v době německé okupace za druhé světové války.

Přestože už od období druhé republiky na podzim roku 1938 se prohlubovaly nedemokratické tendence včetně zostřující se cenzury, k radikální změně došlo až po 15. březnu 1939, kdy Hitlerovo Německo vytvořilo Protektorát Čechy a Morava. Okupační moc sice českou správu nezrušila, ale převzala veškerou kontrolu nad ní, a to včetně řízení médií. Došlo k rozbití tradiční stranické struktury tisku, likvidaci mnoha titulů, perzekuci novinářů, všeobecnému zhoršení kvality žurnalistiky a zejména k důsledné cenzurní praxi. Aby měla periodika propagandistickou podobu a byly eliminovány texty k Říši nepřívětivé, fungoval propracovaný systém dohledu nad tiskem.

Při úřadu říšského protektora vzniklo kulturně politické oddělení, v jehož čele stanul Karl von Gregory a pod ním skupina Tisk, kterou vedl Wolfgang Wolfram von Wolmar. V podřízené roli měl za českou stranu otázky tisku na starosti Tiskový odbor předsednictva ministerské rady, jehož předsedou byl na počátku okupace Zdeněk Schmoranz. Vykonávání předběžné cenzury pak náleželo Ústředí tiskové dozorcí služby (ÚTDS), jehož vedoucím byl Osvald Svoboda a později Eduard Parma. Kromě toho ÚTDS vydávalo denní pokyny šéfredaktorům a cenzurním úředníkům přímo v redakcích, ty se potom dostávaly i k jednotlivým novinářům. Popisovaly, o čem se má nebo nemá psát a jak.

V naší práci nejprve zasadíme téma cenzury v době Protektorátu do širšího historického kontextu, aby byly jasné souvislosti týkající se této problematiky. V prvních dvou kapitolách stručně nastíníme politickou situaci od konce první a během druhé republiky a popíšeme tehdejší situaci v médiích, cenzurní praxi i k tomu se vztahující legislativu. Poté, co nastíníme politické poměry také za Protektorátu, pokusíme se popsat řízení a strukturu médií v tomto období. Samostatnou kapitolu věnujeme Ústředí tiskové dozorcí služby, kde podrobněji zmapujeme provádění cenzury včetně *Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku* ze dne 17. září 1939.

Druhou část rozdělíme do čtyř případových studií, v nichž budeme srovnávat denní pokyny ÚTDS s vybraným denním tiskem. V první studii budeme pracovat s osobou premiéra Aloise Eliáše. V té druhé se budeme zabývat agresí Osy na Balkáně na jaře roku 1941, protože zejména napadení Jugoslávie bylo pro českou společnost citlivé téma, oba státy totiž ve dvacátých a třicátých letech byly úzce spjaty skrze Malou dohodu.¹ Nejobsáhlejší třetí případová studie rozebere atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha a v poslední studii prozkoumáme ze stejného úhlu pohledu nálety na Prahu v únoru 1945.

Dochované denní pokyny ÚTDS, v některých případech doplněné Tiskovým odborem PMR, nejprve vyhledáme v Národním archivu v Praze a vybereme ty vhodné pro naše případové studie. Zpracované archiválie pak budeme porovnávat s příslušnými články ve vybraném denním tisku. Vzhledem k množství dokumentů, které je nutné prozkoumat a cíli, kterému se chceme plně věnovat, upustíme od kvalitativního výzkumu a výsledný text zpracujeme formou pramenného výzkumu s prvky obsahové analýzy.

Výsledkem by pak měla být naše schopnost určit, jak tato nařízení ovlivňovala práci redaktorů, respektive konečnou podobu deníků. Zda byly pokyny vždy přesně splněny, nebo docházelo k odchylkám, které mohly změnit celkové vyznění článků, či dokonce zda nebyly v některých případech zcela ignorovány. Budeme tak moci určit míru vlivu cenzurních orgánů tlumočících nacistickou ideologii na práci novinářů.

Problematice médií v době Protektorátu se dlouhodobě věnuje *Centrum pro mediální studia* (CEMES) při FSV UK. Zájem o toto období i možnost kvalitního vedení práce pak vedlo autora k výběru tohoto tématu. Již existující diplomové práce vztahující se k problematice médií během Protektorátu se zabývají především aktivistickými novináři, denní pokyny Ústředí tiskové dozorcí služby však komplexněji zpracovány dosud nebyly.

¹ Vojensko-politická spolupráce Československa, Jugoslávie a Rumunska v letech 1921-1939.

1. První republika jako mnohonárodnostní demokracie

1. 1 Postavení médií v meziválečném Československu a mediální legislativa

Československo jako nástupnický stát rakousko-uherské monarchie vzniklo na konci první světové války. Změnilo se politické uspořádání, byla přijata ústava a země získávala další rysy moderní demokracie. Podobně se rodila také situace v oblasti médií. Hned 28. 10. 1918 byla rozhodnutím předsednictva Národního výboru československého (NVČ) založena *Československá tisková kancelář* (ČTK), kterou spravoval stát. Distribuovala zpravodajství tisku a následně i rozhlasu. Kromě toho měly deníky v československých regionech i své externí korespondenty. Ze zahraničí získávala média informace především přes ČTK, která byla napojena na světové agentury (*Reuters, Havas, Wolff, AP*).²

V době vzniku samostatného Československa byl jediným masovým médiem tisk. Postupně se zvyšovala jeho kvalita, různorodost i jeho dostupnost. Přestože navázal na předešlou tradici, kdy v českých zemích převažoval stranický tisk (*Venkov, České slovo, Právo lidu, Lidové listy*), významné místo na trhu měly také nezávislé deníky jako *Lidové noviny, Národní politika* nebo *Moravské noviny*. V roce 1930 vycházelo v ČSR už téměř 4000 titulů. Tuto kvalitativní expanzi vytvářela nová demokratická politika, vlivy přicházející ze Západu i noví čtenáři, kteří přicházeli s ekonomickým a intelektuálním rozmachem.³

Prvním elektronickým masovým médiem se stal ve 20. letech 20. století rozhlas a od 30. let už byl plnohodnotným konkurentem tisku. Pravidelné rozhlasové vysílání začalo v Československu 18. května 1923 v pražských Kbelích, o necelý měsíc později vznikla společnost *Radiojournal*, která zajišťovala jeho chod. Spadala pak pod ministerstvo pošt a telegrafů.⁴

Legislativu převzal nově vzniklý stát po zaniklé monarchii. Při rakousko-uherském vyrovnání v roce 1867 se však právní systém rozdvojil, proto i po roce 1918 platilo v českých zemích rakouské právo, zatímco na Slovensku uherské. Tisk upravovalo 16 převzatých legislativních norem včetně rakouského tiskového zákona z roku 1862 a uherského tiskového zákona z roku 1914. Během první republiky pak vzniklo dalších 34 právních norem, které ovlivňovaly média, ale československý tiskový zákon mezi nimi nebyl. Svoboda tisku byla zaručena v ústavě z 29. února 1920. Můžeme říci, že se legislativa tisku za první republiky zpříšňovala.

² BEDNAŘÍK, P., JIRÁK, J., KÖPPOVÁ, B. Dějiny českých médií. Praha: Grada, 2011, s. 175.

³ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010, s. 40-41.

⁴ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010, s. 56-57.

Ovlivnily to těžké sociální a ekonomické podmínky po první světové válce, politické konflikty a nárůst některých extremistických ideologií (zejména nacismus, fašismus a komunismus), které později přinesla hospodářská krize i hrozba Německa v polovině třicátých let.⁵

Cenzura fungovala v podobě justiční následné kontroly. U závadných textů, nebo jejich částí, které byly vyjmuty formou konfiskace, zůstala prázdná místa, takže čtenář rozpoznal, kde k cenzuře došlo. Tuto činnost mělo na starosti státní zastupitelstvo ve spolupráci s místními úřady bezpečnosti, nebo okresními úřady a vše musel dodatečně schválit soud, který mohl problematický list i dočasně pozastavit.⁶

Pro případ války nebo při ohrožení celistvosti státu vznikl za první republiky zákon o mimořádných opatřeních č.300/1920. Ten omezoval nebo rušil některé svobody stanovené v ústavě, ale jen pro případ, kdy je to nezbytně nutné, nejdéle pak na tři měsíce. Aby mimořádná opatření začala platit, bylo potřeba vládní nařízení, které schválil a podepsal prezident. V§10 se zákon vymezoval také vůči tisku: *Vydávání a rozšiřování časopisů může být omezeno, podrobena zvláštním podmínkám a v krajní nouzi zastaveno, a provozování živností, jež vyrábějí a rozšiřují tiskopisy, může být podrobena zvláštnímu dozoru neb i zastaveno.* Zákon o mimořádných opatřeních povoloval také předběžnou cenzuru, jejíž podoba byla definována ve stejném paragrafu. *Časopisům periodickým může být uložena povinnost předkládati povinné výtisky ve lhůtě nejvýše dvou hodin před vydáním; pro jiné tiskopisy do šesti tiskových archů může tato lhůta být stanovena až na tři dny, pro tiskopisy obsáhlejší až na osm dní.*⁷

Do tiskové svobody zásadně zasáhl i zákon na ochranu republiky č. 50/1923. §34 vymezuje, kdy může dojít k zastavení periodického tiskopisu: *Uzná-li soud v trestním řízení proti určité osobě ..., že obsahem periodického tisku byl spáchán zločin... je se důvodně obávati, že budou uvedené trestné činy obsahem téhož tiskopisu nadále páčány, může zároveň vysloviti, že vydávání jeho může být zastaveno.* Ve čtvrtém odstavci paragrafu je definován i trest pro ty, kteří zákaz vydávání poruší: *Kdo periodický tiskopis, jehož vydávání bylo zastaveno, dále*

⁵ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010, s. 32-34.

⁶ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010, s. 34-35.

⁷ KONČELÍK, J. Mediální legislativa. In: Dokumenty a studie k dějinám českých a slovenských médií [online]. 2008 [cit. 2014-02-27]. Dostupné z: <http://www.koncelik.eu/a300-1920-ochrana-rep/>.

vydává, trestá se za přečin vězením od osmi dnů do tří měsíců a byl-li pro tento přečin již potrestán, tuhým vězením od čtrnácti dnů do šesti měsíců.⁸

Ještě větší moc nad médii měl stát díky malému tiskovému zákonu z roku 1933. Sem patřil zákon č. 124/1933, který mění zákon na ochranu republiky, dále č. 125/1933 doplňující zákon o mimořádných opatřeních a 126/1933, který upravuje předešlé tiskové zákony. Malý tiskový zákon oproti předešlé legislativě ještě zpřísnil podmínky, kdy *státní úřad bezpečnostní může omeziti nebo podrobiti zvláštním podmínkám vydávání a rozšiřování tiskopisů a v krajním případě může jejich vydávání zastaviti*, a přesně je definoval. Také vláda měla více možností omezit některá periodika.⁹

Také zákon o obraně státu č. 131/1936, který vznikl o tři roky později, umožňoval státu zasahovat do vydávání periodik. Na přijetí tohoto zákona měl velký vliv sílící tlak na Československo ze strany Německa a sudetských Němců. Tato legislativa zaváděla opatření, *která mají za účel čeliti jakémukoliv ohrožení státní svrchovanosti, samostatnosti, celistvosti, ústavní jednotnosti, demokraticko-republikánské formy a bezpečnosti Československé republiky nebo útoku na ně.*¹⁰ Toho mělo být dosaženo mimo jiné i předběžnou cenzurou (nejen v tisku). O ní pojednává §125, který se odkazuje na předešlou legislativu a přidává doplňky: *Státní úřad bezpečnostní, jemuž se má předložiti povinný výtisk, může:*

a) zakázati vydání nebo rozšiřování tiskoviny, jejímž obsahem by mohly býti ohroženy zájmy obrany státu, neb jiné důležité zájmy republiky Československé neb jejích spojenců, anebo veřejný klid a pořádek

b) zakázati rozšiřování tiskoviny, při jejímž vydání nebylo dbáno podmínek neb omezení stanovených státním úřadem bezpečnostním, nebo jejíž vydávání bylo tímto úřadem zastaveno (§ 10 zákona č. 300/1920 Sb. z. a n. ve znění zákona č. 125/1933 Sb. z. a n.)

Ve stejném paragrafu je také uvedeno nařízení, které reagovalo na zvyšující se dovoz různých propagačních materiálů z Německa zejména do oblasti Sudet: *Ministerstvo vnitra může v*

⁸ KONČELÍK, J. Mediální legislativa. In: Dokumenty a studie k dějinám českých a slovenských médií [online]. 2008 [cit. 2014-02-27]. Dostupné z: <http://www.koncelik.eu/zakon-50-1923-ochrana-republiky/>.

⁹ KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes. reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 297.

¹⁰ KONČELÍK, J. Mediální legislativa. In: Dokumenty a studie k dějinám českých a slovenských médií [online]. 2008 [cit. 2014-02-27]. Dostupné z: <http://www.koncelik.eu/zakon-131-1936-obrana-statu/>.

*dohodě se zúčastněnými ministerstvy dovoz, dopravu a rozšiřování tiskovin z ciziny podrobiti zvláštním omezením nebo podmínkám anebo je zakázati.*¹¹

Tamtéž je také uvedeno, že v případě vyhlášení mobilizace může být zřízena cenzurní komise a je stanoveno, za jakých podmínek se tak může stát. *Vláda zřídí za branné pohotovosti státu ústřední cenzurní komisi a rozhodne, kterému členu vlády bude tato komise podřízena. Tato komise je povolána, aby podle rozhodnutí a pokynů uvedeného členu vlády censuru jednotně řídila, usměrňovala, jí využívala a ji kontrolovala; členy této komise jmenuje ministerstvo národní obrany a ostatní zúčastněná ministerstva. Orgány censuru provádějící (dosavadní i za branné pohotovosti státu nově zřízené) jsou ve vykonávání této své činnosti podřízeny přímo uvedené ústřední cenzurní komisi.*¹²

1. 2 Hospodářská krize jako rozbuška extremismu

Krach na newyorské burze 24. října 1929 a následná Velká hospodářská krize uvalila takřka celý svět do ekonomické recese. Nejvíce zasáhla Spojené státy a následně Evropu. Zde bylo postiženo především Německo, které prošlo podobným hospodářským rozmachem jako USA a bylo s ním také silně spojeno kapitálem.¹³ Kritika kapitalismu, kterému byl jako celku krach připisován, zapříčinila v Německu velkou popularitu extremistické ideologie. Byli to zejména fašisté nacistického typu (NSDAP¹⁴), ale také komunisté (KPD). Obě uskupení měla stejný cíl: jejich snahou byla likvidace křehkého demokratického režimu Výmarské republiky. A německé volby v červenci 1932 jejich sílu potvrdily. NSDAP se stala nejsilnější stranou v zemi, když získala hlas od 13,7 milionů voličů (37,3% hlasů). Pozice sociální demokracie se oslabila, když pro ni hlasovalo 8 milionů Němců. Toho využili komunisté, kteří překvapivě dostali 4,6 milionů hlasů, stejně jako Občanská křesťanská strana Centrum.¹⁵

V listopadu roku 1932 se však volby do Říšského sněmu opakovaly a NSDAP v nich ztratila 2 miliony voličů. Přesto byl Adolf Hitler 30. ledna 1933 jmenován říšským kancléřem a začal v zemi nacistický teror. Byly zrušeny zemské parlamenty jednotlivých států Německa, začaly

¹¹ KONČELÍK, J. Mediální legislativa. In: Dokumenty a studie k dějinám českých a slovenských médií [online]. 2008 [cit. 2014-02-27]. Dostupné z: <http://www.koncelik.eu/zakon-131-1936-obrana-statu/>.

¹² KONČELÍK, J. Mediální legislativa. In: Dokumenty a studie k dějinám českých a slovenských médií [online]. 2008 [cit. 2014-02-27]. Dostupné z: <http://www.koncelik.eu/zakon-131-1936-obrana-statu/>.

¹³ KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky, Díl 2. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha: Libri, 2002, s. 21.

¹⁴ Národně socialistická německá dělnická strana (Nationalsozialistische Deutsche Arbeitpartei) vznikla 24. 2. 1920 v Mnichově. O rok později se předsedou stává Adolf Hitler, roku 1945 je Mezinárodním vojenským tribunálem prohlášena za zločineckou organizaci.

¹⁵ KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky, Díl 2. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha: Libri, 2002, s. 30.

vznikat první koncentrační tábory (Dachau) a ve stejném roce byla zakázána komunistická strana, sociální demokracie, křesťanské Centrum se rozpadlo a 14. července 1933 byla NSDAP jedinou stranou v Německu. Úspěchy nové totality spočívaly v tom, že nacisté reagovali na nálady obyvatel v špatné hospodářské situaci. Vznikala také nová pracovní místa, zejména ve zbrojním průmyslu. Zatímco bylo v roce 1932 v Německu bez práce 6,13 milionů lidí, o dva roky později to bylo téměř o polovinu méně (3,77 milionů).¹⁶

Německé události měly značný hospodářský, politický i kulturní vliv i na Československo. Státy spolu sousedily, nejvíce obchodně spolupracovaly a v ČSR žilo velké množství Němců. Se značným zpožděním ho také silně zasáhla krize, například v roce 1933 dosáhla nezaměstnanost až tři čtvrtě milionů lidí.¹⁷ Nejkritičtější období zažila ČSR v letech 1931 až 1935, kdy průmyslová výroba klesla až na 56% roku 1929. Obchod i výroba výrazně poklesly, zejména oceli a železa se vyráběla pouze pětina oproti situaci před krizí. Propad exportu byl nejhorší v Evropě, do roku 1934 zaniklo přes 1800 továren a milodary bralo téměř půl milionů lidí.¹⁸

1.3 Vzestup Sudetoněmecké strany

Československo za první republiky bylo složeno z příslušníků mnoha národů: kromě Čechů a Slováků to byli zejména Němci, Maďaři, Poláci a Ukrajinci. A právě německá menšina od dob hospodářské krize nejvíce vytvářela národnostní pnutí. Dne 1. října 1933 založil předseda Německého tělocvičného svazu (DTV) Konrad Henlein po vzoru NSDAP Sudetoněmeckou stranu (SdP), tehdy ještě pod názvem Sudetoněmecká vlastenecká fronta (SHF). Jeho cílem bylo sjednotit všechny Němce na území Československa. Strana byla od roku 1934 financována z Říše a s Hitlerem spolupracovala.¹⁹

Po agresivně vedené předvolební kampani v polovině 30. let, kdy byl na voliče zejména v oblastech Sudet vyvíjen nátlak, aby stranu podpořili,²⁰ získala SdP v posledních demokratických volbách za první republiky v roce 1935 nejvíc hlasů ze všech kandidujících

¹⁶ KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky, Díl 2. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha: Libri, 2002, s. 33.

¹⁷ KLIMEK, A. Velké dějiny zemí Koruny české XIV. 1929-1938. Praha: Paseka, 2002, s. 561-563.

¹⁸ KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky, Díl 2. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha: Libri, 2002, s. 34-36.

¹⁹ BRANDES, D. Sudetští Němci v krizovém roce 1938. Praha: Argo, 2012, s. 17-18.

²⁰ KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky, Díl 2. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha: Libri, 2002, s. 489-491.

stran. Kvůli systému sčítání hlasů však nejvíce mandátů získala Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu. Předsedou vlády se stal slovenský agrárník Milan Hodža, který byl do úřadu uveden v listopadu 1935²¹ a o měsíc později se po nemocném Tomáši Garrigue Masarykovi stal prezidentem Edvard Beneš.

Stále však sílily národnostní antipatie mezi německými a slovanskými občany Československa. A tak oba čelní představitelé státu Beneš i Hodža se pokoušeli navrhnout ústupky. Při cestě po městech ležících v Sudetech přednesl nový prezident v srpnu 1936 projevy, ve kterých připustil, že se vláda dopustila vůči Němcům chyb, a přislíbil jim zrovnoprávnění. V listopadu 1936 zase Milan Hodža nabídl malým německým vládním stranám (DSAP, Německý svaz zemědělců -BdL a Německá křesťanskosociální strana lidová-DCSVP), aby předložili svůj národnostní akční program. Vláda tím chtěla nejen uklidnit situaci, ale také posílit jejich postavení u německého obyvatelstva vůči opoziční SdP. K tomuto kroku nakonec skutečně došlo, když 18. února 1937 Hodžův kabinet přistoupil na část jejich požadavků.²²

Sudetoněmecká strana v čele s Henleinem naopak všechny návrhy odmítala a společně s NSDAP od konce roku 1937 plánovala odtržení Sudet od ČSR a připojení k Říši. SdP zintenzivnila propagandu a snažila se vytvářet protičeské nálady. V návaznosti na připojení Rakouska k Německu 13. března 1938 a na schůzku s Adolfem Hitlerem vyhlásil Konrad Henlein na sjezdu své strany 24. dubna 1938 tzv. Karlovarský program, tedy osm požadavků na československou vládu týkajících se autonomie sudetských Němců.²³

Stále také rostla členská základna SdP a v březnu 1938 už měla 759 289 členů, navíc pohltila i obě menší německé vládní strany.²⁴ V květnu strana zorganizovala mohutné demonstrace ve městech, kde převládalo německé obyvatelstvo, v Ústí nad Labem přišlo dokonce 70 tisíc lidí, kteří se dožadovali odtržení od Československa.²⁵ Situace se tak stále více vyostřovala, což byl plán Konráda Henleina na rozbití země a územní autonomii.

Vládní činitelé nakonec pod tlakem okolností svolili ke značným ústupkům a 5. září nabídli, že přijmou většinu bodů Karlovarského programu. K tomu však nedošlo, protože po několika dnech jednání 12. září se sudetští Němci pokusili o puč. Útočili na veřejné budovy a fyzicky

²¹ KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky, Díl 2. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha: Libri, 2002, s. 498-501.

²² BRANDES, D. Sudetští Němci v krizovém roce 1938. Praha: Argo, 2012, s. 35-36.

²³ KLIMEK, A. Velké dějiny země Koruny české XIV. 1929-1938. Praha: Paseka, 2002, s. 543.

²⁴ BRANDES, D. Sudetští Němci v krizovém roce 1938. Praha: Argo, 2012, s. 68-69.

²⁵ BRANDES, D. Sudetští Němci v krizovém roce 1938. Praha: Argo, 2012, s. 125-129.

napadali československé úředníky i své německé odpůrce v oblasti Sudet. Situace eskalovala 16. září 1938, kdy vláda Milana Hodžy sudetoněmeckou stranu rozpustila, na její čelné představitele K. Henleina a K. H. Franka vydala zatykač a 23. září vyhlásila všeobecnou mobilizaci.²⁶ Avšak za necelý týden došlo k podepsání Mnichovské dohody mezi Německem, Francií, Velkou Británií a Itálií bez účasti Československa, které muselo postoupit území Sudet Říši. A v říjnu roku 1938 dochází i ke sjednocení politickému, když je SdP oficiálně včleněna do NSDAP.²⁷

²⁶ BRANDES, D. Sudetští Němci v krizovém roce 1938. Praha: Argo, 2012, s. 275-277.

²⁷ GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 28.

2. Od demokracie k totalitě

2.1 Hledání viníků

Se ztrátou pohraničí na úkor Německa přišla země také o strategická hraniční opevnění, vlakové i silniční komunikace a množství průmyslu. V neposlední řadě bylo změnou hranic začleněno do Německa přes 700 000 Čechů.²⁸ Mnozí z nich však přišli o práci, nebo museli opustit své domovy. Po abdikaci prezidenta Beneše a jeho odchodu do britského exilu v říjnu 1938 pomalu přestává fungovat stávající liberálně demokratické uspořádání. Slovensko vyhláší Žilinskou dohodou z 6. října 1938 autonomii, kterou stvrdí Národní shromáždění 22. listopadu 1938 přijetím ústavního zákona o autonomii Slovenské země, a vzniká Česko – Slovenská republika. Stejný den byl přijat i ústavní zákon o autonomii Podkarpatské Rusi. Zatímco však zákon týkající se Slovenska vyšel v platnost hned druhý den, ten o Podkarpatské Rusi až 16. prosince 1938.²⁹

Hledání viníků mnichovské tragédie vedlo ke kritice politického uspořádání první republiky a k přesvědčení, že je nutné přebudovat a zjednodušit politický život. Během dvou krátkých úřednických vlád generála Syrového na podzim 1938 rostl vliv nacionálně konzervativního proudu. Ve vládním tisku utichla kritika Německa a Západu, jako signatářů Mnichovské dohody, a důsledky současné situace byly přičítány předchozí vládě Milana Hodžy a politice Hradu. Nálad ve společnosti využívala především agrární strana v čele s Rudolfem Beranem, ale také *Národní liga* Jiřího Stříbrného i *Národní sjednocení*. Síla stranického tisku byla stále nezanedbatelná, proto agráři, nejsilnější strana v zemi, tlumočili své postoje především skrze deník *Venkov*. Ke svým čtenářům/voličům promlouval především šéfredaktor Rudolf Halík, zároveň člen předsednictva strany. Slibovali revizi stranicství, omezení počtu stran, větší jednotnost měla přijít i do kultury, tisku a sportu.³⁰

Proces konsolidace stran vyvrcholil svoláním, které bylo zveřejněno 18. listopadu 1938 v denním tisku pod názvem *Národe český!* V něm bylo oznámeno, že vzniká nová *Strana národní jednoty*. Postupně pak byly naopak rozpuštěny *Republikánská strana zemědělského a maloroľnického lidu*, *Čs. strana národně socialistická*, *Čs. živnostensko-obchodnická strana středostavovská*, *Čs. strana lidová*, *Národní liga*, *Národní sjednocení* i *Národní obec fašistická*. Předsedou se stal Rudolf Beran. Do opozice se sjednotila levicová *Národní strana*

²⁸ GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 21.

²⁹ GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 88.

³⁰ GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 38-41.

práce (zpočátku jako *Národní strana pracujících lidu*) v čele s Antonínem Hamplem. V ní figurovali členové zaniklé *Československé sociálně demokratické strany dělnické* a několik národně socialistických poslanců.³¹

Naopak komunistické straně byla už 20. října 1938 výměrem ministerstva vnitra zastavena činnost v Čechách, úředně rozpuštěna pak byla 27. prosince téhož roku a následně přešla do ilegality. Na autonomním Slovensku směřoval politický systém ještě intenzivněji k autoritativnímu režimu a 8. listopadu 1938 zde vzniklo jediné politické uskupení: *Hlinkova slovenská ľudová strana- Strana slovenskej národnej jednoty*.³²

Dne 30. listopadu se stává prezidentem Emil Hácha a o den později je sestavena nová vláda s premiérem Rudolfem Beranem. Proces přeměny na autoritativní demokracii s prvky nacionalismu odpovídal kontextu mezinárodně politického vývoje a nový předseda vlády i prezident kladli důraz na dobré vztahy s Německem. Soudili, že díky vstřícnosti k Říši bude dále zachována existence samostatného Česko-Slovenska. Činnost vlády *Strany národní jednoty* i prezidenta se pak de facto zaměřovala pouze na plnění požadavků Německa a na udržení chodu státu.

Nově vládnoucí *Strana národní jednoty* v rámci svého vzniku ustavila také tiskovou skupinu, v jejímž čele stanul Rudolf Halík. I další její členové (např. Krychtálek, Křemen, Crha, Scheinost) se postupně dostali do popředí českého tisku a stali se tzv. aktivisty.³³

2. 2 Cenzura za druhé republiky

Vyhlášení všeobecné mobilizace 23. září 1938 mělo za následek, že vešla v platnost vládní vyhláška č. 183/1938 Sb. a Československo vstoupilo do branné pohotovosti. Tím se automaticky aktivoval zákon o mimořádných opatřeních č.300/1920 a zákon o obraně státu č. 131/1936, který na něj navazoval (viz výše). Občanské svobody byly na tři měsíce omezeny, včetně svobody projevu, a média se řídila zvláštním režimem. Vydávání a rozšiřování tisku mohlo být redukováno nebo podřízeno zvláštním podmínkám a zpřísnila se cenzura.³⁴ Tiskoviny, které vycházely minimálně pětkrát týdně, měly být předkládány k předběžné

³¹ GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 55-64.

³² GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 91.

³³ PASÁK, T. Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: Příspěvky k dějinám KSČ, roč. 7, 1967, s. 53.

³⁴ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010, s. 77.

cenzuře minimálně dvě hodiny před vydáním, u ostatních byla lhůta 24 hodin.³⁵ Ten den také začala oficiálně vznikat Ústřední cenzurní komise (ÚCK) a 26. září 1938 přijala vláda opatření navrhovaná ministerstvem vnitra a ministerstvem spravedlnosti:

- 1) *Při ministerstvu vnitra se zřizuje ústřední cenzurní komise*
- 2) *Tato komise je podřízena ministerstvu vnitra*
- 3) *Podrobnější předpisy o její organizaci, činnosti a jednání vydá ministr vnitra*
- 4) *Toto opatření nabývá ihned účinnosti*

Podle některých pramenů ale ÚCK vznikla už v souvislosti s vládním nařízením č. 177/ 1938 už 19. září 1938.³⁶ Tato komise následně podle pokynů ministra vnitra řídila a kontrolovala úřady, které měly cenzuru na starost. Ty aplikovaly předběžnou cenzuru nejen pro tisk, ale i na zásilky, telegramy, telefonní hovory, provoz radiotelegrafických zařízení, divadelní představení, filmy a zvuková reprodukcí zařízení. Komise také vydávala tiskové pokyny, které byly číslované a měly neomezenou platnost, pokud nebyly jiným nařízením výslovně zrušeny. Funkce v Ústřední cenzurní komisi zastávali pouze zástupci nejvyšších správních úřadů.³⁷

První cenzurní zásah ÚCK jsme zaznamenali v oběžníku prezidia Zemského úřadu v Praze 1. října 1938. V denním tisku nesměly být mapy znázorňující národnostní strukturu obyvatelstva, ani pomnichovské Česko-Slovensko bez území Sudet. *Podle telefonického pokynu ústřední cenzurní komise ze dne 1. října 1938 poukazují se podřízené úřady konající prohlídku tisku, aby při tiskové cenzuře nepropouštěly vyobrazení map, kde by bylo vyznačeno národnostní rozvrstvení obyvatelstva našeho státu, nebo kde by byly zakresleny kraje, které mají býti odstoupeny cizímu státu.*³⁸

Z archivních záznamů předsednictva ministerské rady vyplývá, že ministr vnitra Jan Černý, pod nějž ÚCK spadala, a ministr bez portfeje Hugo Vavrečka, který měl na starosti propagandu, společně vypracovali krátce po nástupu do svých funkcí v říjnu 1938 cenzurní

³⁵ BEDNAŘÍK, P. Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky. In: HAMÁČKOVÁ, V. – HANKOVÁ, M. - LHOTOVÁ, M. (ed.). Židé v Čechách. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 32-45.

³⁶ ŽÁČEK, P. Tiskový pořádek před 15. březnem 1939. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů ČR, 2009, s. 8.

³⁷ BEDNAŘÍK, P. Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky. In: HAMÁČKOVÁ, V. – HANKOVÁ, M. - LHOTOVÁ, M. (ed.). Židé v Čechách. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 32-45.

³⁸ BUBENÍČKOVÁ, R. - HELEŠICOVÁ, V. - MACHATKOVÁ, R. Tiskové pokyny pomnichovské republiky. In: Odboj a revoluce. 1969, č. 1, s. 128.

pokyny, které měly pět bodů, a Ústřední cenzurní komisi je předložili 15. října. V nich bylo oznámeno, že má být zabaven tisk, který i nepřímo útočí na *osoby veřejně činné, na podniky, na jednotlivé stavy, skupiny obyvatelstva, na národnosti, náboženství a na cizí státy* a to zvláště v případě, když bude jejich cílem *vyhrožování, osočování a jízlivé kritizování*. Druhý a třetí bod pokynu se týkal *bílých míst*, která vznikla po zamítnutých textech. U odpoledníků musela být v celém rozsahu nahrazena jiným textem, u ranních vydání nesměly být proluky na první straně, na ostatních stranách nesměla prázdná místa zabírat víc než pětinu rozsahu. Toto opatření však bylo tužkou přeškrtnáno. Dále měla být zabavena všechna vydání, která *štvavým způsobem kritizují opatření vlády nebo úřadů, nebo které se staví proti chystaným reformám a úsporám*. Tyto stížnosti pak měla cenzurní komise předat příslušným úřadům k vyšetření, popřípadě je měla oznámit prezidiu ministerské rady nebo úsporné a kontrolní komisi parlamentní. V poslední části cenzurních pokynů je vydána výstraha, že bude zastaveno to periodikum, u kterého by se zjistilo, že obchází výše zmíněná nařízení nebo že *se snaží zakrytým způsobem rozšiřovati falešné zprávy, pomluvy a útoky*. V dodatku je pak doplněno, že se zakazuje vyvolávání zpráv prodavači a jakákoliv jiná reklama při prodeji novin na ulicích.³⁹

Ústřední cenzurní komise týž den přeposlala pokyny tisku téměř v totožném znění, včetně zákazu reklamy při prodeji tisku. Jen tužkou přeškrtnané body o *bílých místech* se v nařízení neobjevily.⁴⁰ Ale v následující směrnici máme záznam, že TO PMR vyžadoval, *aby časopisy zaplňovaly eliminovaná místa tak, aby se na prvních stránkách i uvnitř listu neobjevovala bílá místa*.⁴¹

Ještě 13. října pokyn ÚCK také výslovně zakazoval vydávání antisemitských textů. Jak se následně v denících ukázalo, nebyl příliš dodržován. V nařízení č. 18. stálo: *Zprávy, které by podněcovaly nenávisti, zášti, mstě nebo násilností proti židům anebo popuzovaly vůbec proti rasové nebo náboženské příslušnosti, budťež při tiskové prohlídce bezpodmínečně potlačeny*.⁴²

³⁹ NA Praha, fond Předsednictva ministerské rady (PMR), sig. 754, k. 3339.

⁴⁰ BUBENÍČKOVÁ, R., HELEŠICOVÁ, V., MACHATKOVÁ, R. Tiskové pokyny pomnichovské republiky. In: Odboj a revoluce. 1969, č. 1, s. 132-133.

⁴¹ BUBENÍČKOVÁ, R., HELEŠICOVÁ, V., MACHATKOVÁ, R. Tiskové pokyny pomnichovské republiky. In: Odboj a revoluce. 1969, č. 1, s. 148-156.

⁴² BEDNAŘÍK, P. Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky. In: HAMÁČKOVÁ, V. – HANKOVÁ, M. - LHOTOVÁ, M. (ed.). Židé v Čechách. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 32-45.

ÚCK zamezovala také vydávat texty, které se týkaly politiky Německa vůči Česko-Slovensku. Pokyn ze 17. října 1938 se týkal obyvatel na českém území i Sudet a nařizoval podřízeným cenzurním orgánům, aby *nepropustily zpráv, které by mohly vésti k jitrění obyvatelstva na obou stranách delimitační čáry a k jejich vzájemnému popuzování proti sobě*. Také informace o jednání ministra zahraničních věcí Františka Chvalkovského s Adolfem Hitlerem v Berlíně nebyly povoleny ke zveřejnění.⁴³

Poslání ÚCK bylo široké a vymezeno bylo zejména v §125 zákona o obraně státu č. 131/1936.⁴⁴ Rozhodnutím ministerské rady 6. prosince 1938 však *předběžnou tiskovou přehlídku* měli přímo v jednotlivých redakcích vykonávat úředníci **Ústředí tiskové dozorcí služby (ÚTDS)**, kteří byli podřízeni Tiskovému odboru předsednictva ministerské rady, které vedl Zdeněk Schmoranz, zatímco ÚCK spadalo pod ministerstvo vnitra.⁴⁵ *Účelem tohoto opatření jest uplatniti v praxi dozorcí služby tiskové dohled k potřebám rychlé novinářské práce a usnadniti listům normální postup redakčních prací*. Tento záměr Tiskového odboru, jednoho z orgánů předsednictva ministerské rady, však byl těžko splnitelný a spíše tedy šlo o snahu vlády dostat plně do svých rukou kontrolu a řízení tisku.⁴⁶

Omezení některých občanských svobod, která vešla v platnost s vyhlášením zákona o obraně státu, byla omezena maximální lhůtou tří měsíců a koncem roku 1938 měla zaniknout. Vládním nařízením z 12. prosince se však tato mimořádná opatření prodloužila o další tři měsíce. Kvůli formálnímu zdůvodnění předběžné cenzury byla jejich platnost prodloužena i v době Protektorátu.⁴⁷

Předseda vlády Rudolf Beran pak ve vládním prohlášení z 22. prosince představuje „nové poslání tisku“: *Tisku náleží poslání tvůrce veřejného mínění a národního charakteru. Proto má stát nejen právo, ale i povinnost upravovat poměry v tisku z hlediska vyšší své potřeby a*

⁴³ BUBENÍČKOVÁ, R., HELEŠICOVÁ, V., MACHATKOVÁ, R. Tiskové pokyny pomnichovské republiky. In: Odboj a revoluce. 1969, č. 1, s. 129-133.

⁴⁴ Zákon č. 131/136, §125: *Vláda zřídí za branné pohotovosti státu ústřední cenzurní komisi a rozhodne, kterému členu vlády bude tato komise podřízena. Tato komise je povolána, aby podle rozhodnutí a pokynů uvedeného členu vlády cenzuru jednotně řídila, usměrňovala, jí využívala a ji kontrolovala; členy této komise jmenuje ministerstvo národní obrany a ostatní zúčastněná ministerstva. Orgány cenzuru provádějící (dosavadní i za branné pohotovosti státu nově zřízené) jsou ve vykonávání této své činnosti podřízeny přímo uvedené ústřední cenzurní komisi.*

⁴⁵ PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 43.

⁴⁶ ŽÁČEK, P. Tiskový pořádek před 15. březnem 1939. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů ČR, 2009, s. 15.

⁴⁷ KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes. reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 298.

zavést v něm přísné mravní, věcné, politické a kulturní odpovědnosti⁴⁸. Už o tři dny dříve ale vedoucí TO PMR Zdeněk Schmoranz vydává dokument *Pokyny pro úředníky tiskové dozorčí služby při vykonávání předběžné tiskové přehlídky*, ve kterém jsou obsaženy i tyto teze a své podřízené nabádá, aby se vládním prohlášením při své práci řídili. Kromě toho v pokynech úředníky upozorňuje na jejich pravomoc omezit vydávání a rozšiřování periodik, popřípadě je podřídit zvláštním pravidlům, jako například *stanoviti, že tiskopis musí (...) býti předložen před rozšiřováním*. Jako důvod těchto opatření uvedl Schmoranz *zájmy obrany státu*.⁴⁹

Podle směrnice Tiskového odboru zůstala v platnosti předešlá nařízení ÚCK i pro úředníky dozorčí služby. V závěru pak byla informace o vzniku Ústředí: *V tomto všeobecném pokynu nelze ovšem taxativně vyjmenovati všechny případy, na které se může výkon dozorčí služby tiskové vztahovat. Proto bude zavedena stálá/denní/ informační služba pro úředníky tiskové služby dozorčí, ve které jim budou oznamována rozhodnutí vlády nebo stanoviska ústředních úřadů a vojenských míst k jednotlivým aktuálním otázkám, aby mohli podle nich výkon své služby upravovati.(...) Povinností úředníků tiskové dozorčí služby posléze bude, aby buď kartáčový výtisk, nebo první exemplář každého vydání časopisu, zaslali co nejrychleji tomuto oddělení Tiskového odboru předsednictva ministerské rady*.⁵⁰

Dne 12. ledna 1939 Tiskový odbor aktualizoval pokyny, jak mají postupovat jeho úředníci při provádění cenzury tisku. Rozděleny byly do deseti částí: *Trestné činy, Vyloučená místa, Úřední zprávy, Vládní činitelé, Zahraniční politika, Odstoupená území, Jednotlivé země republiky, Hospodářské věci, Vojenské věci, Různé*. Ve třetím bodě bylo stanoveno, že *v pochybných případech jest propustiti vždy jen zprávy úřední, zprávy soukromé jen po dotazu se souhlasem ústředí tiskové dozorčí služby*.⁵¹

Nový *Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku, platných dne 1. února 1939* vydal TO PMR a požadoval nejen zastavování nevhodných textů, ale navíc i větší angažovanost tisku vůči vládě. *Úkolem pánů úředníků tiskové dozorčí služby /TDS/ jest, aby v přímém styku s redakcemi listů působili nejen negativně k tomu, aby tisk nestěžoval ani nekřžil úkol vlády, nýbrž pozitivně, aby napomáhal snahám vlády a podporoval ji. Za projevy tisku jest v cizině*

⁴⁸ PASÁK, T. Český periodický tisk na počátku okupace ve světle cenzury a jejích opatření. In: Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 5. Praha: Univerzita Karlova, 1975, s. 155.

⁴⁹ ŽÁČEK, P. Tiskový pořádek před 15. březnem 1939. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů ČR, 2009, s. 16.

⁵⁰ BUBENÍČKOVÁ, R., HELEŠICOVÁ, V., MACHATKOVÁ, R. Tiskové pokyny pomnichovské republiky. In: Odboj a revoluce. 1969, č. 1, s. 148-156.

⁵¹ BUBENÍČKOVÁ, R., HELEŠICOVÁ, V., MACHATKOVÁ, R. Tiskové pokyny pomnichovské republiky. In: Odboj a revoluce. 1969, č. 1, s. 160-166.

*činěna odpovědnou vždy vláda. Podle Tiskového odboru má tisk stejnou odpovědnost vůči státu jako vláda a má se zdržovat kritiky. Tisk má být dále zdrženlivý v kritice a má tlumiti všechny nenávislné a štvavé tóny. Cenzori pak měli přihlížeti nejen k věcnému obsahu zprávy, nýbrž i její úpravě a způsobu umístění, jakož i k nevyslovenému spodnímu tónu, kterým má na čtenáře působiti. Zvláště to platí o nadpisech zpráv.*⁵²

V otázkách zahraniční politiky je patrná snaha TO PMR minimalizovat rozdmýchání sporů se sousedními státy, se kterými mělo Česko-Slovensko napjaté vztahy. Nejednalo se však pouze o Německo, ale i Polsko a Maďarsko. *Jest dbáti, aby referování tisku neodchylovalo se od základních směrnic zahraniční politiky státu a aby bylo vedeno v duchu snahy o přátelskou spolupráci se všemi státy, obzvláště s našimi sousedy.(...) Potlačiti jest všechny přímé i nepřímé nájezdy proti cizím státům, jejich hlavám a vedoucím státníkům. Není dovoleno zesměšňovati význačné zahraniční osobnosti.(...) Projevy cizích vládních činitelů, týkající se Česko-Slovenska, lze propustiti jenom ve znění ČTK nebo se souhlasem ústředí TDS. Potlačiti jest zneklidňující komentáře zahraničního tisku o našich zahraničních vztazích, propustiti lze jen zprávy věcné a příznivé.*⁵³

Stav branné pohotovosti státu skončil 28. února a tím také při ministerstvu vnitra zanikla ÚCK. Nový *Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku z 1. března* však cenzurní praxi ještě umocnil.⁵⁴

Během druhé republiky spadala regulace tisku pod ÚCK při ministerstvu vnitra a později zejména pod TO PMR, kam náleželi úředníci tiskové dozorčí služby, kteří pracovali přímo v redakcích a pokyny dostávali z Ústředí. Činnost ÚTDS probíhala ještě před 15. březnem 1939. Všechny tiskoviny nakonec procházely třemi druhy cenzury: tiskovou dozorčí službou, redakcí a neoficiálně autocenzurou každého novináře.⁵⁵

2. 3 Redukce tisku a cesta k okupaci

Perzekuce tisku spočívala nejen v cenzuře, ale také v zastavování vydání, popřípadě v zákazu vydání periodik. K tomuto zastavení došlo v největší míře na počátku roku 1939, kdy nastala etapa tzv. zostřené cenzury, jen během druhé republiky pak bylo celkem zastaveno kolem

⁵² BUBENÍČKOVÁ, R., HELEŠICOVÁ, V., MACHATKOVÁ, R. Tiskové pokyny pomnichovské republiky. In: *Odboj a revoluce*. 1969, č. 1, s. 176-184.

⁵³ BUBENÍČKOVÁ, R., HELEŠICOVÁ, V., MACHATKOVÁ, R. Tiskové pokyny pomnichovské republiky. In: *Odboj a revoluce*. 1969, č. 1, s. 176-184.

⁵⁴ PASÁK, T. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 45.

⁵⁵ GEBHART, J., KUKLÍK, J. *Druhá republika 1938-1939*. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 214.

1900 titulů periodického tisku z celkového počtu 3933.⁵⁶ Po rozpuštění KSČ ke konci roku 1938 skončilo vydávání komunistického tisku (např. *Rudé právo*, *Haló noviny*), ve velkém množství i dalších levicových periodik (*Právo lidu*). Zanikly i *Pražské noviny*, *Prager Presse* nebo *Bohemia*, dále pak například časopisy *Přítomnost*, *Svět v obrazech* nebo *Hlas mladých*. Proskripce postihla také další periodika, která se profilovala protifašisticky. Byl to například legionářský tisk (*Národní osvobození*, *Čin*). Silně redukován byl regionální tisk, úbytek byl také zaznamenán ztrátou pohraničí.⁵⁷

Vydávání tisku poznamenal i nedostatek novinového papíru, protože mnoho papíren se po odtržení Sudet ocitlo mimo území Česko-Slovenska.⁵⁸

Přestože se politické strany sjednotily do *Strany národní jednoty* (SNJ) a *Národní strany práce* (NSP), hlavní stranické deníky fungovaly nadále. Protože měli v SNJ největší moc agrárníci, stal se jejich deník *Venkov* hlavním listem nově utvořené vládní strany. Naopak ústředním tiskovým orgánem NSP se stala *Národní práce*, která nahradila zrušené *Právo lidu*. Po Mnichovu existovaly i nadstranické *Lidové noviny* a *Národní politika*. Opoziční i nezávislý tisk však byl loajální k režimu druhé republiky, i když občasně zastával umírněně kritické názory.⁵⁹

Stejně tak zakládání nového periodického tisku bylo značně komplikované. Nařízení Tiskového odboru předsednictva ministerské rady z 31. ledna 1939 omezovalo *nadměrné a politicky i hospodářsky neodůvodněné vydávání nových časopisů*. Státní a okresní policejní úřady pro tyto případy dostaly instrukce, aby si vždy vyžádaly pokyn ministerstva vnitra, zda *vydávání takového časopisu má býtí přípustěno*. Tomuto ministerstvu pak měl být předložen *opis oznámení o vydávání nového časopisu se zprávou o všech důležitých okolnostech, zejména o financování časopisu, a jde-li o časopis politický, též se stručnou informací o osobách vydavatelského a redakčního kruhu a jejich dosavadní politické činnosti*.⁶⁰

⁵⁶ PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 44.

⁵⁷ KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes. reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 297.

⁵⁸ BEDNAŘÍK, P., JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. Dějiny českých médií. Praha: Grada, 2011, s. 194-195.

⁵⁹ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010, s. 80.

⁶⁰ BUBENÍČKOVÁ, R., HELEŠICOVÁ, V., MACHATKOVÁ, R. Tiskové pokyny pomnichovské republiky. In: Odboj a revoluce. 1969, č. 1, s. 174-175.

Omezován byl v období druhé republiky také rozhlas. V něm si během podzimu 1938 vybuďovala rozhodující vliv vláda, která rozhodovala v otázkách programových i personálních. Dne 28. prosince pak změnil název na Česko-Slovenský rozhlas.⁶¹

Obměna předních politiků – prezidenta a vlády – na přelomu listopadu a prosince 1938 znamenala další příklon k autoritativnímu způsobu vlády a k větší loajalitě k nacistickému Německu. Beranova vláda byla jako první vytvořena na podkladě ústavního zákona z 22. listopadu 1938 o autonomii Slovenské krajiny a zákona o autonomii Podkarpatské Rusi. Proto byl ještě jmenován pětičlenný slovenský kabinet v čele s Jozefem Tisem a dvoučlenný podkarpatský s předsedou Augustinem Vološinem. V ústřední vládě pak zasedali zástupci všech tří částí státu, projednávali však pouze společné otázky, jinak jednali samostatně.⁶²

Dne 13. prosince byla vláda oficiálně představena ve sněmovně a senátu *Národního shromáždění* a při té příležitosti přednesl premiér Beran programové prohlášení vlády. Mezi vnitropolitickými tématy bylo klíčovou pasáží prohlášení, že musí dojít k proměně dosavadního politického systému, a že vláda cílí v co nejkratší době k zavedení autoritativní demokracie. Tento krok měl být podle Berana *pragmatickým, praktickým duchem služby a kontrolované odpovědnosti*. Konkrétně pak vláda navrhovala, aby *Národní shromáždění* ustoupilo od svého suverénního postavení v systému parlamentní demokracie. Fakticky tak mělo dojít k rozpuštění parlamentu, moc by pak měla ve svých rukou vláda. K tomu bylo nutné změnit ústavu a schválit zmocňovací zákon.⁶³

O den později se o zmocňovacím zákoně jednalo a hned 15. prosince se hlasovalo. Pro návrh vlády nakonec hlasovalo 148 poslanců, proti jich bylo jen 16, pro se vyslovilo také 71 senátorů, proti se jich postavilo 14. Zmocňovací zákon č. 330/1938 Sb. byl časově omezen na dobu dva roky. Po přijetí zákona měl prezident formálně silnou pozici, kdy mohl svými dekrety dokonce měnit ústavu, ve skutečnosti byl však závislý na vládě, která mu předkládala návrhy na nařízení a musela také souhlasit s jejich vydáním. Vládní nařízení nahrazovala dosavadní zákony, které schvalovalo *Národní shromáždění* a bylo možné také měnit ústavu. Vláda s novými pravomocemi si začala okamžitě upevňovat svoji pozici a do začátku ledna

⁶¹ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010, s. 81.

⁶² GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 99.

⁶³ GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 102-106.

1939 schválila 55 nařízení. *Národní shromáždění* naopak přestalo mít vliv na chod státu.⁶⁴ Represivní kroky vlády však byly pro Německo málo. Na jednání do Berlína jel 21. ledna ministr zahraničí František Chvalkovský⁶⁵ s nadějí, že dostane garance existence republiky, ale od Adolfa Hitlera i svého protějšku Ribbentropa si vyslechl výtky za nedostatečná opatření vlády. To platilo i v otázkách tisku. Německo tak stále stupňovalo své požadavky.⁶⁶

Záminkou pro definitivní uchvácení oslabené republiky se Hitlerovi staly napjaté česko – slovenské vztahy. Předseda slovenské vlády Jozef Tiso se 21. února veřejně vyslovil pro samostatnost.⁶⁷ Ještě 4. března však odmítal vyhlásit jednostranně samostatný stát a hájil „evoluční cestu“. Proti tomu se však stavili někteří radikálové z vládní *Hlinkovy slovenské ľudové strany*. Tuto myšlenku podporoval i Berlín, který na autonomní slovenskou vládu tlačil. Ten měl již připravený plán na okupaci zbytku českého území.⁶⁸

Když jednání centrální Beranovy vlády se slovenskými zástupci nevedlo k dohodě, navrhl 9. března premiér prezidentu Háchovi, aby odvolal autonomní Tisovu vládu. Čtyři ministři včetně předsedy pak byli okamžitě odvoláni a do čela byl dosazen dosavadní ministr školství Jozef Sivák. Někteří vysocí funkcionáři HSL'S byli zatčeni, jiní byli pod policejním dozorem. Tiso byl pak 13. března přijat Hitlerem. Ten mu pak dal na výběr: buď okamžitě vyhlásí slovenský stát, který současně požádá Říši o ochranu, nebo bude Slovensko ponecháno svému osudu. 14. března byl svolán slovenský sněm a při té příležitosti byl vyhlášen samostatný slovenský stát, Tiso pak složil novou vládu. Samostatnost vyhlásila i Podkarpatská Rus, druhý den však byla obsazena Maďarskem.⁶⁹

Dne 14. března přijal Hitler v Berlíně také prezidenta Háchu a řekl mu svůj záměr anektovat české území. Když Hácha viděl, že odpor nemá smysl, dal do Prahy příkaz vládě, aby nechala odzbrojit armádu a podepsal smlouvu o vytvoření Protektorátu Čechy a Morava. Německá vojska pak v ranních hodinách 15. března 1939 vstoupila do Čech a na Moravu a bez boje

⁶⁴ GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 107-110.

⁶⁵ 30. 7. 1885-25. 2. 1945, diplomat a politik, ministr zahraničí za druhé republiky, v době Protektorátu byl velvyslancem u říšské rady v Berlíně. (KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes: reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 299.)

⁶⁶ GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 157-158.

⁶⁷ GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 230.

⁶⁸ GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 234.

⁶⁹ GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 235-239.

obsadila celý stát. O den později Hitler svými výnosem z Pražského hradu stvrdil osud českých zemí na roky dopředu.⁷⁰

3. Pod německým diktátem

3.1 Dvoukolejný systém správy

Administrativa okupovaného území od prvního dne až do 15. dubna 1939 podléhala německé vojenské správě a poté civilní správě, kde byl nejvýše postaven říšský protektor Konstantin von Neurath. Během března se budovala německá organizační struktura, která měla řídit rozhodující záležitosti Protektorátu a dohlížet na české úřady, které nadále fungovaly v téměř nezměněné podobě, včetně vlády. Na 400 000 českých úředníků pak dohlíželo 10 000 německých. Fungoval tak dvoukolejný model organizace veřejné moci, míra české autonomie však nebyla velká a postupně se ještě snižovala. Dopad na chod správy, hospodářství i veřejný život byl ale citelný, demokratický systém se změnil na totalitní. To se projevilo už v prvních dnech, kdy bylo preventivně pozatýkáno kolem šesti tisíc potenciálních odpůrců režimu: především židů, komunistů nebo německých emigrantů. Dalšími znaky pak bylo hospodářské vykořisťování či počáteční fáze germanizace obyvatelstva. Jako „poradce“ bývalého říšského ministra zahraničí von Neuratha byl jmenován do funkce státního tajemníka sudetský Němec Karl Hermann Frank. Koncem dubna byl pak ctižádostivý politik ještě jmenován vyšším vůdcem SS a policie a systematicky pracoval na omezování protektorátní autonomie. Zejména Hitlerův výběr von Neuratha ale český tisk uvítal. Deník *Venkov* 20. dubna 1939 dokonce napsal, že nový říšský protektor je potomkem českých králů a že *v linii jeho předků jest i spojení na krále Jiřího z Poděbrad*.⁷¹

Z období druhé republiky pokračovala po 15. březnu 1939 kromě prezidenta Emila Háchy i Beranova vláda, ale následně se přetvořila a do úřadu nastoupila 28. dubna s premiérem Aloisem Eliášem. S některými personálními změnami vydržela až do ledna 1942, kdy sestavil nový kabinet Jaroslav Krejčí, který byl na rozdíl od Háchy a Eliáše, kteří aktivně spolupracovali s domácím a zahraničním odbojem, více aktivisticky orientován.⁷² Na

⁷⁰ GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004, s. 240-242.

⁷¹ MARŠÁLEK, P. Pod ochranou hákového kříže. Praha: Auditorium, 2012, s. 34-39.

⁷² MARŠÁLEK, P. Pod ochranou hákového kříže. Praha: Auditorium, 2012, s. 76-83.

posledních několik měsíců války, v lednu 1945, nahradil Krejčího dosavadní ministr vnitra Richard Bienert, vláda jinak zůstala nezměněna a vydržela až do osvobození.⁷³

Každý rezort protektorátní vlády byl pod dohledem odpovídajícího rezortu úřadu říšského protektora. Jednotlivé členy vlády i všechna nová vládní nařízení schvaloval říšský protektor. Zrušeno bylo také ministerstvo zahraničních věcí a národní obrany, k výraznější reorganizaci vlády došlo až během realizace Heydrichovy správní reformy. Přestože si vláda nárokovala mluvit k národu a ve jménu národa, její členové byli spíše vysoko postavení byrokraté.⁷⁴

Německá snaha o odpolitizování Protektorátu navázala na rušení politických stran za druhé republiky. Z podnětu prezidenta Háchy pak vzniklo *Národní souručenství* (NS), jediná politická strana v Protektorátu. Členy nemohli být Židé a ženy, zaregistrovalo se však 2 130 000 mužů. Její výbor měl vůči vládě poradní funkci, ale nikoliv kontrolní.⁷⁵

3.2 Odboj a kolaborace

Odboj proti nacistickému režimu se od počátku formoval doma i v zahraničí. Domácí podzemní hnutí vyrostla na území Čech a Moravy z neformálních uskupení, která sdružovala lidi s podobnými politickými názory. Do léta 1939 vznikly kromě komunistů tři hlavní odbojové skupiny: *Obrana národa* (ON), která stála nejvíce napravo a byla složena z bývalých československých vojenských důstojníků, dále *Politické ústředí* (PÚ), kde fungovali lidé kolem exprezidenta Beneše a jejich cílem bylo vrátit republiku do předmnichovské podoby a konečně levicový *Petiční výbor „Věrní zůstaneme“* (PVVZ), který vzešel ze sociálně demokratických intelektuálů a odborářů.⁷⁶

Na začátku roku 1940 bylo vytvořeno *Ústřední vedení odboje domácího* (ÚVOD) a jako zastřešující organizace domácího podzemí byla odbojovými skupinami přijata na podzim téhož roku. Přes četná zatýkání existovala až do konce roku 1941.⁷⁷

V průběhu války se ustálila také dvě centra zahraničního odboje: Londýn a Moskva. V hlavním městě britského království se v roce 1940 usadil Edvard Beneš, prezident z let 1935 – 1938, a jmenoval zde exilovou vládu (sem se českoslovenští představitelé přesunuli z okupované Paříže, kde do té doby existoval Československý národní výbor). Skrze

⁷³ TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. Obžalována je vláda. Praha: Themis, 1999, s. 139-140.

⁷⁴ BRYANT, CH. Praha v černém. Praha: Argo, 2012, s. 47-50.

⁷⁵ BRYANT, CH. Praha v černém. Praha: Argo, 2012, s. 49-50.

⁷⁶ MASTNÝ, V. Protektorát a osud českého odboje. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 144.

⁷⁷ MASTNÝ, V. Protektorát a osud českého odboje. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 146-147.

diplomatické styky usiloval především o mezinárodní uznání své vlády, anulování Mnichovské dohody a záruky, že v poválečném uspořádání bude Československo obnoveno v původních hranicích. Jeho snahou také bylo rozhodovat o českých vojácích v zahraničí, kterých bylo kolem 4000. Beneš také z Londýna vydal 43 prezidentských dekretů. Londýnský exil také promlouval k občanům doma a to především skrze rozhlasové vysílání BBC, které v roce 1941 mělo podle odhadů kolem jednoho milionu posluchačů. Na začátku roku 1940 také provedlo britské letectvo z iniciativy exilové vlády shoz letáků, tento způsob však nebyl příliš efektivní.⁷⁸

Beneš a jeho vláda byli také v kontaktu s domácím odbojem. Do konce roku 1939 akceptovala jejich postavení všechna tři základní hnutí. Vzájemná korespondence probíhala skrze poštu nebo kurýry, informace o dění doma přicházely i od lidí, kteří z Protektorátu uprchli. Hlavním komunikačním spojením však bylo od září 1939 dvoucestné rádiové vysílání (např. vysílačky *Sparta I a Sparta II*). Obsahem tisíců zpráv byly především pohyby vojsk, ekonomická opatření, protektorátní režim nebo nálada obyvatelstva. Přes členy ÚVODu byl pak Beneš napojen do září 1941 na předsedu vlády Eliáše a přes něj i na protektorátní vládu a prezidenta Háchu. Mezi zástupci ÚVODu a exilovou vládou ale panovaly časté neshody o prioritách odboje.⁷⁹

Z protektorátního tisku, který jsme sledovali pro naše níže uvedené případové studie je patrné, že německá propaganda měla obavy z Beneše a byla si vědoma jeho autority u velké části obyvatel. Proto se často články zaměřovaly na štvavou kritiku jeho osoby.

Domácí odboj, který spolupracoval se zahraničím, měl zpočátku nezpochybnitelné úspěchy, zároveň ale jeho činnost představovala velké riziko. ON byla téměř zničena spolu se zpravodajskou skupinou Zdeňka Schmoranze (více v případové studii *Alois Eliáš a s ním spojená odbojová činnost v pokynech ÚTDS*), další vlna přišla v dubnu 1940, kdy policie zatkla kolem patnácti set osob podezřelých z odbojové činnosti. K velké razii došlo i na podzim roku 1941 krátce po příjezdu Heydricha do Prahy a pak i po atentátu na něj o půl roku později.⁸⁰

Komunisté přešli do ilegality po rozpuštění strany ještě za druhé republiky, jenže je ihned po okupaci postihla akce gestapa *Gitter*, při které jich bylo mnoho zatčeno. Přes léto 1939 došlo

⁷⁸ BRYANT, CH. Praha v černém. Praha: Argo, 2012, s. 92-96.

⁷⁹ BRYANT, CH. Praha v černém. Praha: Argo, 2012, s. 96-99.

⁸⁰ MASTNÝ, V. Protektorát a osud českého odboje. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 145-146.

k nové organizaci a následně i k rádiovému spojení s Moskvou, druhým významným centrem zahraničního odboje, kam někteří komunisté odešli. Problematické však bylo, že místní vedení zahraničního odboje, které vydávalo pokyny ústřednímu výboru doma, bylo loajální k politickým špičkám Sovětského svazu. Druhý citelný zásah zasadilo gestapo komunistům v únoru 1941, kdy zatkl téměř celý ústřední výbor a zničilo rádiové spojení s Moskvou. Část podzemí ale fungovala až do konce války.⁸¹

Úzká skupina národa naopak z různých důvodů s nacisty kolaborovala. Nejvýraznějšími postavami v tomto směru byl Emanuel Moravec a aktivističtí novináři, kteří prosazovali velkoněmeckou koncepci. Proněmecké názory byly šířeny rozhlasem, tiskem i množstvím různých letáků. Například šéfredaktor Českého slova Karel Lažnovský byl autorem brožury *Říše a my*, kde ostře kritizoval poměry za první republiky: *Byli jsme naprostými vasaly mezinárodní plutokracie a Židovstva. Ve skutečnosti Anglie s Francií vykonávaly nad námi protektorát, a to nebezpečný protektorát. Nebezpečný proto, že jsme si tohoto stavu věcí nebyli vědomi. Považovali jsme ji za svobodu a samostatnost.*⁸² U většiny obyvatel tato propaganda neměla příliš úspěch. Proto mnozí poslouchali spíše zahraniční rozhlas a domácí vysílání společně s tiskem bojkotovali.⁸³

3.3 Vedoucí moc Protektorátu a reorganizace správy od roku 1941

V souvislosti s rostoucím odporem českého obyvatelstva vůči okupační správě poslal Hitler v září 1941 von Neuratha na zdravotní dovolenou a vedením jeho úřadu pověřil Reinharda Heydricha, který okamžitě začal s tvrdými opatřeními a reorganizací. Vyhlásil civilní výjimečný stav, následovala i vlna zatýkání a stanné soudy posílaly na smrt stovky lidí. Zásah byl mířen především vůči odboji, uvězněn byl například i bývalý předseda vlády Alois Eliáš. O tomto tématu také pojednává jedna z našich případových studií. Podle Heydrichovy nové koncepce se realizovaly nejen správní reformy, ale také deportace Židů, militarizace průmyslu nebo plán na definitivní řešení české otázky. Heydrich také kladl velký důraz na propagandu a skrze média prováděl politiku „cukru a biče“. Atentát na zastupujícího říšského protektora 27. května 1942 sice některé tyto kroky pozastavil, vyvolal však teror jako odplatu. Vyhlášen byl opět výjimečný stav a následovaly tvrdé represe, během nichž byly také vypáleny obce Lidice a Ležáky.⁸⁴ Cenzuře médií v době krátce po atentátu věnujeme jednu případovou studii.

⁸¹ MASTNÝ, V. Protektorát a osud českého odboje. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 147-150.

⁸² LAŽNOVSKÝ, K. Říše a my, s. 21.

⁸³ MARŠÁLEK, P. Pod ochranou hákového kříže. Praha: Auditorium, 2012, s. 56-60.

⁸⁴ MARŠÁLEK, P. Pod ochranou hákového kříže. Praha: Auditorium, 2012, s. 47-51.

Novým zastupujícím říšským protektorem se okamžitě stal šéf německé pořádkové policie Kurt Daluege, o rok později byl ale odvolán ze zdravotních důvodů. Tehdy přišel formálně o svoji funkci také říšský protektor Konstantin von Neurath. Dne 20. srpna 1943 toto místo zaujal dosavadní říšský ministr vnitra Wilhelm Frick, který však zůstal v Říši. Zároveň vznikla nová funkce německého státního ministra pro Čechy a Moravu a ta připadla K. H. Frankovi, který tak získal většinu pravomocí. O to víc pak likvidoval zbytky protektorátní autonomie. Konec Frankovy politické kariéry přišel v noci z 25. na 26. dubna 1945, kdy na základě Hitlerova rozkazu převzal veškerou odpovědnost nad okupovaným územím velitel skupiny armád *Střed* Ferdinand Schörner. Výraznou změnu to už však neznamenalo.⁸⁵

V prvních květnových dnech 1945 začala být situace v Protektorátu pro okupanty kritická. Od západu přes Sudety se blížily jednotky generála Pattona, z opačné strany zase Rudá armáda. Schörnerova skupina *Střed* tak ustoupila na Moravu. Dne 5. května naplno vzplály boje i v Praze, vyrostly barikády a německá letadla bombardovala město. Po příchodu sovětské armády 8. května se však dal Wehrmacht na ústup. Během Pražského povstání nakonec zemřelo kolem 3700 Čechů.⁸⁶

⁸⁵ MARŠÁLEK, P. Pod ochranou hákového kříže. Praha: Auditorium, 2012, s. 52-56.

⁸⁶ BRYANT, CH. Praha v černém. Praha: Argo, 2012, s. 219-221.

4. Tisk a cenzura v období Protektorátu

4.1 Řízení tisku

Základní struktura řízení domácích legálních médií zůstala z dob druhé republiky ve stejné podobě i po 15. březnu 1939, nově však byla zdvojena německými okupačními orgány a jim podřízena podobně jako celá protektorátní správa.⁸⁷ Média se tak nemohla svobodně projevovat. Už při jednání prezidenta Háchy a ministra zahraničí Chvalkovského s Adolfem Hitlerem těsně před vpádem německých vojsk čeští politici slíbili, že *ve veřejných projevech, v tisku, divadle, rozhlase bude zachována plná zdrženlivost.*⁸⁸

Média se tak stávala nástrojem propagandy. Už koncem března 1939 vydal Tiskový odbor PMR nařízení, aby se v tisku nezpochybňovalo nové státoprávní uspořádání, a že by bylo *účelné, vhodnou formou upozorňovati na praktické účinky vyplývající pro občany z výnosu o zřízení Protektorátu Čechy a Morava zejména v tom směru, aby se zakořenilo vědomí, že Protektorát je součástí Říše, která chrání jeho zájmy a že jsou dány možnosti jeho dalšího vývoje v rámci Říše.*⁸⁹

V době vojenské správy nad Protektorátem mezi březnem a dubnem 1939 řízení tisku dočasně spadalo pod šéfa civilní správy německého okupačního velitelství, kterým byl Konrád Henlein. To dokládá jeho výnos o zajištění pořádku v tisku ze dne 24. března 1939, ve kterém mimo jiné nařizuje: *Každá změna nynějšího stavu tiskovin, v té době vycházejících, vyžaduje mého schválení. Z příkazu říšského tiskového úřadu v Berlíně pak vznikla v Praze prozatímní německá služebna pro tisk, v čele s Oscarem Ulrichem. Náležela pod Henleinův úřad a jejím cílem bylo zajistit přechod tisku do nových poměrů.*⁹⁰

V polovině dubna byl už v Protektorátu vybudován nový německý aparát a moc přešla pod civilní správu. Nejvýše postaven byl úřad říšského protektora (ÚŘP). Zde pak bylo vytvořeno mezi jinými i kulturně politické oddělení, do jehož vedení byl dosazen Karl von Gregory.⁹¹

⁸⁷ KONČELÍK, J., CEBE, J., KÖPPOVÁ, B. Řízení tisku v letech 1939-1945: analýza protektorátních tiskových porad. In: Mediální studia, roč. 2. (2007), č. 3, s. 274.

⁸⁸ PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 48.

⁸⁹ PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 50.

⁹⁰ PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 48-50.

⁹¹ 1899 – 1944, úředník, SS-Obersturmbannführer a ministerský rada, do roku 1938 tiskový atašé německého vyslanectví v Praze, 1939 – 1942 přednosta kulturně politického oddělení úřadu říšského protektora v Praze.

Sem patřily všechny oblasti související s propagandou kromě školství. Pod ním fungovala skupina Tisk, nejvyšší rozhodující politický úřad pro české tiskoviny, a na starost ji dostal 12. června 1939 Wolfgang Wolfram von Wolmar.⁹² Po svém nástupu do Prahy se podílel na likvidaci autonomního českého tisku i na rozbití skupiny tiskových referentů kolem Zdeňka Schmoranze.^{93 94}

V české správě měl otázky tisku v popisu své práce Tiskový odbor. Jeho rozhodovací pravomoci však byly velmi omezené, protože každá jeho instrukce musela být schválena před vydáním nadřízeným německým úřadem. Přednosta TO byl sice oficiálně podřízen předsednictvu ministerské rady, ale především podléhal skupině Tisk. V čele TO stáli během Protektorátu čtyři lidé: Zdeněk Schmoranz (prosinec 1938 – srpen 1939), Arnošt Bareš⁹⁵ (srpen - září 1939), František Hofman⁹⁶ (září 1939 – květen 1941) a Ctibor Melč⁹⁷ (květen 1941 – květen 1945, od roku 1942 TO podřízen ministerstvu školství a lidové osvěty). Bez zajímavosti není, že první tři jmenovaní byli zatčeni a odsouzeni za svoji odbojovou činnost: Schmoranz s Hofmanem během války zemřeli, Bareš dostal doživotí.⁹⁸

Tiskový odbor v rámci dohledu nad médii pravidelně pořádal tiskové konference. Pro deníky se konaly většinou jednou týdně, pro týdeníky jednou měsíčně. Řídili je však zejména

Padl v Bukurešti. (CEBE, J. Vladimír Krychtálek – osud neslavně slavného novináře. In: GROMAN, M. - KARFÍK, V. Ztraceni v davu: osudy novinářů ve 20. století. Praha: Matfyzpress, 2005., s. 100.)

⁹² 9. 6. 1919 – 2. 12. 1987, úředník, SS-Hauptsturmführer, 1939 vedoucí skupiny Tisk v kulturně politickém oddělení Úřadu říšského protektora, v roce 1943 poslán na východní frontu. Po válce se ukrýval v americkém pásmu Rakouska, následně byl vězněn a po propuštění pracoval v Německu jako novinář (CEBE, J. Vladimír Krychtálek – osud neslavně slavného novináře. In: GROMAN, M. - KARFÍK, V. Ztraceni v davu: osudy novinářů ve 20. století. Praha: Matfyzpress, 2005., s. 102.)

⁹³ 27. 7. 1896-18. 8. 1942, od prosince 1938 do srpna 1939 přednosta TO PMR, následně byl zatčen. O tři roky později v Berlíně popraven. Více o něm v případové studii věnované cenzuře kolem Aloise Eliáše. (KONČELÍK, J., CEBE, J., KÖPPOVÁ, B. Řízení tisku v letech 1939-1945: analýza protektorátních tiskových porad. In: Mediální studia, roč. 2 (2007), č. 3, s. 275.)

⁹⁴ PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 52-54.

⁹⁵ 22. 12. 1898-1974, od 1938-1939 ředitel oddělení politického zpravodajství ČTK. Měsíc byl přednosta TO PMR, avšak 12. 9. byl zatčen a v listopadu 1941 odsouzen na doživotí, v roce 1945 byl propuštěn. (KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes: reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 299.)

⁹⁶ 23. 11 1891-23.5. 1942, tajemník Syndikátu československých novinářů, od září 1939 do května 1941 předsedou TO PMR, poté zatčen a následky mučení umírá v květnu 1942 v koncentračním táboře v Osvětimi. (KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes: reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 299-300.)

⁹⁷ 7. 12. 1892-1978, od září 1939 zástupce a od května 1941 je vedoucím TO PMR, 1942-1945 vedl II. sekci ministerstva školství a lidové osvěty. Po válce obviněn z kolaborace, v roce 1947 stíhání zastaveno. (KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes: reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 300.)

⁹⁸ KONČELÍK, J., CEBE, J., KÖPPOVÁ, B. Řízení tisku v letech 1939-1945: analýza protektorátních tiskových porad. In: Mediální studia, roč. 2. (2007), č. 3, s. 275.

představitelé skupiny Tisk. Zde dostávali redaktoři jednak instrukce, jak mají psát, ale také byli hodnoceni za vykonanou práci. Konference měly dvě podoby: *Širší porady byly určeny pro šéfredaktory či odpovědné, politické, příp. národohospodářské redaktory deníků, na užších poradách se scházeli pouze šéfredaktoři denního tisku.* Po skončení konference se většinou vedoucí skupiny Tisk ještě neoficiálně scházel na „tajné“ porady s aktivisty.⁹⁹ Tiskových konferencí však využívali také novináři zapojení do odboje, aby mohli vzájemně komunikovat a předávat si informace. Mezi ně mimo jiné patřili redaktoři Tomáš Pavlica z *Národní práce* v Ostravě, Josef Jirout z *Nové doby*, Josef Chlup z *Moravského slova* v Brně a zejména pak z *Večerního Českého slova* Antonín Finger,¹⁰⁰ který pořizoval během porad stenografické záznamy. Tyto důvěrné informace pak využívalo domácí podzemí a přes síť informátorů i emigrace.¹⁰¹

Další formou řízení médií byly každodenní pokyny TO PMR šéfredaktorům, kde bylo nařizováno, co je a co není povoleno psát, případně jakým způsobem. Třetím hlavním úkolem Tiskového odboru bylo skrze podřízené Ústředí tiskové dozorcí služby, kterému náleželo praktické provádění cenzury, dávat pokyny cenzorům sedícím přímo v jednotlivých redakcích.¹⁰² Tomu se podrobněji věnujeme níže.

V rámci Heydrichových reforem na přelomu roku 1941 a 1942 byl zrušen úřad předsednictva ministerské rady. Tiskový odbor se tak 15. ledna 1942 připojil pod nově vzniklý úřad lidové osvěty, který se od 16. června 1942 stal ministerstvem a sloučil se s rezortem školství, v jehož čele stál kolaborant Emanuel Moravec. V kompetenci TO byly především záležitosti propagandy, dále různá odvětví kultury a nadále i cenzura tisku (včetně ÚTDS), v čele zůstal Ctibor Melč.¹⁰³

Na jaře roku 1942 došlo na německém kulturně politickém oddělení k prvním výraznějším personálním změnám a při té příležitosti se jeho vedoucím stal místo von Gregoryho Martin

⁹⁹ KONČELÍK, J., CEBE, J., KÖPPLOVÁ, B. Řízení tisku v letech 1939-1945: analýza protektorátních tiskových porad. In: Mediální studia, roč. 2. (2007), č. 3, s. 276-277.

¹⁰⁰ 1895-1956, jako novinář pracoval od roku 1930 ve Večerním Českém slově, v roce 1942 dostal výpověď, po válce se vrátil do vydavatelství Melantrich. ((KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes: reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 304.)

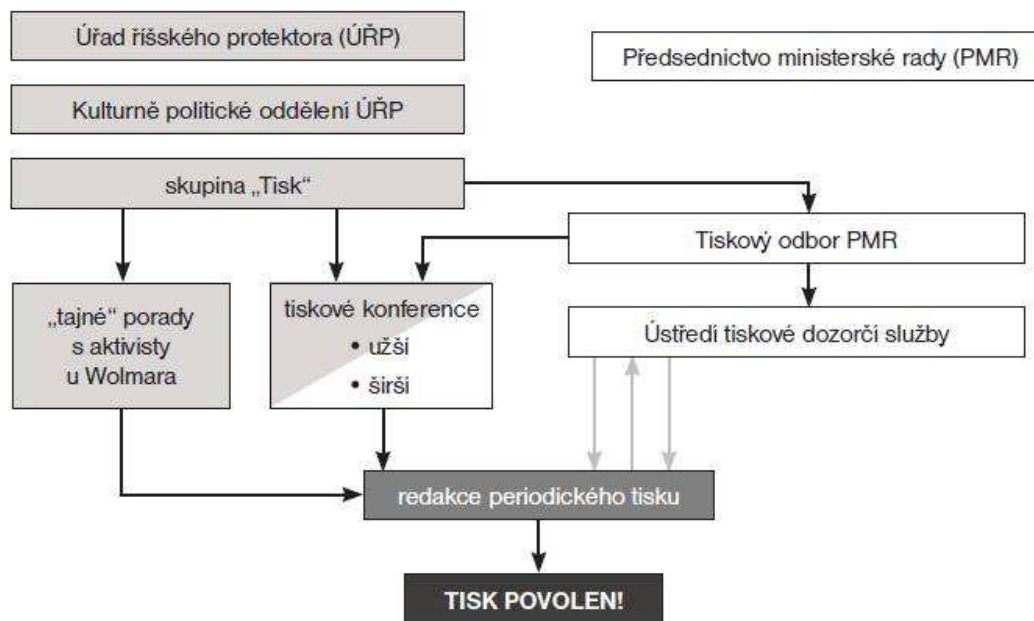
¹⁰¹ KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 19-20, 24.

¹⁰² KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes: reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 302-303.

¹⁰³ MARŠÁLEK, P. Pod ochranou hákového kříže. Praha: Auditorium, 2012, s. 87-88.

Paul Wolf,¹⁰⁴ který zároveň řídil i tiskové konference s novináři. V říjnu roku 1943 převzal skupinu Tisk Arthur Söhnel¹⁰⁵ po von Wolmarovi a obě tyto instituce přešly pod nově zřízený Úřad německého státního ministra pro Čechy a Moravu, který vedl od srpna 1943 K. H. Frank. Jedním z důvodů odstoupení von Gregoryho a von Wolmara bylo korupční jednání.¹⁰⁶

Tabulka 1: Řízení tisku v Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1945)¹⁰⁷

4.2 Aktivističtí novináři

Termín aktivisté se používal pro skupinu intelektuálů, kteří v době Protektorátu aktivně spolupracovali s okupanty a bojovali proti snahám o odpor vůči Německu. Kromě některých

¹⁰⁴ 22. 5. 1908 – nezjištěno, politik a novinář, od roku 1933 v NSDAP, 1939 SS-Sturmbannführer, stejný rok přechází na vlastní žádost do Prahy k ústředí SD pro Čechy a Moravu, kde se stává vedoucím tiskového oddělení, od 1942 vedoucí kulturně politického oddělení úřadu říšského protektora a 1943 přebírá i skupinu Tisk kult. polit. odd. ÚŘP. Po osvobození zajat americkými vojáky. (CEBE, J. Vladimír Krychtálek – osud neslavně slavného novináře. In: GROMAN, M. - KARFÍK, V. Ztraceni v davu: osudy novinářů ve 20. století. Praha: Matfyzpress, 2005., s. 100.)

¹⁰⁵ zástupce vedoucího a od října 1943 prozatímní vedoucí skupiny Tisk Kulturně politického oddělení Německého státního ministra pro Čechy a Moravu. Po válce byl odsouzen na dvacet let do vězení. (KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes: reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 301.)

¹⁰⁶ KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes: reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 301.

¹⁰⁷ KONČELÍK, J., CEBE, J., KÖPPOVÁ, B. Řízení tisku v letech 1939-1945: analýza protektorátních tiskových porad. In: Mediální studia, roč. 2. (2007), č. 3, s. 275.

umělců sem patřili i přední šéfredaktoři, kteří v tomto duchu vedli tisk. Byl to zejména Vladimír Krychtálek,¹⁰⁸ Karel Lažnovský,¹⁰⁹ Emanuel Vajtauer,¹¹⁰ Václav Crha, Karel Werner, Vladimír Křemen, Vladimír Ryba, Jan Scheinost nebo František Prokop.¹¹¹

Proněmecký novinářský aktivismus začal neorganizovaně fungovat už za druhé republiky a ve stejné podobě existoval i v prvních dnech okupace. Následně se nacisté snažili sami získat redaktory k aktivní spolupráci. Jednou z forem byly tzv. novinářské zájezdy, které směřovaly do Německa nebo do Hitlerem okupovaných území. Zlomová byla cesta do Polska na podzim 1939, kterou vedl vedoucí skupiny Tisk při úřadu říšského protektora Wolfgang Wolfram von Wolmar a zde se zformovali přední aktivisté. Po návratu z Polska byla poprvé svolána schůzka s šéfredaktory, kterou vedl von Wolmar s šéfem kulturně politického oddělení ÚŘP von Gregorym. Na formování těchto novinářů měly také velký vliv von Wolmarovy pravidelné tiskové konference.¹¹²

V létě 1940 pak aktivisté ukázali, že jejich cíl nebyl jen skrze tisk propagovat nacistickou ideologii, jejich ambice byly také politické. Vzhledem k hrozbě, že *Národní souručenství*¹¹³ ovládnou čeští fašisté z hnutí *Vlajka*, dospěla protektorátní vláda ke kompromisu a přijala do vedení NS Vladimíra Krychtálka, Vladimíra Rybu a Jaroslava Křemena, kteří toto české

¹⁰⁸ 27. 1. 1903 – 22. 4. 1947, redaktor týdeníku *Sport, Lidových novin* a *Venkova*, od května 1939 šéfredaktorem deníku *Večer*. V únoru 1942 se stal vedoucím Národního svazu novinářů a v září 1944 vystřídal Rudolfa Halíka na místě šéfredaktora deníku *Venkov* - nejvýznamnějšího periodika vydavatelství *Novina*. Po válce byl jako kolaborant odsouzen k trestu smrti a společně se svými kolegy K. Wernerem a E. Vajtauerem (J. Křemenovi byla nakonec udělena milost) byl 22. dubna 1947 popraven „provazem“. (CEBE, J. Vladimír Krychtálek – osud neslavně slavného novináře. In: GROMAN, M. - KARFÍK, V. Ztraceni v davu: osudy novinářů ve 20. století. Praha: Matfyzpress, 2005., s. 128 a 142.)

¹⁰⁹ 8. 3. 1906-10. 10. 1941, ve 20. letech aktivní v KSČ, redaktor plzeňského *Českého směru*, od 1933 pracuje ve vydavatelství Melantrich. OD 1939 redaktor v ranním *Českém slově*, od března 1941 šéfredaktor *Českého slova*. Zemřel v říjnu 1941 po otravě jídlem při události později známé jako tzv. Chlebíčková aféra. (KONČELÍK, J., KÖPPOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 23.)

¹¹⁰ 23. 12 1892- nezjištěno), v letech 1921-1922 redaktor *Dělnického deníku* v Moravské Ostravě, od 1927 šéfredaktor *Rudého večerníku*, o 2 roky později vyloučen z KSČ. Od 1931 redaktor ranního *Českého slova*, 1940 vedoucí tzv. zahraničního zpravodajství pro listy Melantrichu. V březnu 1941 jmenován šéfredaktorem *Večerního Českého slova* a na podzim 1942, se stal šéfredaktorem *Přítomnosti*. Od 30. 4. 1945 není jeho osud znám. (KONČELÍK, J., KÖPPOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 23.)

¹¹¹ KONČELÍK, J., CEBE, J., KÖPPOVÁ, B. Řízení tisku v letech 1939-1945: analýza protektorátních tiskových porad. In: Mediální studia, roč. 2. (2007), č. 3, s. 277.

¹¹² CEBE, J., KONČELÍK, J. Novinářský aktivismus: protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitel z řad šéfredaktorů českého legálního tisku. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie. 2008, roč. 53, č. 1–4, s. 40-41.

¹¹³ Jediné domácí politické uskupení za Protektorátu. Po jeho vzniku se formálně staly všechny české deníky jeho tiskovými orgány. Po nátlaku některých aktivistů, zejm. V. Krychtálka, byl název této strany v roce 1940 vypuštěn z podtitulku většiny novin. PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 51-52.

politické uskupení tvrdě kritizovali. Pro aktivisty toto angažmá nedopadlo příliš úspěšně, zejména v souvislosti s Krychtálovým vydáním tzv. protižidovských výnosů bez vědomí NS, brzy pak odstoupil Ryba s Krychtálkem.¹¹⁴

Proněmečtí šéfredaktoři neustále vytvářeli tlak na retardační politiku Eliášovy vlády (jedním z případů byla i aféra, kterou způsobil v souvislosti s krizí na Balkáně na jaře 1941 šéfredaktor deníku *Večer* Vladimír Krychtálek, o ní píšeme v případové studii věnované pokynům ÚTDS v době invaze Německa do Jugoslávie a Řecka) a pro účinnější tažení proti ní se rozhodli vytvořit s podporou K. H. Franka v březnu 1941 tzv. *Sedmičku*.¹¹⁵ Vznik této aktivistické skupiny inicioval právě V. Krychtálek, dalšími členy byli K. Lažnovský, E. Vajtauer, V. Ryba, V. Crha, J. Křemen a K. Werner. Společně si dali za cíl aktivně nadále podporovat spolupráci s Německem a vyžadovat rychlou převýchovu národa k říšské myšlence.¹¹⁶

Aktivističtí novináři nejen ze *Sedmičky* byli po válce postaveni před soud podle dekretu prezidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech č. 16/1945 Sb., o Národním soudu č. 17 1945 Sb., nebo o trestání některých provinění proti národní cti č. 138/1945. V obžalobě kolaborujících novinářů Jana Scheinosta, Františka Prokopa a Jana Vrby například stálo: *Obvinění papouškovali a sami zpracovávali stupidní nápady nacistické propagandy, jak jim byly předkládány na tzv. konferencích, o samospasitelnosti nacismu ve všech jeho oborech, zejména na poli sociálním, o Hitlerově genialitě, o blahobytu, který národ čeká v rámci říše*.¹¹⁷

Redaktoři legálního tisku stáli během Protektorátu v obtížné situaci, byli totiž pod dohledem německých orgánů ale i české protektorátní vlády. Veřejnost jim nedůvěřovala a aktivisty pak přímo nenáviděla. Většina novinářů v období války žila ve velkých obavách, protože museli přísně dodržovat pokyny vedení tisku, na druhé straně čelili odsouzení veřejnosti, mnozí si

¹¹⁴ CEBE, J., KONČELÍK, J. Novinářský aktivismus: protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie. 2008, roč. 53, č. 1–4, s. 42.

¹¹⁵ CEBE, J., KONČELÍK, J. Novinářský aktivismus: protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie. 2008, roč. 53, č. 1–4, s. 42–44.

¹¹⁶ CEBE, J. Vladimír Krychtálek – osud neslavně slavného novináře. In: GROMAN, M. - KARFÍK, V. Ztraceni v davu: osudy novinářů ve 20. století. Praha: Matfyzpress, 2005., s. 111.

¹¹⁷ PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939–1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 68–69.

pak raději hledali jiné zaměstnání. Redaktorů však také ubývalo kvůli menšímu počtu vycházejících periodik.¹¹⁸

4.3 Krize českého tisku

Od počátku německé okupace až do konce války zaniklo, bylo zastaveno, sloučeno nebo došlo k reorganizaci u 1887 periodik (viz tabulka níže), Z původních 2125 titulů jich zbylo na jaře roku 1945 pouhých 238.¹¹⁹ Přestože byly v tomto čísle zahrnuty i tituly, které byly opakovaně zastavovány, šlo o citelný zásah, který navázal na podobný trend už z dob druhé republiky.¹²⁰ Zpravidla se však nejednalo o ústřední deníky, nýbrž o odborný, zájmový nebo regionální tisk. Jenom během roku 1939 zaniklo 172 českých periodik, což kritizoval ve svém memorandu z 6. listopadu 1939 také *Národní svaz novinářů*.¹²¹ Konstatoval, že touto redukcí vznikají *nenahraditelné škody kulturní, hospodářské a sociální*. Dokument také tvrdil, že lidé přestávají mít zájem o protektorátní tisk. To se projevilo i během bojkotu protektorátního tisku v září 1941, kdy po výzvě zahraničního rozhlasu klesl náklad o 50 – 70%.¹²²

Právě v roce 1941 došlo k citelnému zásahu do struktury tisku. Prvním znamením byl na začátku roku zákaz používání kvalitnějšího papíru. Podle nařízení ze 7. května 1941 pak převzalo předsednictvo ministerské rady veškeré rozhodovací pravomoci, které se týkaly rozsahu jednotlivých vydání, výše nákladu a množství inzerce. PMR také schvalovalo jmenování nových šéfredaktorů a vedoucích redaktorů. Proto v tomto roce došlo k největšímu úbytku periodik za celé období okupace.¹²³ Zastaveny byly například *Národní listy*, *Expres*, *Telegraf* nebo *Moravská orlice*.¹²⁴

¹¹⁸ PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 79.

¹¹⁹ PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 77-78.

¹²⁰ KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes: reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 306-307.

¹²¹ Vznikl 11. 6. 1939 po sloučení všech novinářských organizací. V čele s Františkem Bauerem úspěšně hájil zájmy novinářů až do podzimu 1941. V únoru 1942 se stal předsedou aktivista Vladimír Krychtálek, NSN pak byla plně pod kontrolou režimu. (KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010, s. 108-109.)

¹²² KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes: reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 305.

¹²³ PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 63-64.

¹²⁴ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010, s. 99.

Na konci války už zůstalo pouze dvanáct deníků, v Praze to byl *Venkov, Národní politika, Lidové listy, Lidový deník, Národní práce, Národní střed, Polední list, Večerní České slovo*, v Brně potom *Lidové noviny a Moravské noviny*, v Olomouci *Moravský večerník* a v Plzni *Nová doba*.¹²⁵

Tabulka 2: Zastavení, zánik a reorganizace tisku v Protektorátu Čechy a Morava (1939 – 1945)¹²⁶

rok	tisk český	tisk německý	jiný tisk
1939	175	4	2
1940	305	7	1
1941	623	4	1
1942	348	11	0
1943	194	4	1
1944	208	23	1
1945	34	0	0
celkem	1887	53	6

Jediným zdrojem informací nebyly pro české obyvatelstvo jen oficiální zdroje. Se střídavými úspěchy fungoval domácí ilegální tisk, exilový tisk a zahraniční rozhlasové vysílání. Kromě protiněmeckých letáků vycházelo v období okupace kolem 140 ilegálních periodik, zpočátku jich bylo nejvíce, zejména po Heydrichových čistkách na podzim roku 1941 se ale jejich počet snížil. Mezi nejvýznamnější tituly patřil například *V boj, Český kurýr a Rudé právo*, v exilu pak vycházel *Čechoslovák* v Londýně a *Československé listy* v Moskvě. Klíčovým komunikačním nástrojem odboje pak bylo zahraniční rozhlasové vysílání BBC.¹²⁷

Za spolupráci s odbojem bylo za okupace popraveno, nebo zemřelo v koncentračních táborech celkem 112 novinářů, mnozí další byli jinak perzekuováni.¹²⁸ Za svoji ilegální činnost zaplatil

¹²⁵ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010, s. 100.

¹²⁶ KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes: reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 307.

¹²⁷ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010, s. 103-104.

¹²⁸ PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 72.

životem například Zdeněk Bořek-Dohalský, Julius Fučík, Milena Jesenská, Karel Zdeněk Klíma nebo Antonín Pešl, z rasových motivů pak Alfred Fuchs nebo Karel Poláček.¹²⁹

5. Ústředí tiskové dozorčí služby

5.1 Struktura a provádění předběžné přehlídky

Už v prosinci 1938 bylo zřízeno Ústředí tiskové dozorčí služby při Tiskovém odboru PMR, které se svými pobočkami a cenzory umístěnými v redakcích vykonávalo předběžnou cenzuru. První směrnice po okupaci ze 17. března 1939 pak upravovala novou organizaci tiskové služby, ale cenzurní úředníci měli podle ní jako doposud vykonávat cenzuru přímo v redakcích a z Ústředí dostávat pokyny. Přesto došlo k jedné zásadní změně, veškerou kontrolu nad regulací obsahu v tisku měly německé úřady.¹³⁰

Ústředí tiskové dozorčí služby sídlící v Praze vedl už od jeho vzniku Osvald Svoboda.¹³¹ Spolu s ním službu v Ústředí vykonávali odboroví radové z ministerstva zahraničních věcí Eduard Parma¹³² a Ladislav Plechatý, státní zástupce Jaroslav Benda z ministerstva spravedlnosti, policejní koncipista Ludvík Brabec z policejního ředitelství v Praze a vrchní ministerský komisař František Skrál z Tiskového odboru PMR.¹³³ Po zatčení Svobody 25. srpna 1939 se dostal do vedení Eduard Parma, který se navíc v roce 1942 stal zástupcem Ctibora Melče na Tiskovém odboru.¹³⁴

Pobočky tiskové dozorčí služby vedli od prosince 1938 Metoděj Berla v Brně, Jaromír Formánek v Moravské Ostravě, Karel Turek v Olomouci a Alexandr Štírský v Plzni.¹³⁵ Ke dni

¹²⁹ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010, s. 97.

¹³⁰ PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 48.

¹³¹ 1904-19. 8. 1942, nejprve pracoval v ČTK, v prosinci 1938 stanul čele tiskové dozorčí služby. Zatčen byl 25. 8. 1939 při akci proti Schmoranzově skupině, v listopadu 1941 byl odsouzen k trestu smrti a 19. 8. 1942 byl popraven.

¹³² 9. 5. 1889- nezjištěno, český novinář a úředník. 1913-1914 redaktor *Slezského venkova*, 1919-1920 pracoval v brněnské *Svobodě*. Během Protektorátu byl po O. Svobodovi vedoucím ÚTDS a od 1942 Melčův zástupce na TO ministerstva školství a lidové osvěty.

¹³³ NA Praha, fond Předsednictvo ministerské rady (PMR), sig. 494, k. 219.

¹³⁴ KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes: reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 300.

¹³⁵ NA Praha, fond Předsednictvo ministerské rady (PMR), sig. 494, k. 219.

29. října 1942 pak tyto funkce zastávali František Jiskra v Brně, Vladimír Adámek v Moravské Ostravě, Karel Turek v Olomouci a J. Cacák v Plzni.¹³⁶

Dokument Tiskového odboru z 21. prosince 1938, který byl adresován Předsednictvu ministerské rady a podepsán byl Zdeňkem Schmoranzem, poprvé vymezil postavení cenzurních úředníků dosazených do redakcí. Ti byli pro tuto činnost uvolněni ze svých míst na předsednictvu ministerské rady, ministerstvu vnitra, spravedlnosti a zahraničních věcí. Podléhali TO PMR, který písemně oznámil *Svazu vydavatelů denních listů*, jaký úředník nastoupí do kterého periodika. Tento seznam osob a jim přidělených redakcí jsme umístili mezi přílohy.¹³⁷

Předběžná cenzura probíhala ve třech stupních: kontroloval se redaktorův rukopis, stránkový obsah a pak signální výtisk.¹³⁸ První kontrolu hotového článku prováděl přímo v redakci domácí cenzor, ten měl spolu s šéfredaktorem listu plnou zodpovědnost za obsah i dodržování nařízení. Následně byl výtisk zaslán ke schválení na ÚTDS, popřípadě do jeho poboček či okresních úřadů a až potom mohl být vydán. V nejasných případech došlo ještě ke konzultaci s úředníky skupiny Tisk ÚŘP. Kromě toho byly všechny tiskoviny také pod dohledem gestapa, nacistické bezpečnostní policie a protektorátního ministerstva vnitra, zejména pak jeho policejních ředitelství.¹³⁹

V redakcích deníků a týdeníků vykonávali službu vždy dva cenzoři české národnosti. V pražském Ústředí a pobočkách v Brně, Moravské Ostravě, Olomouci a Plzni působili také čeští cenzoři, s výjimkou vojenských, kteří byli Němci. V ÚTDS byly zavedeny služby nepřetržitě 24 hodin denně, rozdělené na tři směny: 8 – 14 hodin, 14 – 21 hodin a 21 – 8 hodin.¹⁴⁰

Podobně jako během zpřísněné cenzurní praxe za druhé republiky nesměla zůstat ve člancích po zamítnutí pasáží bílá místa. Úředníci pak mohli doplnit text jiným (např. z ČTK), nebo ho

¹³⁶ PASÁK, T. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 65.

¹³⁷ NA Praha, fond Předsednictvo ministerské rady (PMR), sig. 494, k. 219.

¹³⁸ KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): *Média dnes: reflexe megality, médií a mediálních obsahů*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 302.

¹³⁹ PASÁK, T. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 53, 59.

¹⁴⁰ NA Praha, fond Předsednictvo ministerské rady (PMR), sig. 494, k. 219.

sami přepsat. Doslovně pak musely být převzaty články, které vydávala skupina Tisk.¹⁴¹ Důležité úvodníky musely být překládány do němčiny v sedmi kopiích a předloženy ke kontrole německým úřadům. Cenzura tisku byla nejen předběžná, ale také průběžná i následná.¹⁴²

Otázku financování ÚTDS řešil návrh na usnesení vlády z 24. března 1939, který adresoval Tiskový odbor předsednictvu ministerské rady. Podle něj platy cenzorů měly být vypláceny z rozpočtů těch rezortů, ze kterých byli úředníci pro vykonávání cenzury uvolněni.¹⁴³ *Nekryty zůstávají však věcné náklady s funkcí této služby spojené (...). Náklady ty pozůstávají z úhrady kancelářských potřeb, poštovního, telefonních a telegrafních poplatků, náhrad hotových výloh zaměstnanců, spojených s výkonem nočních služeb apod. (...). K úhradě věcných výloh této služby, rozpočtem na rok 1939 nekrytých, jest zapotřebí měsíčně okrouhle částky 15 000 K. Z následných reakcí vyplývá, že byl tento požadavek přijat.*¹⁴⁴

5. 2 Souborný přehled pokynů ze 17. září 1939

Klíčovým materiálem pro fungování a kontrolu českého tisku (ten německý byl samostatně podřízen ÚŘP) v období Protektorátu byl *Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku* vydaný 17. září 1939, který vycházel z obdobné směrnice z 1. března 1939. Tato důvěrná nařízení byla určena pouze pro cenzurní úředníky v redakcích a šéfredaktory, kteří měli informovat své podřízené. Tímto dokumentem, který v zásadě platil celou okupaci, byly všechny předešlé pokyny stornovány. Kromě toho byla nadále vydávána každodenní nařízení domácím cenzorům a redakcím.¹⁴⁵

První z devíti kapitol definovala *Úkoly tisku*. Tím základním bylo *tvoriti veřejné mínění a vésti je cílevědomě a jednotně směrem, který jest dán životními zájmy Říše, Protektorátu a tím i českého národa včleněného do rámce Říše*. Měly pak být odsunuty stranou všechny zájmy *dílčí a sobecké* a do pozadí měly také ustoupit všechny hospodářské a konkurenční zájmy jednotlivých novin a vydavatelství. Za list byl odpovědný šéfredaktor, který se musel řídit těmito opatřeními i dalšími příchozími pokyny. Jejich maximální snahou mělo být také, aby

¹⁴¹ KONČELÍK, J., CEBE, J., KÖPPLOVÁ, B. Řízení tisku v letech 1939-1945: analýza protektorátních tiskových porad. In: Mediální studia, roč. 2. (2007), č. 3, s. 276.

¹⁴² PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 53.

¹⁴³ Podle dostupných služebních smluv se měsíční plat cenzurního referenta pohyboval mezi 1900 K a 2500 K. (NA Praha, fond Předsednictvo ministerské rady (PMR), sig. 494, k. 219.)

¹⁴⁴ NA Praha, fond Předsednictvo ministerské rady (PMR), sig. 494, k. 219.

¹⁴⁵ PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 55.

*v listě jim svěřeném nevyšlo nic závadného, aby zprávy, stati a obrázky byly umístěny tak, jak toho jejich význam vyžaduje.*¹⁴⁶

Druhá kapitola definovala posláním tiskové dozorčí služby. Jejím úkolem bylo, aby *ve spolupráci s šéfredaktory přispívala k plnění vytčených úkolů, usnadňovala redaktorům jejich těžkou odpovědnou práci a zabránila všemu, co je v rozporu s těmito zásadami a konkrétními pokyny, vydanými pro tisk.*¹⁴⁷

Přestaveno bylo Ústředí tiskové dozorčí služby včetně pražské adresy, telefonního spojení a jeho poboček v dalších městech a popsán hlavní úkol úředníků tiskové dozorčí služby. *Ti v redakcích jednotlivých denních listů přímo přehlížejí materiál připravený k uveřejnění (...) a jsou odpovědní za celý obsah listu. Ve stálém osobním a přátelském styku s šéfredaktory i ostatními členy redakce a personálem listu jsou povinni odstraniti všechny závady na místě samém. Při pochybnostech je pak nutné mít schválení z ÚTDS. Komunikace cenzorů v redakcích probíhá písemně, v naléhavých případech telefonicky, nebo telegraficky.*¹⁴⁸

U regionálního tisku záleží na tom, kde sídlí. V Praze vykonává přehlídku Ústředí, v Brně, Plzni, Olomouci a Ostravě jeho pobočky, v ostatních městech svými referenty příslušné okresní úřady. Tento tisk může dostávat také pokyny od okresních hejtmanů po dohodě s Oberlandráty a vojenskými tiskovými důstojníky.¹⁴⁹

Následující kapitola je věnována odpovědnosti úředníků TDS a šéfredaktorů. *Jakékoliv porušování nebo obcházení pokynů a jejich smyslu může mítí vážné důsledky pro ně osobně, ale i pro list.* Písemné pokyny může vydávat pouze Ústředí a jsou určeny cenzorům a referentům okresních úřadů, pro informaci jsou posílány i šéfredaktorům deníků. Ústní nařízení fungují prostřednictvím tiskových porad.¹⁵⁰

Část *Všeobecné zásady* začíná vysvětlením, že prohlídce musí být vždy podroben veškerý obsah daného vydání: *zprávy, články, úvahy, komentáře, nadpisy, citáty, obrázky nebo inzeráty.* Je nutné dbát nejen na obsah, ale také na úpravu, umístění nebo druhotný význam.

¹⁴⁶ KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 469-470.

¹⁴⁷ KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 471.

¹⁴⁸ KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 471.

¹⁴⁹ KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 471-472.

¹⁵⁰ KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 472.

Také měly být potlačovány senzační titulky, což podle našeho zkoumání ale deníky příliš nerespektovaly. Nařízením, aby *nadpisy byly věcné a nezkreslovaly jednostranně nebo s určitou tendencí obsah zprávy*, se pak listy neřídily téměř vůbec a to zejména kvůli propagandistickým pokynům. Cenzoři byli také varováni, aby si dávali pozor na *jinotaje a náznaky ve člancích na oko nepolitických, feuilletonech, literárních a kulturních přílohách, v zábavném koutku, v rubrice hospodářské a sportovní, šachové atd.* Také hádanky, křížovky a rébusy musely být předloženy ke kontrole se správným řešením.¹⁵¹

Povolené bylo vydávat zprávy úřední, ČTK a z vybraného německého tisku, pokud byl správně přeložen, naopak články z jiných českých periodik, přestože nebyly zkonfiskovány, nesměly být bez schválení zveřejňovány. Splněny také musely být požadavky na speciální úpravy jednotlivých článků a na příkaz ÚTDS muselo kdykoliv vyjít zvláštní vydání listu. Zakázáno bylo také čtenáře upozorňovat nebo jim naznačovat, že se praktikuje předběžná cenzura tisku.¹⁵²

Další kapitola pojednává o *Mimořádných poměrech* a vzhledem k válečné situaci zakazovala s výjimkou zpráv ČTK informovat o některých domácích tématech, jako byla výrobní kapacita průmyslu, nezaměstnanost, spotřeba a ceny uhlí, plynu, elektrické energie, železniční a silniční stavby, vojenské zprávy, transporty zajatců, živelné katastrofy, výsledky sklizní, předpovědi počasí a *všechny zprávy, které by se jevily at' přímo nebo nepřímo nepříznivými pro Říši, nebo pro poměry Protektorátu.*¹⁵³

Hned v úvodu šesté kapitoly *Říše a Protektorát* je stanoveno, jak mají všechna periodika psát o Německu, které je podle dokumentu *ochranitelem* českého území. Tisk pak má s ohledem na tuto skutečnost vzít na vědomí, *aby věnoval kladný zájem všemu, co se týká Říše. Musí být potlačeno vše, co by uvádělo v nevážnost Říši a její orgány, aneb budilo dojem stanoviska nepřátelského nebo nevraživého, at' v jakékoliv formě.* Zakázáno je také kritizovat říšského protektora a jeho podřízené. Dále je uvedeno, v jakých případech má být Adolf Hitler označován jako *Vůdce* a kdy *Vůdce a říšský kancléř* s dodatkem, že pouze v jeho případě může být psáno velké V. Podobné instrukce jsou vydány i pro označení *Říše, Německá Říše a Velkoněmecká Říše*, německá armáda má být bez bližší specifikace nazývána *říšská branná*

¹⁵¹ KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 472-273.

¹⁵² KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 473-475.

¹⁵³ KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 476-477.

moc. Dále nemají být zprávy z Německa označovány jako z ciziny a v tisku se nesmí objevit ani žádné informace o činnosti gestapa. Nebylo povoleno podávat zprávy o jakýchkoliv incidentech mezi Čechy a Němci ani nemělo docházet ke kritice dvojjazyčného značení v Protektorátu. Nepřípustná byla také kritika Itálie, Slovenska a dalších spojenců Německa.¹⁵⁴

V části věnující se *Věcem hospodářským a sociálním* je upraveno, jak mají vypadat inzeráty ve všech tiskovinách. Například z nich nesmí být patrné, že je něčeho nedostatek. V hospodářských textech také nesmí být uváděny výše mezd a ani cen zboží. Zakázány jsou také dohady o cenách, které určuje nejvyšší cenový úřad. Redakce také musí zjišťovat věrohodnost inzerátů a totožnost inzerenta a až na výjimky musí v nich být eliminována jakákoliv čísla a podezřelé značky.¹⁵⁵

Předposlední kapitola *Souborných pokynů* podává instrukce k *Vnitřním věcem protektorátu*. O prezidentovi a vládě se smí informovat pouze prostřednictvím úředních zpráv, to samé platí také o vládních nařízeních. Kritika a zesměšňování hlavních protektorátních představitelů pak není povolena vůbec. Podobná ustanovení se týkají také Národního souručenství, Národní odborové ústředny a všech dalších státních organizací. Popsána jsou také omezení týkající se připomínek různých výročí a zpráv o zájmových institucích. Zcela nepřípustné jsou články o ilegálních akcích, tajných schůzkách atd.¹⁵⁶

Devátá a poslední kapitola *Postup při tiskové přehlídce* nařizuje, aby texty, ve kterých jsou eliminované pasáže, dávaly smysl, věty byly dokončené a prázdná místa byla nahrazena nejlépe zprávami ČTK. Redakce také měly změnit svůj provoz tak, aby předkládaly svá vydání o hodinu dřív než doposud, tedy tři hodiny před vydáním. Dále měly pokaždé informovat, kolik stran dané číslo bude mít. Důležitá byla poznámka, že pro zatrhávání vadných pasáží při předběžné přehlídce používá ÚTDS hnědou tužku, vojenská cenzura červenou a zelenou a úředníci tiskové dozorcí služby v redakcích modrou a fialovou (pro vojenská témata). Povolení poslat každé vydání do tisku dává vždy ÚTDS. V každé redakci tak musí počkat alespoň jeden novinář až do schválení celého obsahu čísla. Přiloženy jsou

¹⁵⁴ KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 478-480.

¹⁵⁵ KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 481-483.

¹⁵⁶ KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 484-485.

ještě i pokyny pro fotografie, mapy a jiné obrázky, které musejí projít přes zvláštní oddělení ÚTDS v Praze.¹⁵⁷

5.3 Denní pokyny

Důležitou složkou činnosti ÚTDS bylo kromě provádění předběžné přehlídky i vydávání denních pokynů. V návrhu na usnesení vlády z 24. března 1939 Tiskový odbor uvádí: *Ústředí kromě vlastní činnosti dohlédací, vydává vícekrát denně potřebné instrukce a informace pro službu konající úředníky a dále informace pro šéfredaktory denního tisku.*¹⁵⁸

První pokyny ÚTDS po okupaci domácím cenzorům tak například nařizovaly, aby se v tisku neobjevovaly žádné údaje o poloze německé armády, zprávy o sebevraždách, které souvisely s okupací nebo o zatýkání některých osob.¹⁵⁹ Více se těmto nařízením věnujeme v našich případových studiích.

¹⁵⁷ KONČELÍK, J., KÖPPLOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 486-488.

¹⁵⁸ NA Praha, fond Předsednictvo ministerské rady (PMR), sig. 494, k. 219.

¹⁵⁹ PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980, s. 48-49.

6. Alois Eliáš a s ním spojená odbojová činnost v pokynech ÚTDS

6.1 Eliáš a Schmoranzova skupina

Po 15. březnu 1939 převzala faktickou moc nad Protektorátem německá vojenská okupační správa, po měsíci ji nahradila civilní okupační správa a do čela byl dosazen s titulem říšského protektora Konstantin von Neurath. Ve stejné době skončila vláda Rudolfa Berana a předsedou vlády se stal generál Alois Eliáš.¹⁶⁰ Členem jeho kabinetu byl ministr dopravy Jiří Havelka, ministr spravedlnosti Jaroslav Krejčí, ministr průmyslu Vlastimil Šádek, ministr veřejných prací Dominik Čipera, ministr sociální a zdravotní správy Vladislav Klumpar, ministr zemědělství Ladislav Feierabend, ministr financí Josef Kalfus, Jan Kapras ministr školství a národní obrany a v červenci se stal ministrem vnitra Josef Ježek.¹⁶¹

Do čela vlády se Eliáš dostal přesto, že byl československým legionářem v Rusku a Francii. Na jeho výběru mělo mimo jiné podíl i vznikající *Národní souručenství* – jediná oficiálně povolená strana, která však byla napojena na odboj. Přes něj byl pak Eliáš v kontaktu s různými protifašistickými skupinami, zejména pak jako zakládající člen s vojenským odbojem *Obrana národa*. Byl si vědom toho, že rozehrál nebezpečnou dvojí hru, kdy byl navenek loajální k Říši, na druhé straně se podílel na protiněmecké činnosti. Vláda až do Eliášova zatčení se vyhýbala střetu s okupační správou a aplikovala retardační zdržující politiku.¹⁶²

Alois Eliáš také vytvořil zpravodajskou odbojovou organizaci z referentů tiskové dozorcí služby, která vznikla u čtyřiceti okresních úřadů a vedl ji Zdeněk Schmoranz,¹⁶³ přednosta Tiskového odboru PMR, pod nějž spadalo ÚTDS. Tiskovými referenty se především stávali zpravodajští důstojníci ze zaniklé československé armády, ke kterým měl Eliáš skrze *Obranu národa* blízko. Celá podzemní organizace, která sbírala informace především o německé armádě na území Protektorátu a posílala je do Londýna, fungovala od května do konce srpna 1939, kdy byla většina členů této tzv. Schmoranzovy skupiny pozatýkána.¹⁶⁴

¹⁶⁰ 29. 9. 1890-19. 6. 1942, voják a politik. Za první světové války bojoval na východní frontě a ve Francii, v lednu 1936 povýšen na divizního generála. Během druhé republiky byl ministrem dopravy ve vládě Rudolfa Berana. V dubnu 1939 se stal předsedou vlády, zároveň však působil v odboji. Dne 27. 9. 1941 zatčen, v červnu následujícího roku pak popraven.

¹⁶¹ ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení. Praha: Práh, 2002, 184-185.

¹⁶² ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení. Praha: Práh, 2002, 185-187.

¹⁶³ Více o Zdeňku Schmoranzovi na straně 27.

¹⁶⁴ ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení. Praha: Práh, 2002, 188.

Také Schmoranz, bývalý politický zpravodaj ČTK, byl gestapem zatčen 25. srpna 1939 a odsouzen k smrti 13. listopadu 1941.¹⁶⁵ Rozsudek byl vykonán 18. srpna 1942¹⁶⁶ a záznam o něm najdeme i v pokynu ÚTDS, který nařizoval, aby veškerý tisk informoval o popravě Zdeňka Schmoranze a zprávu doplnil pěti až desetiřádkovým komentářem, ve kterém mělo být zmíněno, že: *Schmoranz byl pro poměr k zahraničnímu ministerstvu zatlačen v bývalé republice do pozadí, ale po 15. březnu 1939 byla mu dána možnost ujeti se v českém tisku vedoucí role a byly mu dány četné důkazy důvěry ze stran říšských orgánů. Této důvěry zneužil Schmoranz k vybudování tiskové dozorcí služby z důstojníků bývalého generálního štábu, jimž vytkl přesné úkoly vojenské špionáže proti Říši. Tím způsobil škodu nejen sobě, ale způsobil škodu také celému českému národu.*¹⁶⁷ V deníku *Venkov* se další den objevil stručný článek o popravených a jako první byl zmíněn Zdeněk Schmoranz. Pod výčtem jmen byl i krátký komentář, který byl téměř totožný s textem v pokynu.¹⁶⁸

Od prozrazení Schmoranzovy skupiny sledovalo gestapo i premiéra Eliáše, ale souvislost mezi ním a odbojem začala vycházet najevo až během jara 1940, tehdy však s jeho zatčením nesouhlasil z mezinárodně politických důvodů říšský velitel gestapa Heinrich Himmler. Kromě domácího odboje komunikoval Eliáš i se zahraničním, vzkazy si vyměňoval přímo s Edvardem Benešem.¹⁶⁹

6.2 Chlebíčková aféra

Skupina aktivistických novinářů cíleně útočila na Eliášovu pasivitu (co do podpory Německa). Vládu napadali i během tiskových konferencí pořádaných vedoucím skupiny Tisk v kulturně politickém oddělení ÚŘP Wolfgangem Wolframem von Wolmarem. Například dne 22. srpna 1941 si šéfredaktor Českého slova Karel Lažnovský¹⁷⁰ stěžoval, že vláda nedala najevo veřejnosti, že aktivističtí novináři jsou vedoucí vrstvou a *dnes jsme v situaci, že kdejaký člověk si dovoluje vůči nám sprostoty, jaké by si nedovolil odpůrce.*¹⁷¹ Špatný vztah předsedy vlády a aktivistů gradoval v září 1941, kdy byl v rozhlasovém projevu z Londýna

¹⁶⁵ KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010, s. 90-93.

¹⁶⁶ KONČELÍK, J., CEBE, J., KÖPPOVÁ, B. Řízení tisku v letech 1939-1945: analýza protektorátních tiskových porad. In: Mediální studia, roč. 2 (2007), č. 3, s. 275.

¹⁶⁷ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

¹⁶⁸ *Justiční tisková služba u lidového soudu oznamuje: Venkov*, roč. 37, čís. 197, 20. 8. 1942, s. 2.

¹⁶⁹ ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení. Praha: Práh, 2002, 190-191.

¹⁷⁰ Více o Karlu Lažnovském na straně 29.

¹⁷¹ KONČELÍK, J., KÖPPOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003, s. 384-385.

vyhlášen bojkot protektorátního tisku. Angažovaní novináři pak žádali po Eliášovi, aby je osobně přijal a jasně se postavil na jejich stranu.¹⁷²

Dne 18. září Alois Eliáš sedmičku aktivistických šéfredaktorů skutečně uvítal v Kolowratském paláci. Ti mu přednesli návrh na pořádání pravidelných porad s vedoucími novináři, což však předseda vlády odmítl. Po schůzce, na které se podávalo občerstvení, pak čtyři novináři záhadně onemocněli a byli s otravou převezeni do SS-lazaretu v Podolí. Dokonce byl i z Hamburku přivolán odborník na tropické nemoci doktor Schwamberger. U některých novinářů trvalo i několik měsíců, než se uzdravili, ale Karel Lažnovský 10. října 1941 zemřel. S otravou začal být spojován generál Eliáš a mluvilo se o příkazu z Londýna.

Pozadí celé události osvětlil až po válce Eliášův osobní urolog a přítel Miloš Klika. Ve své vzpomínce uvádí, že během soukromých rozhovorů s předsedou vlády na jaře roku 1940 mluvili také o možném odstranění K. H. Franka. Sám se nabídl, že s pomocí bakteriologa Patočky obstará jedovaté látky. Z tohoto plánu nakonec sešlo, avšak Eliáš si lékaři v červnu 1941 postěžoval na obtíže, které působí aktivističtí novináři. *Nabídl jsem mu, použiv této příležitosti, tj. návštěvy aktivistických novinářů, které byl Eliáš nucen na Hradě přijmout, k vyzkoušení dosavadních kultur tyfových a tuberkulosních a klobásového jedu, který mi byl teprve nyní v dostatečném množství prof. Patočkou dodán*, vypráví Miloš Klika. Eliáš váhal, ale nabídky nakonec využil. V případě, že by se jedovatá látka osvědčila, byl v plánu i dříve neuskutečněný atentát na Franka. Bakteriemi pak byly podle Klikova svědectví infikovány chlebičky, které pro schůzku s novináři připravila manželka generála Eliáše.¹⁷³

Smrt Lažnovského se pak propaganda snažila skrze tisk využít. Obsáhlý pokyn Ústředí tiskové dozorcí služby redakcím z 11. října v 15:45 je celý věnovaný úmrtí Lažnovského a obsahuje několik bodů. Příslušní novináři měli informovat nejen o samotném úmrtí, ale také, že bude vypraven státní pohřeb a *vdova po zesnulém bude dostávat z Protektorátní pokladny pensi sekčního šéfa*.¹⁷⁴ V dodatku pak bylo napsáno, že se má těmto zprávám věnovat velká pozornost a *umístit je na význačném místě*.¹⁷⁵ Velká část úvodní strany *Venkova* je této události skutečně věnována. Incident je byť nepřímo připisován Eliášovi: *Po pozvání do domu někdejší vedoucí české osobnosti onemocnělo nedávno několik českých šéfredaktorů za*

¹⁷² CEBE, J. Vladimír Krychtálek – osud neslavně slavného novináře. In. GROMAN, M. - KARFÍK, V. Ztraceni v davu: osudy novinářů ve 20. století. Praha: Matfyzpress, 2005., s. 112-113.

¹⁷³ ČVANČARA, J., UHLÍŘ, J. Chlebičková aféra: Poslední odbojový čin ministerského předsedy Aloise Eliáše. In: Historie a vojenství, 4/2006, s. 41-42.

¹⁷⁴ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/2, k. 109.

¹⁷⁵ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/2, k. 109.

příznaků vážné otravy, takže bylo nutné je dopravit do německého lazaretu. Vyšetřením se nezvratně prokázalo, že šlo o plánovitě připravený atentát na skupinu pozitivně smýšlejících redaktorů. Připojeny jsou i informace ke slavnostnímu pohřbu, který bude uspořádán z nařízení zastupujícího říšského protektora SS-Obergruppenführera Heydricha a také přepis telegramu prezidenta Háchy vdově po Lažnovském.¹⁷⁶ O penzi pro ni se píše na straně dvě.¹⁷⁷ I v dalších dnech se v tisku oslavuje tento aktivistický novinář zejména v komentářích svých kolegů. Zveřejněna je i zpráva o tom, že vláda před zahájením schůze uctila Lažnovského památku.¹⁷⁸

Pohřeb šéfredaktora Lažnovského se uskutečnil 15. října a ČTK následně informovala redakce, že posílá rámcovou zprávu k této události i projev Emanuela Moravce nad rakví, který smí být uveřejněn. Námi sledované deníky popsaly smuteční akt na první straně, řeč příštího ministra školství na druhé. *Venkov* se v této situaci opět pokusil vytvořit mýtus hrdiny, hlavní text měl podtitul: *Poslední pocta mučedníku, který padl v boji za novou Evropu*.¹⁷⁹

Tiskový odbor PMR na konci roku 1941 posílá redakcím *Válečně politickou bilanci*, kde rekapituluje celý rok. Zde také mimo jiné stručně komentuje tzv. Chlebičkovou aféru: *čtyři vedoucí novináři otráveni – Lažnovský padl za oběť*.¹⁸⁰

6.3 Eliáš zatčen a odsouzen

Dne 27. září 1941 byl Reinhard Heydrich jmenován zatupujícím říšským protektorem. Okamžitě po příjezdu do Prahy se zaměřil na likvidaci domácího odboje a vyhlásil výjimečný stav.¹⁸¹ Tím spustil množství zatýkání a zároveň začaly fungovat stanné soudy v Praze a Brně, které v krátkých procesech odsuzovaly odpůrce režimu. Do 20. ledna 1942, kdy byl výjimečný stav oficiálně ukončen, bylo na základě těchto rozsudků popraveno 486 osob.¹⁸²

V den nástupu do své nové funkce udělal Heydrich ještě jeden zásadní krok, nechal zatknout předsedu vlády Aloise Eliáše.¹⁸³ Z pokynu redakcím vyplývá, že jednotlivé listy měly převzít zprávu ČTK o zatčení předsedy vlády a umístit ji na první stranu, *avšak nikoliv v souvislosti*

¹⁷⁶ *Politická vražda spáchaná na českém šéfredaktorovi*. *Venkov*, roč. 36, čís. 241, 12. 10. 1941, s. 1.

¹⁷⁷ *Poznámky ze dne*. *Venkov*, roč. 36, čís. 241, 12. 10. 1941, s. 2.

¹⁷⁸ *Vláda Protektorátu uctila památku Karla Lažnovského*. *Venkov*, roč. 36, čís. 242, 14. 10. 1941, s. 2.

¹⁷⁹ *Pohřeb šéfredaktora Karla Lažnovského*. *Venkov*, roč. 36, čís. 244, 16. 10. 1941, s. 1.

¹⁸⁰ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/2, k. 109.

¹⁸¹ CEBE, J. Vladimír Krychtalek – osud neslavně slavného novináře. In: GROMAN, M. - KARFÍK, V. Ztraceni v davu: osudy novinářů ve 20. století. Praha: Matfyzpress, 2005., s. 115.

¹⁸² TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. Obžalována je vláda. Praha: Themis, 1999, s. 43.

¹⁸³ ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení. Praha: Práh, 2002, s. 215.

s článkem obsahujícím prohlášení zastupujícího říšského protektora generála Heydricha.¹⁸⁴ Otisknuta také měla být zpráva o trestu smrti pro armádního generála Josefa Bílého, divizního generála Huga Vojtu a další čtyři osoby. Tento text měl být vyveden tučně, oddělen příčnými linkami a umístěn pod článek o zatčení Eliáše.¹⁸⁵ Oba tyto bývalí vysocí vojenští představitelé byli spolu s Eliášem zakládajícími členy *Obrany národa*, tzv. *Rady starších*, zatčení však byli už v průběhu roku 1940.¹⁸⁶ Jelikož *Venkov* v pondělí nevycházel, pokyny byly splněny až ve vydání z úterý 30. září. Hlavní text dne je věnován Heydrichovi a jeho uvedení do nové funkce. V levé dolní části přední strany je pak otištěn krátký odstavec, ve kterém je uvedeno, že Eliáš byl zatčen *pro velezradu a zemězradu* a zbaven byl svého úřadu. Níže je uveden seznam několika popravených včetně generálů Bílého a Vojty.¹⁸⁷

Po dvoudenním výsledku gestapa v Petschkově paláci byl Eliáš za další dva dny odsouzen k trestu smrti, nikoliv však u stanného, nýbrž u lidového soudu.¹⁸⁸ TO PMR pak vydal 1. října samostatný pokyn k tomuto rozsudku. Využit měl být text ČTK a otištěn tučně na první straně.¹⁸⁹ Pod komentář kritizující exilovou vládu v Londýně ho otiskl deník *Venkov* přesně podle pokynů.¹⁹⁰ Dne 4. října vychází v domácím tisku zpráva ze soudního přelíčení Aloise Eliáše, autorem je šéfredaktor *Poledního listu* Karel Werner. Textu pod názvem *Soud o Eliášově vině* je věnován prostor na straně dvě a především celá třetí strana. Podrobně je zde popsán obsah obžaloby, výpovědi svědků, Eliášova obhajoba i konečný rozsudek.¹⁹¹ V soudní síni byl za novináře přítomen kromě Wenera už pouze redaktor František Josef Prokop, který se zanedlouho měl stát novým šéfredaktorem *Českého slova* po Karlu Lažnovském. Jeho zpráva však částečně v některých údajích popírala tu Wernerovu, přestože konečnou revizi obou textů vykonal osobně vedoucí skupiny Tisk Wolfgang Wolfram von Wolmar.¹⁹²

Alois Eliáš následně žádal o milost, ale Karl Hermann Frank i Reinhard Heydrich ji odmítli. Vykonání rozsudku nakonec odložil Adolf Hitler, protože chtěl bývalého předsedu vlády držet jako rukojmího za klid v Protektorátu.¹⁹³ V deníku *Venkov* ze 7. října najdeme k

¹⁸⁴ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/2, k. 109.

¹⁸⁵ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/2, k. 109.

¹⁸⁶ ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení. Praha: Práh, 2002, s. 216.

¹⁸⁷ *Ministerský předseda Eliáš zatčen*. *Venkov*, roč. 36, čís. 230, 30. 9. 1942, s. 1.

¹⁸⁸ ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení. Praha: Práh, 2002, s. 212, 216-227.

¹⁸⁹ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/2, k. 109.

¹⁹⁰ *Rozsudek smrti nad Eliášem*. *Venkov*, roč. 36, čís. 232, 2. 10. 1941, s. 1.

¹⁹¹ *Soud o Eliášově vině*. *Venkov*, roč. 36, čís. 234, 4. 10. 1941, s. 2-3.

¹⁹² ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení. Praha: Práh, 2002, s. 221.

¹⁹³ ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení. Praha: Práh, 2002, s. 229.

odložení popravu jeden zvýrazněný odstavec. V něm se píše, že Hitler udělal toto rozhodnutí, protože prý jsou Eliášovy výpovědi nezbytné v jiných přelíčeních.¹⁹⁴

Ve vězení zůstal generál Eliáš až do období heydrichiády, kdy na příkaz velitele SS Himmlera byl 19. června 1942 popraven v Praze - Kobylisích.¹⁹⁵ Protektorátní tisk však této události téměř nevěnoval pozornost. V *Národní politice*, stejně jako v ostatních denících, vyšel na první a druhé straně vydání pro Prahu nebývale dlouhý seznam 78 popravených osob. Na konci výčtu stálo: *Kromě toho byl dne 19. června 1942 vykonán rozsudek smrti vyneseny lidovým soudem dne 1. října 1941 nad bývalým předsedou protektorátní vlády generálem Eliášem.*¹⁹⁶

6.4 Nová vláda

Den po zatčení Eliáše 27. září 1941 si Reinhard Heydrich pozval do svého úřadu zbytek vlády. Z jeho slov bylo patrné, že o směřování okupované země bude už výhradně rozhodovat on. Ministři sice dál úřadovali, ale nevěděli, jestli nebudou odvoláni nebo někteří dokonce i zatčeni. Ještě během podzimu jednal několikrát prezident Hácha s ministrem spravedlnosti a místopředsedou vlády Jaroslavem Krejčím o možnosti, že by se stal premiérem, Krejčí ale odmítl. Připadalo mu to příliš riskantní, navíc si byl vědom toho, že nebude mít fakticky žádné pravomoci.¹⁹⁷

Heydrich koncepci nové vlády poprvé představil 29. listopadu 1941, kdy oznámil prezidentu Háchovi, že už není potřeba tak rozsáhlý státní aparát jako byl dříve a zakázal pro příště označení „ministrský předseda“, místo toho se mělo používat „předseda vlády“. V rámci reorganizace bylo následně zrušeno ministerstvo sociální a zdravotní správy, ministerstvo veřejných prací a ministerstvo průmyslu, obchodu a živností. Jejich agendu převzalo ministerstvo hospodářství a práce, do jehož čela se postavil říšský Němec Walter Bertsch. Ten navíc neoficiálně dohlížel na celou vládu. Novou tvář ve vládě pak byl ještě ministr zemědělství Adolf Hrubý, ministr vnitra Richard Bienert a zejména pak ministr školství Emanuel Moravec, kterého navrhl Karl Hermann Frank. Kromě Krejčího, který byl předsedou vlády i ministrem spravedlnosti, zůstali z předešlé vlády Josef Kalfus jako ministr financí a

¹⁹⁴ *Rozhodnutí o vykonání rozsudku smrti nad Eliášem odloženo.* Venkov, roč. 36, čís. 236, 7. 10. 1941, s. 2.

¹⁹⁵ ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení. Praha: Práh, 2002, s. 229.

¹⁹⁶ *Rozsudkem stanných soudů v Praze a Brně byly tyto osoby odsouzeny k smrti zastřelením.* Národní politika: Vydání pro Prahu, roč. 60, čís. 167, 20. 6. 1942.

¹⁹⁷ TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. Obžalována je vláda. Praha: Themis, 1999, s. 44-46.

Jindřich Kamenický, ministr dopravy. Protektorátní kabinet tak byl složen pouze ze sedmi mužů.¹⁹⁸

Krátce před jmenováním došlo i k redukci úředníků *na několika ústředních protektorátních úřadech*, což ÚTDS ve svém pokynu redakcím ze 17. ledna 1942 zdůvodnilo tím, že dochází k *nové organizaci*. Přísně však o tom zakazovalo jakkoliv informovat.¹⁹⁹

Prezident Emil Hácha jmenoval vládu 19. ledna, ihned potom, co podala demisi předešla.²⁰⁰ Ten den dostaly redakce nejprve v odpoledních hodinách povolení k použití fotografií Jaroslava Krejčího a Adolfa Hrubého,²⁰¹ v 22:30 pak přišel druhý pokyn, který obsahoval několik bodů: tisk podle něj měl dodržovat ve výčtu ministrů již dříve stanovené pořadí, dále měl přinést jejich životopisy, opravit chybu ve zprávě ČTK, že Emanuel Moravec je *ministrem lidové osvěty a nikoliv ministrem lidové výchovy* a také se mělo výrazně graficky otisknout na první stranu odvolání stanného práva.²⁰² Deník *Venkov* věnoval těmto událostem téměř celou úvodní stranu, která obsahovala zprávu o jmenování vlády s výčtem všech ministrů, projev prezidenta Háchy, prohlášení vlády i odvolání výjimečného stavu. Na druhé straně pak byly životopisy všech ministrů včetně cenzurou uvolněné fotografie Jaroslava Krejčího.²⁰³

Jediný Němec v protektorátní vládě, Walter Bertsch, nastoupil do nově sloučeného ministerstva hospodářství a práce. Jeho uvedení do úřadu 22. ledna mělo být podle ÚTDS v denících otisknuto *na dobře viditelném místě uvnitř listu*. Použit mohl být pouze text ČTK a jedna pasáž měla být vytučněna.²⁰⁴ Krátká zpráva se objevila následující den na straně čtyři a zvládnutě byla tato část: *Ministr dr. Bertsch má své sídlo v dosavadním ministerstvu sociální a zdravotní správy na Palackého náměstí*.²⁰⁵

Krejčího vláda „fungovala“ ve stejném složení na den přesně tři roky, než říšský státní ministr pro Čechy a Moravu Frank 19. ledna 1945 Krejčího z pozice předsedy vlády odvolal a nahradil ho Bienertem. Zdůvodnil to tak, že Rusové prolomili u Varšavy frontu, takže musí do

¹⁹⁸ TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. *Obžalována je vláda*. Praha: Themis, 1999, s. 48-54.

¹⁹⁹ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

²⁰⁰ TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. *Obžalována je vláda*. Praha: Themis, 1999, s. 56.

²⁰¹ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

²⁰² NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

²⁰³ *Nová vláda protektorátu*. *Venkov*, roč. 37, čís. 16, 20. 1. 1942, s. 1-2.

²⁰⁴ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

²⁰⁵ *Ministr dr. Bertsch nastoupil svůj úřad*. *Venkov*, roč. 37, čís. 19, 23. 1. 1942, s. 4.

čela vlády přijít muž, který je méně jemnocitný.²⁰⁶ Ostatní členové zůstali ve svých funkcích. Staronová vláda v tomto složení zůstala až do květnových dní roku 1945.²⁰⁷

7. Cenzura ÚTDS a ohlasy v českém tisku ke vpádu Osy do Jugoslávie a Řecka

7. 1 Soupeření o Balkán

Balkánský region se od počátku druhé světové války paradoxně stával oblastí zájmu dvou spojenců: Itálie a Německa. Soupeření obou zemí o vliv ale stálo v pozadí globálního boje s Velkou Británií. Nacisté sice navenek uznávali italské zájmy v jihovýchodní Evropě, ve skutečnosti však chtěli tyto země ovládnout sami. Začali však politickou cestou, kdy se snažili na svoji stranu získat Maďarsko a Rumunsko. Naopak Itálie se v polovině roku 1940 nalézala v obtížné pozici. Neměla zatím mnoho válečných úspěchů a ovládala pouze Albánii,²⁰⁸ proto chtěla rozšířit svůj vliv na Balkánu primárně o Řecko, které bylo dlouhodobým cílem Mussoliniho. Tomuto útoku navíc nahrávala i nestabilní vnitropolitická situace v zemi.²⁰⁹ Svě počínání si Italové snažili ospravedlnit skrze propagandu v tisku, kdy vinili Řeky z vraždy albánského „hrdiny“. Brzy se však ukázalo, že tato osoba byla naživu a šlo o zločince, po kterém pátraly řecké úřady.²¹⁰

Vpád fašistické Itálie do Řecka začal 28. října 1940 od hranic s Albánií, avšak Řekové se od počátku účinně bránili a dokonce už po týdnů bojů zahájili protiútok. Částečně i s britskou pomocí tak brzy dostali celé své území zpět pod kontrolu.²¹¹ Po další neúspěšné ofenzívě požádal Mussolini 22. března 1941 o příměří a odjel z Albánie.²¹² Hitler viděl, že je Itálie v kritické situaci, navíc se obával přesunu většího množství britských jednotek na Peloponéský poloostrov. Okamžitě tak začal plánovat vlastní ofenzivu. Cesta k tomu se mu otevírala, protože už během listopadu 1940 svým politickým úsilím často hraničícím s vydíráním, dosáhl postupného přistoupení dalších států v širším regionu k Paktu tří.²¹³

²⁰⁶ TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. Obžalována je vláda. Praha: Themis, 1999, s. 122.

²⁰⁷ TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. Obžalována je vláda. Praha: Themis, 1999, s. 139-140.

²⁰⁸ TEJCHMAN, M. Boj o Balkán. Praha: Academia, 1982, s. 127.

²⁰⁹ TEJCHMAN, M. Boj o Balkán. Praha: Academia, 1982, s. 128.

²¹⁰ HOYT, E. P. Boje na Balkáně. Praha: Naše vojsko, 2003, s. 21.

²¹¹ HOYT, E. P. Boje na Balkáně. Praha: Naše vojsko, 2003, s. 27-30.

²¹² HOYT, E. P. Boje na Balkáně. Praha: Naše vojsko, 2003, s. 33.

²¹³ Podepsán 27. 9. 1940 v Berlíně mezi Německem, Itálií a Japonskem.

Maďarska, Rumunska a Slovenska.²¹⁴ K nim se po podpisu ve Vídni přidalo 1. března 1941 i Bulharsko, německá armáda pak mohla vstoupit na jeho území.²¹⁵

V cestě k Řecku i k ovládnutí celého Balkánu však stála ještě Jugoslávie. Proto si předvolal Adolf Hitler 4. března 1941 regenta Jugoslávského království prince Pavla a pohrozil mu tvrdými opatřeními, pokud se nepřipojí k Paktu tří. Jugoslávská vláda po dlouhých jednáních nakonec podlehl a 25. března odpoledne smlouvu podepsal ve vídeňském Belvederu premiér Dragiša Cvetković a ministr zahraničních věcí Aleksandar Cincar-Marković.²¹⁶ O den později přináší české deníky k této události oslavné články v duchu tehdejší propagandy. Deník *Venkov* například hlásí: *Jugoslávie pristoupila k Paktu tří* a výrazný text doprovází fotografiemi prince Pavla, předsedy vlády Dragiše Cvetkoviće a ministra zahraničí Aleksandara Cincar-Markoviće.²¹⁷

7.2 Zkreslování informací o nepokojích v Bělehradě

Po návratu jugoslávských politických představitelů do Bělehradu se ale radikálně změnila politická situace v zemi. Vláda byla povstáním kolem velitele letectva generála Dušana Simoviće sesazena, její členové pozatýkáni a králem byl 27. března prohlášen téměř plnoletý Petr II.,²¹⁸ dědic trůnu a synovec prince Pavla. Ten po nucené abdikaci odjel do Řecka.²¹⁹ Jak vyplývá z pozdějších pokynů, úředníci ÚTDS zakázali redakcím 26. března, v době prvních vážnějších nepokojů, jakkoliv informovat o událostech v Jugoslávii. Povolení přišlo opět 27. března, možné ale bylo přebírat pouze informace z ČTK, vlastní komentáře byly zakázané stejně jako *senzační titulky*. Zprávy se měly objevit na první straně novin, upraveny však měly být pouze nenápadně a v rozsahu maximálně dvou sloupců.²²⁰ Dodatečně byla Tiskovým odborem PMR stornována zpráva ČTK o výzvě záložním důstojníkům, podle níž byli svoláváni všichni jugoslávští záložní důstojníci a srbští sokolové a miliční skupina Četnici měla za úkol se připojit k vojsku. Výslovně pak bylo přikázáno, aby se psalo pouze o změnách v bělehradské vládě (nikoliv o pouličních nepokojích).²²¹ V deníku *Venkov* pak najdeme k těmto událostem pouze článek *Vojenský státní převrat v Jugoslávii*. Informuje, že

²¹⁴ TEJCHMAN, M. *Boj o Balkán*. Praha: Academia, 1982, s. 142.

²¹⁵ TEJCHMAN, M. *Boj o Balkán*. Praha: Academia, 1982, s. 179-180.

²¹⁶ TEJCHMAN, M. *Boj o Balkán*. Praha: Academia, 1982, s. 185.

²¹⁷ *Jugoslávie pristoupila k Paktu tří*. *Venkov*, roč. 36, čís. 72, 26. 3. 1941, s. 1.

²¹⁸ Narozen 6. 9. 1923, vlády se tedy ujal jen několik měsíců před svojí plnoletostí.

²¹⁹ TEJCHMAN, M. *Boj o Balkán*. Praha: Academia, 1982, s. 186-187.

²²⁰ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/2, k. 109.

²²¹ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

*nezletilý král Petr se ujal proklamací královské moci. Pověřil generála Dušana Simoviće, aby sestavil novou vládu.*²²²

Zpravodajství z Jugoslávie bylo dále opět ovlivněno zákazem vydávání některých textů z ČTK, např. toho s označením: *číslo 13, str. 7*. Místo něj ÚTDS požadovalo, aby bylo vydáno, že *se proslýchá, že někteří členové Cvetkovičovy vlády byli zatčeni a princ-vladař Pavel podle nepotvrzených pověstí prý opustil Jugoslávii.*²²³ Obě tyto informace pak také 29. března vyšly ve *Venkově*.²²⁴ V obou vydáních *Národní politiky* o zatýkání ministrů nebyla žádná zmínka, přestože jsme v tomto případě čerpali právě z materiálů adresovaných do redakce *Národní politiky*.

Ve zprávě z *Venkova* s názvem *Ve všech částech Jugoslávie je klid a pořádek* je navzdory názvu přiznáno, že *demonstranti podnikli útoky na německé příslušníky, rozbili výkladní skříně německé cestovní kanceláře a zpusťovali místnosti švábsko-německého kulturního svazu.*²²⁵ Je překvapivé, že byl takový text zveřejněn, protože pro tento den TO PMR zakázal pro volné využití redakcím zprávu ČTK, která informovala o protiněmeckých demonstracích a vyznívala podobně: *Při předvádění německých filmů a hlavně německých filmových týdeníků se v Bělehradě a v různých jiných městech jugoslávských strhly výtržnosti. Mladiství demonstranti roztrhali v několika biografech promítací plátno a demolovali zařízení.*²²⁶ Tiskový odbor a ÚTDS vůbec v souvislosti s událostmi Jugoslávie regulovaly častěji texty, které se měly dostat k české společnosti, než v jiných případech. Stornovaná byla například i zpráva *Modří hoši u Černého moře.*²²⁷

7.3 Pád Jugoslávie

Mediální obraz Jugoslávie se v českém tisku od podepsání Paktu tří razantně mění. Nejprve je oslavována, po pádu vlády přichází několik dní, kdy mnoho zpráv nepřichází, nebo jsou stornovány a výsledek vyznívá neutrálně, od 1. dubna postupně sílí kritika. Během poslední fáze, která končí až s kapitulací Jugoslávie, začíná tisk také zřetelně rozlišovat jednotlivé národy uvnitř tohoto státu. Proněmečtí Chorvaté usilující o nezávislost jsou vyzdvihováni: (...) *Chorvaté se neúčastní protiněmeckých projevů (...) stále více utíkají od neodpovědné*

²²² *Vojenský státní převrat v Jugoslávii*. *Venkov*, roč. 36, čís. 74, 28. 3. 1941, s. 1.

²²³ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

²²⁴ *Ve všech částech Jugoslávie je klid a pořádek*. *Venkov*, roč. 36, čís. 75, 29. 3. 1941, s. 1.

²²⁵ *Ve všech částech Jugoslávie je klid a pořádek*. *Venkov*, roč. 36, čís. 75, 29. 3. 1941, s. 1.

²²⁶ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

²²⁷ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

politiky Bělehradu.²²⁸ Naopak Srbové jsou podrobováni časté kritice: (...) *Neustálé pouliční projevy vůči Němcům v Srbsku ukazují, že bělehradská vláda těmto výtržnostem nemůže, nebo nechce zabránit.*²²⁹ Text *Svědectví o demonstracích v Mariboru a v Celji*²³⁰ obviňuje také Slovinci z násilností vůči Němcům.

Na přelomu března a dubna můžeme denně číst o „teroru“ Jugoslávčů (Srbů, popř. Slovinců) na německé menšině v zemi, popřípadě vůči sousedním Rumunům. Tím čeští novináři později ospravedlňovali Hitlerovo rozhodnutí upravit svoje plány a bez jakýchkoliv diplomatických jednání zaútočit na Jugoslávii.²³¹ Už 6. dubna vyrazila německá pozemní armáda z jižního Bulharska do Jugoslávie a zároveň zaútočilo tisíc letadel Luftwaffe na Bělehrad, který během tří dní rozbombardovalo. O této agresi zaznamenáváme v tisku první informace 8. dubna a je jí věnována celá první strana. Popsán je i ničivý útok na Bělehrad.²³²

Redakcím *Venkova* i *Národní politiky* přišel 8. dubna z ÚTDS pokyn, aby nezveřejňovaly děkovný telegram Hitlerovi, který mu adresovali Chorvati žijící v Praze.²³³ Naopak jako radostnou zprávu přinesly české deníky v sobotu 12. dubna vyhlášení samostatnosti Chorvatů.²³⁴ Zprávy se ale jinak především zaměřovaly na postupné dobývání Jugoslávie, popřípadě Řecka a každý další den informovaly o nově obsazených městech.²³⁵ Přesto v jednom nařízení adresovaném *Národní politice* bylo zakázáno informovat o dalším bombardování Bělehradu.²³⁶ Deníku *Venkov* bylo zase rozkázáno, že *napříště nelze uveřejňovati v tisku žádné mapy Jihoslávie, na nichž by byla vyznačena státní hranice a jména důležitějších měst a míst. Mapy Jihoslávie s označením terénních údajů tj. horských pásem, hor a řek jsou přípustné.*²³⁷ Toto nařízení porušil deník 13. dubna, kdy byla zveřejněna mapa balkánských bojišť v Jugoslávii a severním Řecku. Na mapě byly vyznačeny hranice i názvy měst.²³⁸

Pokyn z Ústředí vyžaduje pro všechna vydání z 10. dubna, aby zprávy z bojišť na jihovýchodní frontě byly uveřejněny *ve zvlášť výrazné úpravě*. *Národní politika* zareagovala

²²⁸ *Výtržnosti v Jugoslávii se množí*. *Venkov*, roč. 36, čís. 77, 1. 4. 1941, s. 1.

²²⁹ *Výtržnosti v Jugoslávii se množí*. *Venkov*, roč. 36, čís. 77, 1. 4. 1941, s. 1.

²³⁰ *Svědectví o demonstracích v Mariboru a v Celji*. *Venkov*, roč. 36, čís. 77, 1. 4. 1941, s. 2.

²³¹ HOYT, E. P. *Boje na Balkáně*. Praha: Naše vojsko, 2003, s. 32-34.

²³² *Pevnost Bělehrad čtyřikrát bombardována*. *Venkov*, roč. 36, čís. 83, 8. 4. 1941, s. 1.

²³³ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4 a 109/2, k. 109, 126.

²³⁴ *Chorvatsko samostatným státem*. *Venkov*, roč. 36, čís. 87, 12. 4. 1941.

²³⁵ *Skopje, Soluň, Niš a Maribor dobyté*. *Venkov*, roč. 36, čís. 85, 10. 4. 1941, s. 1.

²³⁶ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/2, k. 109.

²³⁷ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

²³⁸ *Mapa balkánských bojišť*. *Venkov*, roč. 36, čís. 88, 13. 4. 1941, s. 7.

dvěma výraznými titulky na první straně: *Soluň padla, Maribor obsazen*²³⁹ a *Bulharsko sleduje události co nejpozorněji*.²⁴⁰ Ve večerním dodatku k této zprávě dávali cenzori listům ještě možnost vydat k těmto událostem zvláštní přílohu, papír spotřebovaný navíc musel však být ušetřen zpátky během tří dnů.²⁴¹ Toho však nevyužil ani jeden z námi sledovaných deníků.

Osamocené a ne nejlépe vyzbrojené jugoslávské vojenské jednotky byly rozmístěny po celé zemi, proto Němcům, ale i Italům a Maďarům, nekladly větší odpor. Dne 17. dubna přináší deníky informaci o kapitulaci srbského vojska u Sarajeva a konstatují, že *zbytky srbského vojska nemají do konečného rozkladu daleko*.²⁴² Ten den opravdu kapitulují a 18. dubna český tisk informuje o definitivním pádu celé Jugoslávie.²⁴³ Území bylo následně rozděleno mezi Německo, Maďarsko, Itálii, Bulharsko a italskou „Velkou Albánii“. Samostatný stát vytvořila Černá hora a na území Chorvatska a Bosny byl vytvořen tzv. Nezávislý chorvatský stát, v jehož čele byl vůdce ustašovského hnutí Ante Pavelić.²⁴⁴

7. 4 Řecká otázka

Zásah v Jugoslávii nesměl Německu narušit plány na dobytí Řecka. Odklad nepřicházel v úvahu, protože už tak Hitler pozdržel o čtyři týdny klíčovou operaci Barbarossa,²⁴⁵ kterou plánoval ukončit dobytím Moskvy začátkem zimy. Navíc měl obavy ze Spojenců, kteří během března vylodili zhruba 60 000 vojáků²⁴⁶ do přístavu Pireus.²⁴⁷ Jugoslávie i Řecko tak byly napadeny nacisty ve stejný den, tedy 6. dubna 1941. Obrovská německá přesila co do počtu vojáků i množství a kvality výzbroje donutila brzy Řeky ustupovat, přestože tři dny drželi důležitou Mataxasovu linii.²⁴⁸

V českém tisku jsou první zprávy většinou včleněny mezi informace z jihovýchodní fronty a popisuje se rychlý postup německých jednotek: *Naše pancéřové síly, které vyrazily z Jugoslávie vardarským údolím, dobyly Soluně. Vojenské oddíly, bojující dále na východ,*

²³⁹ *Soluň padla, Maribor obsazen*. Národní politika, roč. 59, čís. 100, 10. 4. 1941, s. 1.

²⁴⁰ *Bulharsko sleduje události co nejpozorněji*. Národní politika, roč. 59, čís. 100, 10. 4. 1941, s. 1.

²⁴¹ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/2, k. 109.

²⁴² *Srbská armáda v Sarajevu kapitulovala*. Venkov, roč. 36, čís. 90, 17. 4. 1941, s. 1.

²⁴³ *Celá jugoslávská branná moc složila bezpodmínečně zbraně*. Venkov, roč. 36., čís. 91, 18. 4. 1941, s. 1.

²⁴⁴ TEJCHMAN, M. Boj o Balkán. Praha: Academia, 1982, s. 193.

²⁴⁵ Německá invaze do SSSR, probíhala od června do prosince 1941, skončila bitvou o Moskvu.

²⁴⁶ Vojsko tvořila 2. novozélandská a 6. australská divize, 1. britská tanková brigáda a 10 leteckých eskader. (TEJCHMAN, M. Boj o Balkán. Praha: Academia, 1982, s. 181.)

²⁴⁷ TEJCHMAN, M. Boj o Balkán. Praha: Academia, 1982, s. 181.

²⁴⁸ TEJCHMAN, M. Boj o Balkán. Praha: Academia, 1982, s. 194.

*dospěly po prolomení Metaxasovy linie a po zabrání města Xanthi k Egejskému moři. Řecké vojsko východně od Vardaru, od svých spojů úplně odříznuté, kapitulovalo bezpodmínečně.*²⁴⁹

Nulovou šanci na úspěch na Peloponésském poloostrově brzy pocítili i Spojenci pod vedením britského generála Wilsona. Už po týdnu bojů bylo jejich jediným cílem co nejdéle udržet Němce u Thermopyl, aby se jádro expediční armády mohlo evakuovat na Krétu. To se také téměř podařilo, když se jich na poslední chvíli přesunulo 50 000.²⁵⁰ Evakuace byla tedy řízená a souhlasil s ní i řecký generál Alexander Papagos, který chtěl minimalizovat zkázu na svém území. ÚTDS se rozhodlo plně využít tohoto ústupu k propagandě a vydala pokyn, aby informace o něm byla *senzačně provedena jako hlavní zpráva, opatřená titulky jako „Zbabělý útek Angličanů z Řecka“ apod. s redakčním komentářem.* Podle nařízení cenzorů neměly články zdůrazňovat úspěch Wehrmachtu, ale vyzdvihnout *zbabělost Angličanů a jejich zradu na Řecku.* Mělo být také poukázáno, že jde o *největší ostudu dnešních dějin* a že britský předseda vlády Winston Churchill z toho bude dělat zodpovědné Řeky a *útek bude oslavovat jako vítězství Anglie.*²⁵¹ Tento podrobný ranní pokyn z 15. dubna byl v 18:35 ještě doplněn dodatkem, že listy mohou komentovat *o útěku Angličanů z Řecka nejostřejšími slovy.* Přidán je také odkaz na jeden text ČTK, který se má ve výrazné podobě objevit v příštím vydání.²⁵²

Hlavní článek ve *Venkově* je následujícího dne podle nařízení úředníků z Ústředí tiskové dozorcí služby nazván *Zbabělý útek Angličanů z Řecka* a Britské království je podrobeno kritice. Píše se o nalodování britských vojáků na řeckém pobřeží o tom, jak se *ukázala „hrdinnost“ Angličanů v pravém světle.* Velká část textu směřuje k Winstonu Churchillovi, který je nazýván *válečným zločincem* a je považován za neúspěšného vůdce Spojenců.²⁵³ Vedlejší komentář je veden v podobném duchu německé ideologie. Jeho autor mimo jiné tvrdí, že Anglie vlastně nebojuje, ale *nechává za sebe vykrváct Poláky, Nory, Holanďany, Belgičany, Francouze, Jugoslávce a Řeky.*²⁵⁴

Poslední naděje pro Řecko pohanla po šesti leteckých náletech na Atény. Dne 23. dubna pak odjela na Krétu královská rodina a většina kabinetu a 27. dubna vstoupila německá armáda do Atén, čímž obsadila celou pevninskou část Řecka.²⁵⁵ Podle přepisu telefonátu redakci

²⁴⁹ *Velké německé úspěchy v Srbsku, Řecku a v severní Africe.* Venkov, roč. 36, čís. 86, 11. 4. 1941, s. 1.

²⁵⁰ TEJCHMAN, M. *Boj o Balkán.* Praha: Academia, 1982, s. 194.

²⁵¹ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/2, k. 109.

²⁵² NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/2, k. 109.

²⁵³ *Zbabělý útek Angličanů z Řecka.* Venkov, roč. 36, čís. 89, 16. 4. 1941, s. 1.

²⁵⁴ *Anglické Dunkirchen na Balkáně.* Venkov, roč. 36, čís. 89, 16. 4. 1941, s. 1.

²⁵⁵ HOYT, E. P. *Boje na Balkáně.* Praha: Naše vojsko, 2003, s. 43-48.

Národní politiky z Ústředí bylo (v neděli) 27. 4. v 13:35 pozastaveno pondělní vydání,²⁵⁶ aby se nemohly publikovat žádné dosavadní informace k událostem v Aténách. K tomu bylo ještě řečeno, že se očekávají další zprávy, a až přijdou, udělalo by se zvláštní vydání. Následující den však deník přináší zásadní informace z hlavního města Řecka, z toho se dá usuzovat, že do redakce přišly nové zprávy a nařízení o nevydávání bylo zrušeno. Hlavní nadpis na první straně hlásal: *Athény dobyty* a základním sdělením pak bylo, že *německá pancéřové divise, která byla prchajícím Angličanům stále v patách, dnes dopoledne v 9 hod. 25 min. vnikla do Athén*. Zpráva informovala také o tom, že nad Akropolí vlaje vlajka s hákovým křížem. Ve zbytku čísla bylo ještě několik dalších článků k událostem v Řecku.

Poslední kapitolou války o Balkán byla operace *Merkur*, kdy Němci 20. května 1941 zaútočili na Krétu. Po obrovských výsadekových manévrech nakonec nacisté strategický ostrov 1. června dostali pod kontrolu. České deníky přináší 4. června zprávu *Kréta je prosta nepřítelů* a celý konflikt je zde tendenčně bilancován.²⁵⁷ Bezprostředně po skončení těchto vojenských operací se Wehrmacht začal přemisťovat na východ, aby mohlo dojít k jednomu z klíčových momentů celé války: napadení Sovětského svazu.²⁵⁸

7. 5 Aféra Krychtálek

K situaci v Jihovýchodní Evropě na jaře 1941 se také váže aféra, kterou v Protektorátu rozpoutal novinář Vladimír Krychtálek.²⁵⁹ Ten spolu s ostatními vedoucími novináři ze *Sedmičky* během okupace neustále vytvářel tlak na Eliášovu vládu, která skrze svoji retardační politiku stála na hraně přízně okupační mocnosti. Jednou z možností, kde mohl Krychtálek tuto snahu uplatnit, byly události na Balkáně. Proto počátkem dubna 1941 písemně položil některým ministrům vlády dvě otázky, podle kterých se mělo jasně ukázat, zda jsou loajální s Říší. V deníku *Večer*, kde byl Krychtálek šéfredaktorem, pak měla tato anketa vyjít. Oslovil Jaroslava Krejčího – ministra spravedlnosti a příštího předsedu vlády, Jiřího Havelku – ministra dopravy a Josefa Ježka – ministra vnitra. Otázky zněly: *Co soudíte o negativním stanovisku, který zaujaly Jugoslávie a Řecko k vybudování nové Evropy? Jak ve světle těchto nových událostí hodnotíte rozhodnutí pana státního presidenta Dr. Háchy z 15. března 1939?* Politici v nezáviděníhodné pozici byli nuceni odsoudit protiněmecké snahy na Balkáně a vyjádřit souhlas s okupací. To nakonec odmítli a Eliášova vláda je v tomto rozhodnutí podpořila. Státní tajemník ÚŘP K. H. Frank pak předsedovi vlády napsal, že zodpovězení

²⁵⁶ V pondělí některé deníky vůbec nevycházely (např. *Venkov*), *Národní politika* vydávala pouze polední list.

²⁵⁷ *Kréta je prosta nepřítelů*. *Venkov*, roč. 36, čís. 129, 4. 6. 1941, s. 1.

²⁵⁸ TEJCHMAN, M. *Boj o Balkán*. Praha: Academia, 1982, s. 195.

²⁵⁹ Více o Vladimíru Krychtálkovi na straně 29.

otázek je věc zásadní důležitosti, a že ministři projevili neloajálnost k Říši.²⁶⁰ Ještě v dubnu 1941 byl Jiří Havelka z funkce ministra odvolán.²⁶¹

8. Atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha v rozkazech ÚTDS a v českém tisku

8.1 Před atentátem

Po okupaci v březnu 1939 jmenoval Hitler v Protektorátu Čechy a Morava říšským protektorem Konstantina von Neuratha, ale 27. září 1941 ho fakticky nahradil Reinhard Heydrich, protože Neurathova koncepce okupačního režimu neodpovídala požadavkům z Německa.²⁶² Ve své funkci však oficiálně zůstal do 20. srpna 1943, kdy byl nahrazen dosavadním říšským ministrem vnitra Wilhelmem Frickem. Týž měsíc pak skončil i Heydrichův nástupce a zároveň šéf pořádkové policie Kurt Daluege. Frick však nový post bral jako degradaci a téměř ho nezastával, a tak ve skutečnosti do konce války v zemi vládl německý státní ministr pro Čechy a Moravu Karl Hermann Frank, do té doby státní tajemník.²⁶³

Reinhard Heydrich se během své krátké, ale kruté vlády jako zastupující říšský protektor, stal nenáviděným mužem českého národa. Okamžitě po svém nástupu rozšířil represe: mnohem více se zvýšil počet deportací do koncentračních táborů,²⁶⁴ odsouzených k trestu smrti u stanných soudů²⁶⁵ a došlo také k rozpuštění Sokola, legionářů a dalších českých spolků. Začala likvidace odbojových skupin, uzavřeno bylo mnoho středních škol, na několika místech země začala germanizace obyvatel a zahájena byla i výstavba ghetta Terezín. Heydrich také plánoval změny ve vládě i organizační změny ve správním aparátu. Od počátku se tak snažil naplnit svůj cíl, kterým bylo uskutečnění „konečného řešení české otázky“.²⁶⁶

²⁶⁰ CEBE, J. Vladimír Krychtalek – osud neslavně slavného novináře. In. GROMAN, M. - KARFÍK, V. Ztraceni v davu: osudy novinářů ve 20. století. Praha: Matfyzpress, 2005., s. 111.

²⁶¹ BUCHVALDEK, M. Československé dějiny v datech. Praha: Svoboda, 1987, s. 605-607.

²⁶² ŠOLC, J. Nikdo nás nezastaví. Praha: Merkur, 1992, s. 11.

²⁶³ TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. Obžalována je vláda. Praha: Themis, 1999, s. 97-98.

²⁶⁴ Jen od 28. 9. 1941 do 20. 1. 1942, kdy bylo stanné právo oficiálně ukončeno, bylo gestapem zatčeno a většinou i odvezeno do koncentračních táborů 2242 lidí. (TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. Obžalována na je vláda. Praha: Themis, 1999, s. 43.)

²⁶⁵ V období od 28. 9. 1941 do 20. 1. 1942, kdy bylo stanné právo oficiálně ukončeno, odsoudily tyto soudy v Praze a Brně 486 osob k smrti. (TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. Obžalovaná na je vláda. Praha: Themis, 1999, s. 43.)

²⁶⁶ TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. Obžalovaná na je vláda. Praha: Themis, 1999, s. 43.

Exilová vláda v Londýně, která kroky Reinharda Heydricha sledovala, se rozhodla na něj provést atentát. Pro tento účel speciálně vycvičila rotmistry československé zahraniční armády Jana Kubiše a Jozefa Gabčíka. Oba následně v rámci výsadkové operace Anthropoid seskočili na území Protektorátu, podobně jako parašutisté z dalších skupin Silver A, Silver B, Out Distance, Bioscop, Tin aj.,²⁶⁷ které měly za úkol provádět zpravodajskou, sabotážní a teroristickou činnost. Shození byli během zimy a někteří na počátku jara 1942, jejich velitelem byl nadporučík Adolf Opálka.²⁶⁸

Exilová vláda byla sice v kontaktu s domácím odbojem, ten se však stavěl proti atentátu na Heydricha, protože se obával zdecimování českých obyvatel jako odvetu. V tomto duchu také zástupci domácího odboje sepsali a poslali depeši do Londýna.²⁶⁹ Přesto byl dne 27. května 1942 v 10:35 spáchán atentát na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha v pražských Kobylisích.²⁷⁰ Tato významná událost i následně vyhlášené stanné právo a počátek tzv. heydrichiády vedlo čelné představitele okupující mocnosti a jejich prodlouženou ruku v cenzurních orgánech k větší potřebě zasahovat do práce tisku a podávat mu instrukce.²⁷¹

8. 2 Heydrich přijímá novináře den před atentátem

Pouhý jeden den před atentátem, tedy 26. května 1942, přijal zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich na pražském Hradě členy protektorátní vlády, kde jim oznámil, že podle rozkazu Adolfa Hitlera bude v Protektorátu provedena správní reforma a povinná služba mládeže. Informují o tom obě vydání *Národní politiky* i deník *Venkov*, který dodává, že protektor následně přijal i novináře, kterým *poděkoval za jejich dosavadní činnost a informoval je o zamýšlených opatřeních v oboru správní reformy a výchovy české mládeže.*²⁷² K této zprávě dostali zástupci tisku těsně před půlnocí 26. května instrukce Tiskového odboru PMR, jak mají veřejnost informovat. Celá řeč k novinářské obci nesměla být doslovně otištěna. Dovoleny byly jen komentáře k problému povinné službě české mládeže.²⁷³

²⁶⁷ ŠOLC, J. Nikdo nás nezastaví. Praha: Merkur, 1992, s. 41.

²⁶⁸ ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení. Praha: Práh, 2002, s. 146.

²⁶⁹ ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení. Praha: Práh, 2002, s. 146.

²⁷⁰ ŠOLC, J. Nikdo nás nezastaví. Praha: Merkur, 1992, s. 75.

²⁷¹ KONČELÍK, J., CEBE J., KÖPPLOVÁ, B. Řízení tisku v letech 1939-1945: analýza protektorátních tiskových porad. In: Mediální studia, roč. 2 (2007), č. 3, s. 286.

²⁷² *Pracovní porada protektorátní vlády u zastupujícího říšského protektora.* Venkov, roč. 37, čís. 124, 27. 5. 1942, s. 1.

²⁷³ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

Mezi dokumenty, které se týkaly tiskových konferencí Wolfganga Wolframa von Wolmara,²⁷⁴ vedoucího skupiny Tisk při kulturně politickém oddělení Úřadu říšského protektora, s českými novináři, je možné nalézt i plné znění tohoto Heydrichova projevu v přepisu Tiskového odboru. Tento text je v češtině, dlouhý pět stran a podepsán zkratkami autorů písemného znění (*h/kc/st/šv*). Heydrich v něm vyzdvihuje pozici novinářů, jako těch, kteří mají vliv na společnost, a vyzývá je, aby se podíleli na propagandě ve prospěch Německa. *Není třeba, abych opakoval, že právě za této války je obzvláště těžké objasňovat obyvatelstvu Čech a Moravy historické nezbytnosti velkoněmeckého prostoru a Evropy.* Velká část projevu, jak je již uvedeno výše, je věnovaná reformě správy a povinné službě mládeže.²⁷⁵

Vzhledem k událostem následujícího dne dostávají slova zastupujícího říšského protektora na konci proslovu nový význam: *Také stoupl počet malých sabotážních aktů, které mají spíše demonstrovati opozičního ducha než způsobiti škody.* A v posledním odstavci má jeho řeč už silně varovný tón: *Víte pánové, že velkoryse podporuji všechny konstruktivní plány. Víte však také, že při veškeré trpělivosti nebudu váhati, abych neslýchaně tvrdě zasáhl, kdybych snad měl pocit a dojem, že stále ještě se považuje Říše za slabou a že mé lokální vycházení vstříc se vykládá jako slabost.*²⁷⁶

8.3 První pokyny po atentátu

Přestože nejsou dodnes uspokojivě vysvětleny všechny nejasnosti ohledně atentátu a některé verze se liší, existuje základní představa, jak k této události došlo. V osudný den vyjíždí Reinhard Heydrich ze svého sídla v Panenských Břežanech před desátou hodinou ranní. Pouze v doprovodu svého řidiče míří v otevřeném kabrioletu Mercedes-Benz na Pražský hrad a odpoledne má v plánu letět za Adolfem Hitlerem podat hlášení o výsledcích své dosavadní politiky v Protektorátu.²⁷⁷ Tou dobou byli na svých místech v okolí křižovatky pod Vychovatelnou v Praze – Kobylisích, již připraveni tři muži: Jozef Gabčík, Jan Kubiš a Josef Valčík, který měl vidět přijíždějící vůz jako první a dát odrazem zrcátka znamení ozbrojeným kolegům a v půl jedenácté se tak stává. Na tento pokyn vbíhá do silnice Gabčík, odhazuje plášť a zamíří samopalem na svoji oběť, jenže ten selže. Na to reaguje Kubiš a vhodí bombu z plastické trhaviny asi metr vedle sedícího Heydricha a těžce ho raní. Řidič a osobní strážce Klein pronásleduje Gabčíka, ten ho však jednou ze střel trefuje do nohy. Všichni útočníci

²⁷⁴ Více o Wolfgangu Wolfram von Wolmarovi na straně 26.

²⁷⁵ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/4, k. 109.

²⁷⁶ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/4, k. 109.

²⁷⁷ ŠOLC, J. Nikdo nás nezastaví. Praha: Merkur, 1992, s. 11.

z místa utíkají, zůstává tu však o sloup opřené kolo, aktovky, plášť a čepice. Heydrich je převezen do blízké nemocnice na Bulovce a následně operován.²⁷⁸

V den atentátu dostaly všechny redakce zprávu o mimořádné události s rozkazem, že následující den musí mít listy pouze 4 strany bez kulturní a inzertní sekce. Deník *Venkov* však ten den vyšel ještě s šestistránkovou přílohou *Český zemědělec*. Přes celou první stranu všech novin pak byla umístěna vyhláška, která stručně oznamovala, že byl spáchán atentát na zastupujícího říšského protektora, že se vypisuje odměna za dopadení pachatele 10 milionů korun a všichni, kteří jim poskytují pomoc, nebo o nich ví a neoznámí to, budou oni i jejich příbuzní zastřeleni. Dále v ní bylo uvedeno, že pro oblast Prahy se vyhláší civilní výjimečný stav (ten však byl oznámen v rozhlase už 27. května večer) a zahrnuje zákaz vycházení po celou noc. Uzavřeny měly být ten den také hostince, kina, divadla, veřejné zábavní podniky i veřejná doprava. Za porušení nařízení, čekala provinilce smrt.²⁷⁹

Dne 28. května 1942 přišel první pokyn ÚTDS v 13:45 a obsahoval 5 bodů. Nařizoval, že deníky mají vyjít následující den v běžném rozsahu a o atentátu mohou být použity pouze zprávy z ČTK bez dalších komentářů. Dále musí být tlumočen výnos říšského protektora o vyhlášení civilního výjimečného stavu pro celý Protektorát a výnos ministra vnitra o přihlašovací povinnosti. Nařízení platila nejen pro deníky, ale i pro nejbližší čísla všech týdeníků, které musely mít informace k atentátu a oba výnosy povinně otištěny na první stránce. Poslední bod zprávy z Ústředí se týkal inzerce v tisku. Nesměly být uveřejněny reklamy, které by mohly *znevažovat situaci*: *Příkladně se uvádí firma „Bílá Labuť“, která má insert „Ted’ je Praha nejkrásnější“*. Také nebylo dovoleno uvádět programy divadel, kin a kabaretů, které zvaly na komedie a veselohry. *Zábavný a veselý obsah* v novinách byl opět povolen až pokynem z 12. června.²⁸⁰

Deník *Venkov* i celostátní a pražské vydání *Národní politiky* vyšly 29. května podle pokynů v běžném rozsahu osmi stran. Kromě informací o bojích německé armády u Charkova a italského letectva u libyjské Kyrenaiky, se vztahovaly hlavní zprávy na prvních dvou stranách k atentátu. Výnos státního tajemníka Úřadu říšského protektora Karla Hermanna Franka vyhlášoval civilní výjimečný stav pro celý Protektorát, v něm byli vyzváni všichni, kdo mají informace o okolnostech atentátu, aby se přihlásili. Deník *Venkov* i pražské vydání *Národní politiky* zveřejnily také vyhlášku, která přesněji vymezovala režim civilního výjimečného

²⁷⁸ ŠOLC, J. Nikdo nás nezastaví. Praha: Merkur, 1992, s. 13-14.

²⁷⁹ *Vyhláška*. Národní politika, roč. 60, čís. 144, 28. 5. 1942, s. 1.

²⁸⁰ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

stavu. S okamžitou platností zakazovala všechna česká shromáždění, sportovní i kulturní programy a všechny podniky musely být zavřeny do 22 hodin. Výjimku dostaly jen německé restaurace a také podniky na nádraží, přístup do nich ale mohli mít pouze cestující. Domovní vchody musely být uzavřeny ve 23 hodin. Podepsána byla Kurtem Daluegem, SS-Oberstgruppenführerem a šéfem říšské pořádkové policie, který byl Hitlerem poslán do Prahy, aby zastoupil Reinharda Heydricha.²⁸¹

Také výnos ministra vnitra o přihlašovací povinnosti vydaly deníky podle pokynů ÚTDS. Podle něj všichni, kteří byli starší patnácti let a nebyli přihlášení k pobytu, měli tak učinit u obecního úřadu, kde bydlí do půlnoci 29. května, jinak by jim hrozilo zastřelení.²⁸²

Pro deníky, které vyšly 29. května, přišel v 18:50 ještě druhý pokyn ÚTDS a měl dvě části. Jednak se rozšířil zákaz na všechna oznámení o pořádání kulturních ale i sportovních akcí a současně byla vyhlášena přísná pohotovost a oznámeno, že *budou ještě vydány důležité zprávy na 1. stranu listu*. Také bylo zdůrazněno, že cenzoři musí zůstat v redakcích až do uzávěrky čísla.²⁸³

Těmi *důležitými zprávami na 1. stranu* byly informace ČTK o průběhu útoku, které měly především fungovat jako výzva pro veřejnost, aby pomohla při pátrání po pachatelích. Text popisoval, kde se atentát na zastupujícího říšského protektora odehrál, kolik bylo útočníků, jak vypadali a co bylo na místě činu nalezeno (běžový plášť, dvě hnědé aktovky, čepice, dámské kolo). Tyto věci byly detailně popsány s tím, že budou vystaveny ve výkladní skříni obchodu Baťa na Václavském náměstí. Zopakováno bylo, že odměna za dopadení je 10 milionů korun a trest zastřelení pro ty, kteří budou zatajovat informace nebo pomáhat pachatelům.²⁸⁴ V tisku z 31. května byl pak popis pachatelů zopakován a doplněn fotografiemi předmětů nalezených na místě činu.²⁸⁵

Poslední výjimečný pokyn z 28. května přijaly redakce ve 20 hodin. V něm bylo řečeno, že se mají okamžitě zastavit vydání, která jsou v tisku, a musí se doplnit informacemi o nových rozsudcích smrti. *Venkov* i pražské vydání *Národní politiky* splnily tyto požadavky a rozsudky stanného soudu v Praze uveřejnily. V celostátní verzi *Národní politiky* se podobná zpráva objevila až o den později. Jednalo se o popravu šesti osob rodiny Stehlíků a jejich příbuzných,

²⁸¹ *Zákaz českých shromáždění, sportovních a kulturních podniků*. *Venkov*, roč. 37, čís. 126, 29. 5. 1942, s. 1.

²⁸² *Výnos*. *Venkov*, roč. 37, čís. 126, 29. 5. 1942, s. 2.

²⁸³ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

²⁸⁴ *Atentát na Zastupujícího říšského protektora*. *Národní politika*, roč. 60, čís. 145, 29. 5. 1942, s. 1.

²⁸⁵ *Popis pachatelů atentátu na Zastupujícího říšského protektora*. *Národní politika*, roč. 60, čís. 147, 31. 5. 1942, s. 3.

protože vědomě poskytovali úkryt osobám policejně nehlášeným, které měly účast na činech nepřátelských Říši. Nejmladšímu Františku Stehlíkovi bylo pouhých 16 let.²⁸⁶ Dne 30. května vychází (*Venkov, Národní politika: vydání pro Prahu*) také výčet osob popravených rozsudkem stanného soudu v Brně, do celostátního vydání *Národní politiky* se informace dostává opět s denním zpožděním.

Vlna teroru byla pomstou za boj o svobodu českého národa. Parašutistům pomáhalo množství rodin, mnozí za to zaplatili životem. Popraveni byli často lidé i za to, že „schvalovali atentát na Heydricha“²⁸⁷ a některé oběti tohoto vraždění neměly dokonce s jakoukoliv formou odboje nic společného. Dne 10. června byla za údajnou podporu parašutistů na základě rozhodnutí státního tajemníka a vyššího velitele policie K. H. Franka srovnána se zemí obec Lidice. Téměř 200 mužů bylo zastřeleno, 195 žen postupně převezeno do různých koncentračních táborů a 105 dětí posláno do sběrného tábora, nebo k poněmčení. Jako odvěta za to, že v blízkém lomu byla ukryta radiostanice Libuše výsadkové skupiny Silver A, byla vypálená 24. června také obec Ležáky. Její obyvatele čekal stejný osud jako v Lidicích.²⁸⁸ V období heydrichiády přišlo podle odhadů historiků o život kolem 5000 lidí, z toho na základě rozsudků stanných soudů celkem 1412 osob.²⁸⁹

8. 4 Hon na parašutisty

V obtížné situaci se po atentátu ocitla také protektorátní vláda Jaroslava Krejčího a prezident Emil Hácha. Ti byli postaveni do role představitelů „nespolehlivého národa“ a byli nuceni dokazovat loajalitu Německu, zároveň se ale snažili minimalizovat ztráty na životech Čechů. Výjimkou byl ministr školství Emanuel Moravec, který vyvíjel kolaborační aktivitu. Vláda například ve své vyhlášce 30. května slibovala odměnu 10 000 000 korun za dopadení atentátníků a podepsána byla premiérem Krejčím a ministrem vnitra Richardem Bienertem, skutečným iniciátorem byl však právě Moravec. Stejnou odměnu vypsali předtím už i státní tajemník K. H. Frank. Německá propaganda také jako „důkaz jednoty Čechů s Říší“ uspořádala manifestaci na Staroměstském náměstí, kam přišlo oficiálně 65 000 lidí. Zde museli promluvit přední čeští politici, nechyběl Krejčí ani Moravec.²⁹⁰

²⁸⁶ *Rozsudky stanného soudu*. Národní politika: vydání pro Prahu, roč. 60, čís. 145, 29. 5. 1942, s. 1.

²⁸⁷ PERNES, J. Až na dno zrady. Praha: Themis, 1997, s. 184.

²⁸⁸ FIDLER, J. Atentát 1942, Brno: Jota, 2002, s. 162-163.

²⁸⁹ PERNES, J. Až na dno zrady. Praha: Themis, 1997, s. 184.

²⁹⁰ PERNES, J. Až na dno zrady. Praha: Themis, 1997, s. 185-186.

Rozsáhlé nařízení z Ústředí přišlo do redakcí v odpoledních hodinách 30. května. Deníky měly následující den vydat tučnými titulky 3 hlavní zprávy v tomto pořadí: Vítězství německé armády u Charkova, návštěva prezidenta a vlády u Kurta Daluegeho a dodatečná odměna 10 000 000 korun vypsána vládou na dopadení v té době ještě neznámých parašutistů Gabčika a Kubiše.

Ve verzi pokynů pro deník *Venkov* je ještě červeně podtržena pasáž, kde je zdůrazněno, že o popravených se má psát, že napomáhali *agentům vyslaným nepřitelem*, a že to byli *agenti seskočivší padáky*.²⁹¹ O dva dny později (1. června 1942) však přichází zpráva přímo od vedoucího kulturně politického oddělení Úřadu říšské protektora Martina Paula Wolfa²⁹² (během roku 1942 vystřídal v této funkci Karla Alexe von Gregoryho²⁹³), který naopak zakazuje jakkoliv používat výraz *agenti, seskočivší padáky s letadel*.²⁹⁴

V prepisu tiskové porady z 30. května, kterou vedl Wolfgang Wolfram von Wolmar, je zase uvedeno, že novináři musí odsoudit tvrzení londýnského rozhlasového vysílání, že odměna 10 000 000 je jen past a po nahlášení dotyčná osoba půjde do koncentračního tábora.²⁹⁵ Deník *Národní politika* (vydání pro Prahu) druhý den přesně napsal: *K tomu je ještě třeba dodat, že emigrantská klika v Londýně, která se tam vydává za vládu, snaží se prostřednictvím nepřátelského rozhlasu namluviti naší veřejnosti, že vypsání odměny prý je vnadidlem, že stanovená částka prý nebude vyplacena, že dokonce každý, kdo se bude snažiti přispěti k vypátrání pachatelů atentátu, bude dán do koncentračního tábora*.²⁹⁶

Dále ÚTDS žádalo, aby byl také zdůrazněn blízký vztah nového zastupujícího říšského protektora Daluegeho s Heydrichem. V úvodníku vydaném 31. května v pražské verzi *Národní politiky* se pak objeví v souvislosti s novou funkcí Daluegeho toto: *Ze srdce rád*

²⁹¹ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

²⁹² 22. 5. 1908 – nezjištěno, politik a novinář, od roku 1933 v NSDAP, 1939 SS-Sturmbannführer, stejný rok přechází na vlastní žádost do Prahy k ústředí SD pro Čechy a Moravu, kde se stává vedoucím tiskového oddělení, od 1942 vedoucí kulturně politického oddělení Úřadu říšského protektora a 1943 přebírá i skupinu Tisk kult. polit. odd. ÚŘP. Po osvobození zajat americkými vojáky. (CEBE, J. Vladimír Krychtálek – osud neslavně slavného novináře. In. GROMAN, M. - KARFÍK, V. Ztraceni v davu: osudy novinářů ve 20. století. Praha: Matfyzpress, 2005., s. 100.)

²⁹³ 1899 – 1944, úředník, SS-Obersturmbannführer a ministerský rada, do roku 1938 tiskový atašé německého vyslanectví v Praze, 1939 – 1942 přednosta kulturně politického oddělení úřadu říšského protektora v Praze. Padl v Bukurešti. (CEBE, J. Vladimír Krychtálek – osud neslavně slavného novináře. In. GROMAN, M. - KARFÍK, V. Ztraceni v davu: osudy novinářů ve 20. století. Praha: Matfyzpress, 2005., s. 100.)

²⁹⁴ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

²⁹⁵ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/4, k. 109.

²⁹⁶ *Vláda vypisuje odměnu na dopadení pachatelů atentátu*. Národní politika: vydání pro Prahu, roč. 60, čís. 147, 31. 5. 1942, s. 2.

*uposlechl Vůdcova rozkazu, aby se odebral do Prahy, neboť jej pojí se zastupujícím říšským protektorem neobyčejně důvěrné osobní přátelství.*²⁹⁷

Snaha Tiskového odboru vyvolat u obyvatel strach je po atentátu na Heydricha obzvlášť patrná. ÚTDS vybízí v posledním odstavci výčtu pokynů z 30. května novináře, aby v přepisu vládního prohlášení, které odvysílal rozhlas 30. května v 20:45, zdůraznili zejména poslední část, kde je řečeno, že vláda dává lidem poslední příležitost k obratu, každé i neutrální stanovisko je pro Německo nepřátelské a že všichni musí aktivně spolupracovat, aby se nestali nepřáteli Říše. Podobná vyjádření jsou nejvíce zřetelná v článku *Také kdo vyčkává je nepřítel*,²⁹⁸ který je volným přepisem proslovu Kurta Daluegeho. Zároveň cenzoři nařizují, že kdykoliv ČTK vydá rozsudky smrti, musí být zveřejněny na první straně deníků mezi tlustými čarami.

Pro vydání, která měla vyjít 4. června, přišlo doporučení, uveřejnit nezkráceně řeč předsedy vlády Jaroslava Krejčího a ministra školství (a národní osvěty) Emanuela Moravce z manifestace na Staroměstském náměstí. U projevů ostatních ministrů měli novináři vybrat nejdůležitější pasáže. Jejich podrobnější výtah nebo doslovný text měly redakce vydat 5. a 6. června.²⁹⁹ Námí sledované deníky (obě vydání *Národní politiky* i *Venkov*) přepis projevu předsedy vlády i ministra školství skutečně přinesly. Zatímco Jaroslav Krejčí se obracel především na mladé,³⁰⁰ Emanuel Moravec ostře kritizoval londýnskou exilovou vládu v čele s Eduardem Benešem a vinil ji z atentátu na Heydricha.³⁰¹ Tento ministr školství obecně dostával v médiích (tisku a rozhlasu) velký prostor, jeho pozice po atentátu viditelně posílila. Už 2. června bylo oznámeno, že bude úřad lidové osvěty povýšen na ministerstvo a připojí se k Moravcovu rezortu školství.³⁰² Stejný den vyšel i souhrn z jeho rozhlasového projevu.³⁰³

8. 5 Smrt Reinharda Heydricha

Několik dní po operaci nastaly u Heydricha komplikace a jeho stav se prudce zhoršoval. Nakonec zemřel v nemocnici na Bulovce 4. června v 7:30 ráno.³⁰⁴ Přes celou první stranu deníků 5. června je umístěno parte Heydricha, tučně zvýrazněný text pod jeho fotografií je ve všech denících stejný. Na dalších stranách vyjadřují lítost nad úmrtím politici opět v čele

²⁹⁷ *Poslední výstraha*. Národní politika: vydání pro Prahu, roč. 60, čís. 147, 31. 5. 1942, s. 1

²⁹⁸ *Také kdo vyčkává je nepřítel*. Venkov, roč. 37, čís. 128, 31. 5. 1942, s. 1, 2.

²⁹⁹ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

³⁰⁰ *Mladí budou razit cestu*. Venkov, roč. 37, čís. 131, 4. 6. 1942, s. 1, 2.

³⁰¹ *Beneš se zasloužil o utrpení českého národa*. Národní politika, roč. 60, čís. 151, 4. 6. 1942, s. 3.

³⁰² *Úřad lidové osvěty povýšen na ministerstvo*. Venkov, roč. 37, čís. 129, 2. 6. 1942, s. 1.

³⁰³ *Vláda vykoná vše k potření nepřátelských živlů*. Venkov, roč. 37, čís. 129, 2. 6. 1942, s. 1.

³⁰⁴ ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení. Praha: Práh, 2002, s. 148.

s Emanuelem Moravcem³⁰⁵ nebo šéfredaktorem *Venkova* Rudolfem Halíkem.³⁰⁶ Objevují se i různé další propagandistické články o tom, jak *celý národ truchlí* nad smrtí Heydricha.³⁰⁷ Ten den ani nejbližší následující se však o jeho zranění a příčinách úmrtí nic nedočteme. Vysvětlení nám přináší pokyn datovaný 5. června v 12:55. V něm je přísně zakázáno vydávat zprávy o *průběhu nemoci zastupujícího říšského protektora*.³⁰⁸

V úvodníku *Národní politiky* vychází 7. června komentář *Konec všeho nebo přelom?* V něm autor vyhrožuje a mluví o *čistkách* a *potírání s neústupnou tvrdostí*, pokud nebude národ víc oddaný *Vůdci* a *Říši*. Podepsán byl značkou *ermo*, pod níž se ukrýval Emanuel Moravec. Ostatním redakcím bylo 6. června nařízeno, aby připravily výtah nejdůležitějších částí této statě a aby citovaly i autora.³⁰⁹

Krátce po atentátu na Reinharda Heydricha poslal Adolf Hitler do Prahy dosavadního šéfa pořádkové policie Kurta Daluege. České deníky pak 2. června psaly, že byl tento muž oficiálně pověřen, aby zastoupil zraněného Reinharda Heydricha.³¹⁰ Podle zprávy Ústředí z 5. června (den po smrti Heydricha), se už má Daluege titulovat jako zastupující říšský protektor. Do této doby byl v tisku nazýván *SS-Obertsgruppenführer a Generaloberst policie*.

Veřejné rozloučení s Heydrichem se uskutečnilo v neděli 7. června na čestném nádvoří Pražského hradu. Zde nechyběla ani protektorátní vláda, která pěšky doprovodila rakev přes Karlův most na Hlavní nádraží. I s prezidentem Háchou se pak účastnila samotného pohřbu v Berlíně.³¹¹

Na rozloučení v Praze zval veřejnost deník *Venkov* 6. června.³¹² Ten den přišel z Ústředí rozkaz, že je nutné přísně dbát toho, aby byl v tisku zachován název „SMUTEČNÍ SLAVNOST“ a nikoliv *Státní akt*.³¹³ Proto má zpráva ze 7. června tento titulek: *Smuteční slavnost na pražském Hradě*.³¹⁴ *Venkov* věnuje mnoho prostoru této události i v úterý 9. června (v pondělí deník nevycházel). Hlavní text dne je uveden titulkem: *Rozloučení Prahy s Reinhardem Heydrichem* s podtitulem: *Smuteční slavnost na Pražském hradě za přítomnosti*

³⁰⁵ *Smutek Říše sdílíme v těžkém pokoření*. *Venkov*, roč. 37, čís. 132, 5. 6. 1942, s. 2.

³⁰⁶ *Padl veliký bojovník*. *Venkov*, roč. 37, čís. 152, 5. 6. 1942, s. 2.

³⁰⁷ *Celý Protektorát truchlí nad velkou ztrátou*. *Venkov*, roč. 37, čís. 132, 5. 6. 1942, s. 2.

³⁰⁸ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

³⁰⁹ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

³¹⁰ *Vůdce pověřil Kurta Daluege*. *Venkov*, roč. 37, čís. 129, 2. 6. 1942, s. 1.

³¹¹ TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. *Obžalována je vláda*. Praha: Themis, 1999, s. 75-76.

³¹² *Praha vzdá v neděli poslední poctu SS-Obergruppenführerovi Heydrichovi*. *Venkov*, roč. 37, čís. 133, 6. 6. 1942, s. 1.

³¹³ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

³¹⁴ *Smuteční slavnost na pražském Hradě*. *Venkov*, roč. 37, čís. 134, 7. 6. 1942, s. 1.

říšského vedoucího SS Himmlera a popisuje průběh celého dne, kdy probíhalo oficiální rozloučení s Heydrichem na území Protektorátu a následný převoz jeho těla do Berlína.³¹⁵

Dne 13. června dostali redaktoři *Venkova* zprávu z ÚTDS i od předsedy Národního svazu novinářů Vladimíra Krychtálka. Obě byly téměř shodné, protože se jednalo o pokyny z tiskové konference Wolfganga Wolframa von Wolmara. Úkolem bylo uveřejnit na první straně dodatek k vyhlášení stanného práva (z 27. května 1942) podle textu ČTK a jeho úřední výklad. Připojen měl být i komentář redakce, ve kterém mělo být uvedeno, že *spolupráce obyvatelstva Protektorátu zvláště dělnictva při pátrání měla dobré výsledky, že byly vyplaceny odměny (...)*.³¹⁶ Ale ještě den předtím přišla zpráva z ÚTDS s tím, že *nelze připustiti v tisku nic o thematu odměňování osob za údaje v souvislosti s atentátem*.³¹⁷

V dodatku k vyhlášenému stannému právu, který se pak druhý den objevil v tisku, bylo oznámeno, že kdo má informace o atentátnících a přihlásí se do 18. června 20:00 nebude popraven. Naopak osoby, u kterých se prokáže, že informace měly a neřekly je, budou i s rodinami zastřeleni a majetek jim bude zabaven.³¹⁸ Úsilí vypátrat strůjce atentátu bylo obrovské, po více než dvou týdnech vyšetřování, jak ukazuje tato výzva, ale tato snaha nepřinášela ještě výsledky. Nacistům v té době nepomohla ani krutost, kterou se snažili donutit obyvatelstvo k větší spolupráci.

Podle nařízení ÚTDS z 16. června v 16:45 měly být všechny rozsudky smrti stanného soudu uveřejňovány nově až na druhé straně českých deníků, do této chvíle se objevovaly na první.³¹⁹ Následující den tak byly tyto rozsudky umístěny v dolní části strany dvě ve stejné úpravě jako doposud: oddělené dvěma tlustými čarami.³²⁰

Novináři v českých denících měli za úkol pro vydání 17. června informovat o proslovu ministra školství a národní osvěty Emanuela Moravce z Plzně a zdůraznit dva body: *že to není poprvé, co Beneš a jeho čeládka nařikají nad oběťmi, které napřed sami poštvají* a také: *že atentátníci a ti, kdož jim pomáhali, nejsou hrdiny ani mučedníky, nýbrž zlosyny*.³²¹ Článek *Náš cíl je jasný: Jdeme s Říší proti Anglii* pak dokazuje, že redaktoři *Venkova* pokyny přesně uposlechli. Některé pasáže jsou pak s rozkazy cenzorů téměř totožné: *Že dnes pan Beneš a*

³¹⁵ *Rozloučení Prahy s Reinhardem Heydrichem*. *Venkov*, roč. 37, čís. 135, 9. 6. 1942, s. 1.

³¹⁶ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

³¹⁷ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

³¹⁸ *Vyhláška říšského protektora*. *Venkov*, roč. 37, čís. 140, 14. 6. 1942, s. 1.

³¹⁹ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

³²⁰ *Rozsudky stanného soudu*. *Venkov*, roč. 37, čís. 142, 17. 6. 1942, s. 2.

³²¹ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 109/5, k. 109.

*jeho londýnská čeládka nařikají nad oběťmi, je novou nepoctivostí. Nejprve se tito pánové ve štvání předháněli a nyní oplakávají ty, které svým štváním svedli a trestu vystavili. Na jiném místě se zase píše: Ti, co spáchali atentát, pokračoval ministr v závěru, nejsou žádnými hrdiny, nýbrž prachsprostými zlosyny, kteří zcela lehkovážně ukládali o osud národa.*³²²

8. 6 V kryptě kostela

Během třídní amnestie se 16. června přihlásil na policii parašutista Karel Čurda. Z obav o svoji rodinu prozradil záchytné adresy v Praze a na venkově, kde se výsadkáři předtím ukrývali. Při následných razíách spáchala sebevraždu paní Moravcová, jedna z členek odboje, jejíž kolo zůstalo na místě atentátu. Její syn později pod výhružkami prozradil, že mu matka pověděla o úkrytu v katakombách kostela svatého Cyrila a Metoděje poblíž Karlova náměstí v Praze.³²³

Nad ránem 18. června se rozmístily jednotky SS a gestapo kolem kostela, kde se ukrývalo sedm československých parašutistů z výsadkových skupin. Ti provedli nebo napomáhali při atentátu na Reinharda Heydricha. Byl to Jan Kubiš (Anthropoid), Jozef Gabčík (Anthropoid), Adolf Opálka (Out Distance), Josef Valčík (Silver A), Jaroslav Švarc (Tin), Josef Bublík (Bioscop), a Jan Hrubý (Bioscop).³²⁴ Po přestřelce uvnitř kostela padli tři z nich, ostatní byli ukryti v těžko přístupné kryptě. Němci je potřebovali živé, vyjednávání však byla neúspěšná stejně jako snaha hasičů o zatopení prostor pod kostelem. Po více než šesti hodinách obléhání vtrhli do krypty příslušníci SS a zbylí parašutisté spáchali sebevraždu.³²⁵

Z dostupných pokynů ÚTDS a TO PMR ani z tiskových konferencí s šéfredaktory periodik nemáme informace o tom, jak byli toho dne redaktoři vedeni cenzurními orgány. Pražské vydání *Národní politiky* i *Venkov* o události píše shodně v krátkém článku z 19. června, kde je uvedeno, že tito odbojáři *byli zadrženi v jednom pražském kostele, ve kterém se delší čas skrývali, a při dopadení zastřeleni.*³²⁶ O den později je události věnován větší prostor, avšak jejich vypovídací hodnota je vzhledem k silně propagandistickému tónu mizivá. Mnohahodinové dobývání kostela německou přesilou komentovala *Národní politika* takto:

³²² *Náš cíl je jasný: Jdeme s Říší proti Anglii.* Venkov, roč. 37, čís. 142, 17. 6. 1942, s. 1, 3.

³²³ PANNWITZ, H., BERTON, S. Pannwitzova zpráva o atentátu na Heydricha. Praha: BVD, 2011, s. 84-88.

³²⁴ FIDLER, J. Atentát 1942, Brno: Jota, 2002, s. 163.

³²⁵ PANNWITZ, H., BERTON, S. Pannwitzova zpráva o atentátu na Heydricha. Praha: BVD, 2011, s. 89-94.

³²⁶ *Vrahové SS-Gruppenführera Heydricha zastřeleni.* Národní politika: vydání pro Prahu, roč. 60, čís. 166, 19. 6. 1942, s. 1.

*Dlužno proto s povděkem kvitovat obratný a bleskově rychlý zásah říšských bezpečnostních úřadů (...).*³²⁷

9. Nálety na Prahu v únoru 1945 v pokynech cenzurních orgánů

9.1 Bombardování Prahy za druhé světové války

Hlavní město se během druhé světové války stalo celkem třikrát cílem spojeneckého bombardování. Poprvé to bylo 15. listopadu 1944, kdy bylo zasaženo okolí holešovické elektrárny. Plánovaným cílem však mělo být pravděpodobně 270 kilometrů vzdálené město Ybbs ležící na řece Dunaj.³²⁸ Dokumenty o následcích neštěstí se liší, zemřely tři až čtyři osoby, zraněných bylo až 250.³²⁹

Druhé nálety na Prahu byly s největší pravděpodobností také neplánované. Mezi 13. a 15. únorem prováděly americké bombardéry masivní nálety na Drážďany, kde zemřelo 18 000 až 25 000 osob a další tisíce jich bylo nezvěstných. Ve středu 14. února však část letectva Spojených států ze sestavy 1st Air Divison, která měla jako stanovený cíl Drážďany, popřípadě Chemnitz a Kassel, svrhla bomby na několik hustě osídlených čtvrtí Prahy, okraj Plzně a Záluží u Mostu. Chybu později uznali i někteří piloti, kteří se této akce účastnili.³³⁰

Bombardování Prahy se uskutečnilo ve třech vlnách mezi 12:25 a 12:34. Letecký poplach byl ale vyhlášen až ve 12:30, takže se z velké části minul účinkem. Největší zásahy zaznamenal Palackého most, oblast Karlova náměstí a Nového Města až na Vinohrady. Okrajově byly zasaženy Vršovice, Pankrác, Nusle a Žižkov. Těžce poškozený byl Emauzský klášter, Faustův dům a tři nemocniční objekty poblíž Karlova náměstí, sklad kulís Národního divadla nebo pankrácká vozovna.³³¹

Poslední nálet Spojenců na Prahu se uskutečnil 25. března 1945 a jako jediný byl plánovaný. Cílem byly libeňské a vysočanské továrny a letadla na letištích Kbely, Letňany a Čakovice. Nejvíce obětí ale bylo z řad obyvatel přilehlých obcí.³³²

³²⁷ Zneškodnění zločinců, kteří zavraždili SS-Obergruppenführera Heydricha. Národní politika: vydání pro Prahu, roč. 60, čís. 167, 20. 6. 1942, s. 1.

³²⁸ PLAVEC, M. Praha v plamenech. Cheb: Svět křídél, 2008, s. 69.

³²⁹ PLAVEC, M. Praha v plamenech. Cheb: Svět křídél, 2008, s. 71.

³³⁰ PLAVEC, M. Strach nás ochromil. Cheb: Svět křídél, 2012, s. 109-110.

³³¹ PLAVEC, M. Strach nás ochromil. Cheb: Svět křídél, 2012, s. 140-141.

³³² PLAVEC, M. Strach nás ochromil. Cheb: Svět křídél, 2012, s. 214.

9.2 Po náletech

První informace o náletech jsme zaznamenali ve druhém vydání (pro Prahu) *Národní politiky* dne 15. února 1945, kdy ČTK stručně popisuje, že *anglo-američtí terorističtí letci bombardovali v poledne dne 14. února některé čtvrti města Prahy a způsobili civilnímu obyvatelstvu značné ztráty*. Nechybí výčet postižených čtvrtí a některých význačných budov. Autoři také tvrdí, že nálety měly *teroristický ráz*.³³³ Toho dne přichází pokyn z ÚTDS do redakce *Národní politiky* s tím, aby se zprávy o náletech objevily nejen v pražském, ale i celostátním vydání.³³⁴ V ranním vydání z 16. února se však o těchto událostech ještě neinformuje. Fotografie z místa a nové informace se druhý den objevují opět pouze v odpoledním pražském vydání. Na přední straně dominují obrázky trosky Emauzského kláštera a vedle je otištěn text o návštěvě německého státního ministra K. H. Franka a nového předsedy protektorátní vlády Richarda Bienerta na nejpostiženějších místech. Vyzdvihována je však především účast Frankova.³³⁵ Oba politici však nepřišli pouze jako zástupci Protektorátu, vedli je k tomu i osobní důvody. Frankova manželka byla lékařkou v jedné z nemocnic, která byla poškozena, a Bienert bydlel nedaleko Karlova náměstí, které bylo citelně zasaženo.³³⁶

Cenzurní úředníci poslali 15. února ještě další nařízení, podle něj měly listy zpracovat do kulturních rubrik dějiny Emauzského kláštera a Faustova domu podle materiálu ČTK a *poznámenat, jak velkou škodu Praha zřícením cenných památných budov utrpěla*.³³⁷ Na straně dvě *Národní politiky* se pak můžeme dočíst o založení kláštera Karlem IV. i další podrobnosti k historii Emauz i blízkého Faustova domu. Výklad je pak doplněn konstatováním autora, že *český národ se dovídá o citelných ztrátách na kulturních statcích, jež jsou nenahraditelné*.³³⁸

Červeně zvýrazněný vzkaz z Ústředí 16. února oznamuje, že redakční článek *Emauzy žalují* je schválen a má přijít do všech vydání *Národní politiky*.³³⁹ Text s tímto názvem se následující den objevuje ve vydání ranním i pro Prahu a víc než informační, plní roli ideologickou. Autor

³³³ *Teroristický útok na Prahu*. *Národní politika*: vydání pro Prahu, roč. 63, čís. 39, 15. 2. 1945, s. 1.

³³⁴ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

³³⁵ *Německý státní ministr K. H. Frank navštívil náletem postižená místa Prahy*. *Národní politika*: vydání pro Prahu, roč. 63, čís. 40, 16. 2. 1945, s. 1.

³³⁶ TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. *Obžalována je vláda*. Praha: Themis, 1999, s. 125.

³³⁷ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

³³⁸ *Emauzy obětí teroristického náletu*. *Národní politika*: vydání pro Prahu, roč. 63, čís. 40, 16. 2. 1945, s. 2.

³³⁹ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

reportážní formou vypráví své zážitky z míst zasažených náletem a nechybí přitom kritika Spojenců.³⁴⁰

V pozdních večerních hodinách přišel ještě jeden pokyn ke článku *Emauzy žalují*. Do textu mělo být tři řádky před koncem doplněno několik vět z oficiální zprávy ČTK v tomto znění: *Klenba byla zachována toliko ze dvou třetin. Vnitřek chrámu se všemi oltáři a varhanami úplně vyhořel. Také v nejcennější části stavby, v křížové chodbě, byla asi jedna třetina památných fresek ze 14. století žářem zničena. Konvent shořel celý shora až dolů.*³⁴¹ Pro ranní vydání se doplněk už nestihl dodat a zůstalo u původní verze,³⁴² v pozdějším vydání pro Prahu se přidaná pasáž objevila, zpracovaná ale byla v odlišné grafické úpravě.³⁴³

Nedostatečná komunikace a chybný údaj ČTK pak způsobily kolem tohoto článku zmatky, což dokazuje zápis v redakční knize pokynů ze 17. února, který vepsal ten den sloužící novinář se zkratkou vč: *Telefonuje pan ministerský rada Melč,³⁴⁴ že prý máme chybu v článku Emauzy žalují. Není pravda, že „ vnitřek chrámu se všemi oltáři a varhanami úplně vyhořel.“ Máme prý pisatele upozornit, že píše nepravdu. Pisatel – autor ovšem upozorňuje, že právě tuto větu nenapsal a že mu ji tam někdo v noci vsunul. V prvním vydání ta věta strčená není.*³⁴⁵ Tentýž novinář následně dopsal i vysvětlení: *Dalším šetřením zjištěno, že nepravdu, kterou pan m. r. Melč vytýká, zavinila úřední zpráva ČTK, neboť věta o varhanách byla do vlastní zprávy vsunuta na základě úředního materiálu ČTK.*³⁴⁶

Výzva k tomu, aby lidé přispívali na pomoc postiženým po bombardování do fondu Sociální pomoci pro Čechy a Moravu, byla v tisku uveřejněna v tisku 21. února. Na složenice, kterou dárce dostal na poště, mělo být uvedeno *Letecky postiženým.*³⁴⁷ V této souvislosti přichází 16. února pokyn od vedoucího Tiskového odboru ministerstva školství a lidové osvěty Ctibora Melče, podle nějž se má zdržet zpráva o finančním daru *Národní politiky*. Nejprve se má počkat na *oficiální věnování*, potom se spojit s cenzurními úředníky, vyžadoval Melč.³⁴⁸ Další

³⁴⁰ *Emauzy žalují*. Národní politika, roč. 63, čís. 41, 17. 2. 1945, s. 2.

³⁴¹ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

³⁴² *Emauzy žalují*. Národní politika: vydání pro Prahu, roč. 63, čís. 41, 17. 2. 1945, s. 2.

³⁴³ *Emauzy žalují*. Národní politika, roč. 63, čís. 41, 17. 2. 1945, s. 2.

³⁴⁴ 7. 12. 1892-1978, od září 1939 zastával funkci zástupce vedoucího TO PMR, od května 1941 byl vedoucím TO PMR, 1942-1945 vedoucím II. sekce Ministerstva školství a lidové osvěty (redakční služba a tisková dozorní služba). Po válce souzen, ale řízení bylo v roce 1947 zastaveno (KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes. reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, s. 300).

³⁴⁵ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

³⁴⁶ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

³⁴⁷ *Českému obyvatelstvu hl. m. Prahy*. Národní politika: vydání pro Prahu, roč. 63, čís. 44, 21. 2. 1945, s. 2.

³⁴⁸ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

den byl pokyn zopakován a mírně doplněn. O finanční pomoci listu se mohlo psát až po uveřejnění zprávy o darech od představitelů Protektorátu, *dar firmy Bouška* se měl připojit k ostatním soukromým příspěvkům.³⁴⁹ Dne 22. února otisklo pražské vydání *Národní politiky* zprávu *Postiženým leteckými útoky*, kde je uvedeno, že prezident Hácha poslal na fond Sociální pomoci 1 milion korun, předseda vlády Bienert 500 000 korun a ministr školství a lidové osvěty Moravec 180 000 korun.³⁵⁰ Na následující straně pak byla informace, že pražský primátor Říha už přijal od soukromých dárců 156 110 korun.³⁵¹ Článek o daru *tiskařského a vydavatelského závodu Politika* (vydával deník *Národní politika*) je uveřejněn podle pokynů až po předních českých politicích, konkrétně 25. února. Uvedeno je, že vydavatelství věnovalo 50 000 korun a následuje výčet dalších soukromých dárců, hned jako první je uveden J. Boušek, *majitel firmy Boušek, Peterson a spol.*, který věnoval 5 000 korun.³⁵²

9.3 Pohřeb jako propaganda

Německá propaganda se snažila tohoto neštěstí, které způsobila spojenecká letadla, plně využít. Říšské státní ministerstvo uspořádalo v neděli 18. února demonstrativní pohřeb 150 obětí na Říšském náměstí (dnešní Náměstí Míru na Vinohradech) v kostele svaté Ludmily.³⁵³ Rakve s Němci však byly vystaveny na jiném pražském náměstí, pravděpodobně z obavy, aby nemohlo dojít ke konfliktu mezi obecnstvem a příbuznými z obou národů.³⁵⁴

V neděli 18. února pražské vydání *Národní politiky* zvalo k účasti na pietním aktu za české oběti náletů. Už den předtím podle zápisu v redakční knize pokynů žádal člen stálé služby tiskové dozorcí služby Dr. Kvapil, aby mu byla sdělena jména dvou novinářů, kteří se za redakci této události účastní. Autor zápisu pak vysvětluje, jak se rozhodl situaci vyřešit: *Protože jsem se nemohl dovolati ani šéfredaktorovi ani jeho náměstkům a rozhodnutí se nedalo odložit, rozhodl jsem se takto sám: Ing. Kuba a Dr. Roček, protože oběma byly nejsnadněji doručeny vstupenky. S Kvapilem je přitom umluveno, že na vstupenku může jít ev. některý jiný člen redakce.*³⁵⁵ Prvně jmenovaný pak napsal text *Bolestné chvíle smutku*, který byl otištěn v úterý 22. února hned pod výraznou fotografií zobrazující množství položených rakví na náměstí. Popisuje zde tísnivou atmosféru před kostelem svaté Ludmily, kde u sto

³⁴⁹ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

³⁵⁰ *Postiženým leteckými útoky*. *Národní politika*: vydání pro Prahu, roč. 63, čís. 45, 22. 2. 1945, s. 1.

³⁵¹ *Různé zprávy*. *Národní politika*: vydání pro Prahu, roč. 63, čís. 45, 22. 2. 1945, s. 2.

³⁵² *Těžce postiženým při náletu*. *Národní politika*, roč. 63, čís. 48, 25. 2. 1945, s. 3.

³⁵³ PLAVEC, M. Strach nás ochromil. Cheb: Svět křídél, 2012, s. 214.

³⁵⁴ TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. Obžalována je vláda. Praha: Themis, 1999, s. 125.

³⁵⁵ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

padesáti rakví stáli kromě příbuzných a široké veřejnosti i *členové vlády, kabinetní šéf státního presidenta a představitelé nejvyšších úřadů*. Řeč pronášel primátor Alois Říha a předseda vlády Richard Bienert. Ministr práce Walter Bertsch pak položil věnec říšského protektora a věnec německého státního ministra. Za zvuků hudby protektorátní uniformované policie odvezly podle tohoto svědectví pohřební automobily těla mrtvých na hřbitov.³⁵⁶

Vedle umístěný menší článek pojednává také o veřejném rozloučení s německými oběťmi náletů na Mozartově náměstí v Praze (dnešní Náměstí Jana Palacha). V textu je uvedeno, že toto rozloučení uspořádala NSDAP před Rudolfinem, kde byly položeny rakve ve dvou řadách. Věnec přišel položit vrchní finanční prezident Dr. Gross, krajský vedoucí strany Adam a náměstek pražského primátora Dr. Pfižner.³⁵⁷ Únorové nálety amerických letadel usmrtily podle jednoho z pramenů 42 Němců, z toho 27 jich sloužilo u Wehrmachtu, jeden u Waffen SS a dvě těla patřila sanitním pomocnicím u říšských ozbrojených složek.³⁵⁸

TO ministerstva lidové osvěty poslalo do *Národní politiky* nařízení a požadovalo, aby text z tiskových agentur pod názvem *Zjištění totožnosti neznámých mrtvol* vyšlo výhradně v pražském vydání s datem 20. února. Pokyn byl však tužkou přeškrtnán a v tisku se tato zpráva ani později neobjevila. Už 17. února ale vyšlo oznámení *Ústřední informační kanceláře o osobách zabitých nebo pohřešovaných při teroristickém náletu*, ve kterém bylo popsáno, kde všude je možné získat informace o obětech.³⁵⁹

Se souhlasem předsedy vlády Bienerta vydal pražský policejní ředitel po bombardování dvě vyhlášky: v první upozornil, že drancování po náletech se trestá smrtí, ve druhé, že se neuskuteční tradiční Matějská pouť.³⁶⁰ V tisku se 23. února objevil krátký odstavec pod názvem *Trest smrti za drancování při náletech a po nich*, ten upozorňuje na vyhlášku policejního prezidenta, že *kdo při náletech nebo po nich drancuje, tj. sahá na cizí majetek a zjedná si tím z tísně jiného osobní prospěch, bude podle zákona potrestán smrtí*.³⁶¹ Přes varování se František Bouma dopustil deseti vloupání do náletem poškozených domů a jednoho loupežného přepadení a Zvláštní soud ho odsoudil k trestu smrti, jenž byl vykonán

³⁵⁶ *Bolestné chvíle smutku*. Národní politika: vydání pro Prahu, roč. 63, čís. 43, 20. 2. 1945, s. 1.

³⁵⁷ *Smuteční slavnost na Mozartově náměstí*. Národní politika: vydání pro Prahu, roč. 63, čís. 43, 20. 2. 1945, s. 1.

³⁵⁸ PLAVEC, M. Strach nás ochromil. Cheb: Svět křidel, 2012, s. 211.

³⁵⁹ *Ústřední informační kanceláře o osobách zabitých nebo pohřešovaných při teroristickém náletu*. Národní politika: vydání pro Prahu, roč. 63, čís. 41, 17. 2. 1945, s. 2.

³⁶⁰ TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. Obžalována je vláda. Praha: Themis, 1999, s. 125.

³⁶¹ *Trest smrti za drancování při náletech a po nich*. Národní politika: vydání pro Prahu, roč. 63, čís. 46, 23. 2. 1945, s. 1.

v pankrácké sekyrárně.³⁶² O zrušené Matějské pouti se informuje v den jeho svátku 24. února, vysvětleno je to *důvody dopravními a důvody protiletectké ochrany*.³⁶³

9.4 Sčítání škod

Na záchranných pracích se od prvního dne podílelo 2 000 příslušníků Technische Nothilfe, šest pomocných oddílů Wehrmachtu, stejný počet jednotek Waffen SS, kompletní Luftschutzpolizei Prag, protektorátní uniformovaná policie, jeden prapor Říšské pracovní služby, 500 mladých z Kuratoria³⁶⁴ a jedna četa Feuerschutzpolizei z Kralup nad Vltavou.³⁶⁵

Škody se sčítaly ještě dlouho po neštěstí, o průběžných počtech ve velké míře informoval i protektorátní tisk. Poválečný součet potvrdil 674 mrtvých, číslo se dlouho zvyšovalo kvůli některým těžce zraněným, kteří později zemřeli a kvůli komplikované identifikaci mnohých těl. Zraněno bylo 1184 osob. Zcela zničených domů bylo 38, přes 200 jich bylo těžce a středně poškozených a více než 2000 jich bylo poškozených lehce.³⁶⁶ Vysoký počet obětí byl z velké části také způsoben tím, že vzhledem k často hlášeným poplachům Pražané nereagovali na výzvy a neschovali se do krytů. Dalším problémem byla likvidace požárů vzniklých vybuchlou municí, protože velké množství hasičských vozů odjelo do Drážďan zasažených mohutnými nálety.³⁶⁷

Protektorátní tisk se náletům na Prahu v polovině února významně věnoval, pražské vydání *Národní politiky* pak přinášelo zejména v prvním týdnu informace denně. Zprávy byly nejprve zaměřeny na to, co se stalo, na první odhady škod a přicházely i pokyny pro příbuzné. Poté byl charakter sdělení více tendenční a například o spojeneckých letcích se mluvilo jako o *anglo-amerických* teroristech. Po týdnu od náletu se nejvíce psalo o pomoci pro postižené, průběžně se sčítaly škody a obyvatelům Prahy byla oznamována různá opatření související s bombardováním.

³⁶² PLAVEC, M. Strach nás ochromil. Cheb: Svět křidel, 2012, s. 212.

³⁶³ *Matějská pouť letos nebude*. Národní politika: vydání pro Prahu, roč. 63, čís. 47, 24. 2. 1945, s. 2.

³⁶⁴ Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě založil podle záměru Reinharda Heydricha 28. 5. 1942 ministr školství a lidové osvěty Emanuel Moravec. Organizace se po vzoru Hitlerjugend zaměřovala na výchovu české mládeže v duchu nacistické ideologie.

³⁶⁵ PLAVEC, M. Strach nás ochromil. Cheb: Svět křidel, 2012, s. 211-212.

³⁶⁶ PLAVEC, M. Strach nás ochromil. Cheb: Svět křidel, 2012, s. 210-211.

³⁶⁷ PLAVEC, M. Strach nás ochromil. Cheb: Svět křidel, 2012, s. 142-143.

Závěr

Kontrola nad médii měla být a částečně také byla velkou zbraní okupační moci. Přestože většina českého obyvatelstva neuvěřila německé propagandě, což dokazuje i celospolečenský bojkot novin v září 1941, média během Protektorátu ovlivňovala nálady ve společnosti. To se projevilo zejména v době heydrichiády, v polovině roku 1942, kdy byl záměrně šířen mezi lidmi strach a nejistota. Denně byly uveřejňovány na první straně listů seznamy popravených stannými soudy, informováno bylo o vypálení Lidic a pod mnohými výhružkami vycházely výzvy k aktivní spolupráci s režimem.

Budování německé propagandy skrze přímé ovlivňování obsahu tisku probíhalo několika způsoby: vedoucí skupiny Tisk Wolfgang Wolfram von Wolmar pořádal pro přední novináře každý týden tiskové konference, kde jim nařizoval o čem a jak psát, po nich obvykle následovaly „tajné“ porady s aktivisty. Dále vycházely každodenní pokyny Tiskového odboru PMR adresované šéfredaktorům a nařízení Ústředí tiskové dozorcí služby, které směřovaly k cenzurním úředníkům v redakcích a posléze i k novinářům.

Právě denní pokyny ÚTDS jsme zkoumali v případových studiích a zpracovávali jsme je v Národním archivu z fondů Archiv Syndikátu novinářů (ASYN) a Předsednictvo ministerské rady (PMR). Informace z nich však byly útržkovité, neboť instrukce, jak psát, se do redakcí dostávaly i jinými cestami, např. během výše zmíněných porad, nebo probíhaly telefonicky a nebyly písemně zaznamenány. Navíc se zkoumané materiály dochovaly jen částečně. Přesto však bylo možné některé z nich rozdělit do tematických celků. Pracovali jsme konkrétně s pokyny, které přišly do redakcí deníku *Venkov* a *Národní politika*, ve většině případů ale byly adresovány i dalším deníkům. Instrukce pro *Venkov* byly v podobě krátkých na stroji psaných zpráv, které byly volně ložené. Nařízení pro *Národní politiku* byly naopak zaznamenány v redakčních denících a většinou byly psané ručně. V posledním sešitě z období podzimu 1944 až jara 1945 pak bylo na první straně uvedeno, k čemu měl sloužit: *Tato kniha je pokračováním knihy pokynů, jež je uložena u p. šéfredaktora a kterou si mají všichni pp. kolegové dodatečně přečíst, nejsou-li si jisti, že znají všechny tam uvedené pokyny.*³⁶⁸

V Národní knihovně jsme měli k dispozici deník *Venkov*, *Národní politiku* a *Národní politiku: vydání pro Prahu*, kde jsme dohledávali články a pasáže, které měly být zasaženy denními pokyny. Přestože tento dobový tisk nemůže sám o sobě sloužit jako historický pramen, byl pro naši práci významným zdrojem poznatků i důležitou ilustrací doby.

³⁶⁸ NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN) nezpr., sig. 126/4, k. 126.

Z našeho zkoumání archivních materiálů a denního tisku v rámci případových studií jasně vyplynulo, že každodenní rozkazy ÚTDS měly zásadní vliv na redaktory. Obsah denního tisku byl v naprosté většině případů v souladu s pokyny. Ať šlo o konkrétní pasáže, které měly být doslovně citovány, nebo o obecnější rozkazy, podle nichž měl pak článek vyznít tendenčně, byla nařízení v textech novin jasně čitelná. Podobné to bylo i s vizuální úpravou článků. Přesně podle rozkazů byly texty zvýrazňovány, nebo vkládány na určitá místa v listě. A když byly některé informace nebo celé zprávy zakázány, v tisku se nikdy neobjevily. Přestože podle archivních dokumentů mnohé listy zejména zpočátku okupace žádaly mírnější cenzuru, naše případové studie dokazují, že ji plně respektovaly. Na rozdíl od pozdější cenzurní praxe z dob komunismu, která nebyla tolik důsledná, zde fungovala přísná předběžná, průběžná a zejména následná kontrola, kterou nebylo možné obcházet.

Stěžejní případová studie věnovaná událostem po atentátu na zastupujícího říšského protektora Reinharda Heydricha v květnu 1942 ukazuje první fázi heydrichiády, kdy se ještě zvýšila potřeba německé správy v Protektorátu zasahovat do práce médií. I zde se potvrzují naše závěry, když na základě denních pokynů ÚTDS, popřípadě TO PMR, námi sledovaná periodika přesně otiskla vyhlášení výjimečného stavu, výzvy veřejnosti k pomoci při dopadení pachatelů, výnosy a proslovy politických představitelů a další zásadní materiály pro propagandu, ale i zdánlivě banální záležitosti jako byl zákaz vydávání programu kin a divadel nebo inzerci popisující krátce po atentátu, že *ted' je Praha nejkrásnější*.

Summary

Control of the media should have been part and mostly was a weapon of the occupying power. Although the majority of the Czech population did not believe the German propaganda, as can be seen on the society-wide boycott of the newspaper in September 1941, media influenced the mood in society during the Protectorate. This is particularly evident during after the assassination of Heydrich in mid-1942 when it spread fear and uncertainty among the people. The daily newspapers published on the first page lists of the executed by court-martial every day, informed about the annihilation of Lidice and called on the public to cooperate with the regime under various threats.

The German propaganda directly influenced the newspapers in several ways: Head of Press Wolfgang Wolfram von Wolmar organised weekly press conferences for leading journalist where they ordered what and how to write. Those were usually followed by "secret" meetings with activists. Furthermore, guidelines of the Press Department of the Protectorate for editors-in-chief and regulations of the Central Press Supervisory Service (ÚTDS) that addressed the censorship officials in newsrooms and later even journalists directly were published daily.

We examined the daily guidelines of the ÚTDS in the case studies and processed them at the National Archives of the Archive of the Syndicate of Journalists (ASYN) and the Office of the Ministerial Council (PMR). The information in them was sketchy at best because instructions on how to write for the editors were delivered by other channels as well – through mentioned meetings or over the phone – and were not always recorded in writing. The studied materials were also preserved only partially. However, it was possible to divide them into thematic units. We worked specifically with the instructions that came into the newsrooms of *Venkov a Národní politika* dailies. In most cases though, they were addressed to other newspapers too. Instructions for the *Venkov* daily were in the form of short messages written on a typewriter that were not bound together. On the contrary, regulations for the *Národní politika* daily were in the form of editorial dailies and the majority was written by hand.

At the National Library we studied articles and passages that could have been influenced by the regulations in *Venkov, Národní politika* (including its Prague edition). Despite the fact that historical newspapers cannot be seen as objective sources it supplemented other sources and helped illustrate the wartime era.

Our examination of archival materials and newspapers in the case studies clearly showed that daily orders from the ÚTDS had a profound influence on the editors and that the content of newspapers was in most cases in accordance with the instructions. Whether it was the specific passages were to be quoted word by word or general orders that specified the tone of the articles their influence was clearly visible.

Similar effect can be seen in the case of visual corrections. The instructions highlighted specific passages as well as specified location of certain articles in the newspaper. Articles that were banned completely also do not show in the final printed editions. Although most newspapers initially protested against strict censorship, as can be seen from the archival documents, they fulfilled the instructions completely. In contrast to subsequent censorship of the Communist era which was less consistent a strict ex-ante, ongoing and in particular ex-post control functioned during the Protectorate and could not have been circumvented.

The central case study devoted to the events following the assassination of the Deputy Reich Protector Reinhard Heydrich in May 1942 shows the first stage of the *Heydrichiáda* when there was an increased need for the German administration in the Protectorate to interfere with the work of the media. This case study also confirms our conclusion that based on daily instructions of the ÚTDS or the PMR the newspapers that we watched imprinted exactly what they were asked to: declaration of the state of emergency, call to the public to assist in the apprehension of offenders, speeches of political leaders and other essential materials of propaganda, including seemingly trivial matters such as the ban on the issuance of cinema and theatre programmes or advertisement claiming that *Prague is now the most beautiful*.

Zdroje

Literatura

BEDNAŘÍK, P. Antisemitismus v českém tisku v období druhé republiky. In: HAMÁČKOVÁ, V. – HANKOVÁ, M. - LHOTOVÁ, M. (ed.). Židé v Čechách. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007.

BEDNAŘÍK, P., JIRÁK, J., KÖPPLOVÁ, B. Dějiny českých médií. Praha: Grada, 2011.

BRANDES, D. Sudetští Němci v krizovém roce 1938. Praha: Argo, 2012.

BRYANT, CH. Praha v černém. Praha: Argo, 2012.

BUBENÍČKOVÁ, R. - HELEŠICOVÁ, V. - MACHATKOVÁ, R. Tiskové pokyny pomnichovské republiky. In: Odboj a revoluce. 1969.

BUCHVALDEK, M. Československé dějiny v datech. Praha: Svoboda, 1987.

CEBE, J. Vladimír Krychtálek – osud neslavně slavného novináře. In. GROMAN, M. - KARFÍK, V. Ztraceni v davu: osudy novinářů ve 20. století. Praha: Matfyzpress, 2005.

CEBE, J., KONČELÍK, J. Novinářský aktivismus: protektorátní kolaborantská žurnalistika a její hlavní představitelé z řad šéfredaktorů českého legálního tisku. In: Sborník Národního muzea v Praze, řada C – Literární historie. 2008, roč. 53, č. 1–4.

ČVANČARA, J., UHLÍŘ, J. Chlebičková aféra: Poslední odbojový čin ministerského předsedy Aloise Eliáše. In: Historie a vojenství, 4/2006.

ELIÁŠOVÁ, J., PASÁK, T. Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení. Praha: Práh, 2002.

FIDLER, J. Atentát 1942, Brno: Jota, 2002.

GEBHART, J., KUKLÍK, J. Druhá republika 1938-1939. Praha, Litomyšl: Paseka, 2004.

HOYT, E. P. Boje na Balkáně. Praha: Naše vojsko, 2003.

KÁRNÍK, Z. České země v éře První republiky, Díl 2. Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930-1935). Praha: Libri, 2002.

KLIMEK, A. Velké dějiny zemí Koruny české XIV. 1929-1938. Praha: Paseka, 2002.

KONČELÍK, J. Mediální legislativa. In: Dokumenty a studie k dějinám českých a slovenských médií [online]. 2008 [cit. 2014-02-27]. Dostupné z: <http://www.koncelik.eu/>.

KONČELÍK, J. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In: FORET, M. - LAPČÍK, M. - ORSÁG, P. (ed.): Média dnes. reflexe megality, médií a mediálních obsahů. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008.

KONČELÍK, J., CEBE, J., KÖPPLOVÁ, B. Řízení tisku v letech 1939-1945: analýza protektorátních tiskových porad. In: Mediální studia, roč. 2 (2007), č. 3.

KONČELÍK, J., KÖPPOVÁ, B., KRYŠPÍNOVÁ, J. Český tisk pod nadvládou Wolfganga Wolframa von Wolmara. Praha: Karolinum, 2003.

KONČELÍK, J., VEČEŘA, P., ORSÁG, P. Dějiny českých médií 20. století. Praha: Portál, 2010.

MARŠÁLEK, P. Pod ochranou hákového kříže. Praha: Auditorium, 2012.

MASTNÝ, V. Protektorát a osud českého odboje. Praha: Eurolex Bohemia, 2003.

PANNWITZ, H., BERTON, S. Pannwitzova zpráva o atentátu na Heydricha. Praha: BVD, 2011.

PASÁK, T. Český periodický tisk na počátku okupace ve světle cenzury a jejích opatření. In: Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 5. Praha: Univerzita Karlova, 1975.

PASÁK, T. Problematika protektorátního tisku a formování tzv. skupiny aktivistických novinářů na počátku okupace. In: Příspěvky k dějinám KSČ, roč. 7, 1967.

PASÁK, T. Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945. Praha: Univerzita Karlova, 1980.

PERNES, J. Až na dno zrady. Praha: Themis, 1997.

PLAVEC, M. Praha v plamenech. Cheb: Svět křídel, 2008.

PLAVEC, M. Strach nás ochromil. Cheb: Svět křídel, 2012.

ŠOLC, J. Nikdo nás nezastaví. Praha: Merkur, 1992.

TEJCHMAN, M. Boj o Balkán. Praha: Academia, 1982.

TOMÁŠEK, D., KVAČEK, R. Obžalována je vláda. Praha: Themis, 1999.

ŽÁČEK, P. Tiskový pořádek před 15. březnem 1939. In: Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů ČR, 2009.

Archivní materiály

NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN), k. 109.

NA Praha, fond Archiv syndikátu novinářů (ASYN), k. 126.

NA Praha, fond Předsednictvo ministerské rady (PMR), k. 3339.

NA Praha, fond Předsednictvo ministerské rady (PMR), k. 219.

Periodika

Venkov, roč. 36 - 37, 1941 – 1942.

Národní politika, roč. 59 – 60 a 63, 1941 – 1942 a 1945.

Národní politika: vydání pro Prahu, roč. 59 – 60 a 63, 1941 – 1942 a 1945.

Seznam příloh

Příloha č. 1: Seznam úředníků tiskové dozorcí služby přidělených do jednotlivých redakcí, stav k 21. 12. 1938 (obrázek)

Příloha č. 2: Osvald Svoboda v čele Ústředí tiskové dozorcí služby a členové pomocné služby, stav k 21. 12. 1938 (obrázek)

Příloha č. 3: Pokyn ÚTDS z 15. 4. 1941 nařizuje, jak psát o událostech v Řecku (obrázek)

Příloha č. 4: Pokyn ÚTDS z 11. 10. 1941 nařizuje, jak psát o úmrtí aktivisty Karla Lažnovského (obrázek)

Příloha č. 5: Pokyn ÚTDS z 28. 5. 1942 nařizuje, jak psát o atentátu na Reinharda Heydricha (obrázek)

Příloha č. 6: Pokyn ÚTDS z 5. 6. 1942 zakazuje psát o zdravotním stavu Reinharda Heydricha (zemřel 4. 6. 1942) (obrázek)

Přílohy

Příloha č. 1: Seznam úředníků tiskové dozorcí služby přidělených do jednotlivých redakcí,
stav k 21. 12. 1938 (3
obrázky)

Příloha k č.j. 6534/66/38

O p i s .

Seznam úředníků tiskové dozorcí služby.

Číslo potvrzení	Jméno a titul:	Časopis:
<u>P R A H A .</u>		
6534/1	Dr. Rudolf Procházka vrch. odb. rada TO	Národní Listy, Večerník Národní Listy
6534/2	Miloslav Lapáček rada polit. správy	Národní Politika
6534/3	Dr. Jiří Kalousek, min. komisař min. zahr. věcí	Polední Národní Politika Večerník Národní Listy
6534/4	Jan Konopík rada polit. správy	Večerní A-Zet, České Slovo, Ranní A-Zet, Večerní České Slovo, Telegraf
6534/5	Dr. Josef Hrubeš, stát. zástupce	Večerní A-Zet, České Slovo, Ranní A-Zet, Večerní České Slovo, Telegraf
6534/6	Dr. Stanislav Novák stát. zástupce	Lidový Deník, Pražský Ve- čer, Venkov, Večer
6534/7	Dr. Frant. Soudek, vrch. komisař pol. správy	Lidový Deník, Pražský Večer, Venkov, Večer
6534/8	Dr. Vladimír Horák, rada polit. správy	Večerník Ranních Novin, Ve- černí Noviny, Právo Lidu, /Národní Práce/Ranní Noviny
6534/9	Dr. Jaroslav Hofmann stát. zástupce	Večerník Ranních Novin, Večerní Noviny, Právo Lidu, /Národní Práce/Ranní Noviny
6534/10	Dr. Zdeněk Hojer, vrch. komisař pol. spr.	Expres, Pražský List
6534/11	Dr. Jindřich Růžička, stát. zástupce	Polední List / Nedělní List/
6534/12	Dr. Stanislav Jůna, stát. zástupce	Národní Noviny
6534/13	Dr. Jaroslav Procházka vrch. komis. pol. spr.	Lidové Listy
6534/14	Dr. Josef Pavlík, stát. zástupce	Národní Osвобоzení
6534/15	Ladislav Plechatý odb. rada min. zahraničí	Der Prager Illustrierte Montag

- 2 -

Číslo potvrzení:	Jméno a titul:	Časopis:
6534/16	Leopold Biedl, aktuárský taj.min.zahr,	Národní Střed, Nový Večerník
6534/17	Josef Vondráček, vrch.komis.zprav.sluzby	Prager Abendblatt, Pránské Noviny
6534/18	dr. Bohumil Průša, redaktor,	Prager Abendzeitung sluzby v Praze, Dohoda
6534/19	Wilhelm Neumann, vrch.odb.rada TO	Prager Tagblatt
6534/20	Vladimír Dorazil, šéfredaktor,	Bohemia, Prager Montagsblatt
6534/21	Arnošt Hromada redaktor	Prager Presse
<u>B R N O :</u>		
6534/22	Dr. Metoděj Berla, prokurátor	<u>Přednosta tiskové služby</u> <u>v Brně.</u> Mährisches Tagblatt
6534/23	Dr. Emil Kočí komisař polit. správy	Odpolední Lidové Noviny Lidové Noviny
6534/24	Dr. Frant. Jiskra prokurátor	XXXXXXXXXXXX Svoboda Brněnská Svoboda
6534/25	Josef Muric náměstek vrch.prokurátora	Moravské Slovo
6534/26	Vladimír Adámek, koncip.polit.spr.	Večerní Moravské Slovo Morgenpost
6534/27	Frant. Šula, komisař polit.spr.	Moravská Orlice Moravské Noviny
6534/28	dr. Jan Mádl, koncipista polit. spr.	Morgenblatt Tagesbote, Abendblatt, Tagesbote
6534/29	Karel Bureš, koncipista polit.spr.	Večerní Moravské Noviny Večerní Moravská Orlice Den,
<u>P L Z E Ň .</u>		
6534/30	Alexandr Štirský prokurátor	<u>Přednosta tiskové dozorcí</u> <u>služby v Plzni.</u>
6534/31	Dr. Arnošt Kotyk vrch.komis.pol.spr.	Nová Doba
6534/32	dr. Jaroslav Michálek komisař polit.spr.	Český Deník

- 3 -

Číslo potvřezení:	Jméno a titul:	Časopis:
<u>M O R. O S T R A V A :</u>		
6534/33	Jaromír Formánek, prokurátor,	<u>přednosta tiskové dozorčí služby v Mor. Ostravě</u>
6534/34	Dr. Karel Pištělák, koncipista polit.spr.	České Slovo, Polední České Slovo, Večerní České Slovo, Telegraf
6534/35	Dr. Miloslav Špaček, koncipista polit.spr.	Polední Deník, Polední Zpravodaj, Denní Noviny
6534/36	Dr. Jindřich Machálek koncipista pol.spr.	Moravskoslezský Deník, Večerník Moravskoslezský Deník, Pozor
6534/37	Theodor Perutka koncipista polit.spr.	Ostrauer Zeitung, Morgen- Zeitung u. Handelsblatt, Silesia
6534/38	Dr. Vlastimil Veselý koncipista pol.spr.	Neue Pressburger Zeitung, Neues Morgenblatt
<u>O L O M O U C :</u>		
6534/39	Dr. Karel Turek, prokurátor	<u>Přednosta tiskové dozorčí služby pro Olomouc a Přerov</u> Moravský Deník
6534/40	Jaroslav Bouček komisař pol.spr.	Našinec
6534/41	Dr. Karel Bauer, koncipista polit.spr.	Moravský Večerník

Příloha č. 2: Osvald Svoboda v čele Ústředí tiskové dozorčí služby a členové pomocné služby, stav k 21. 12. 1938

(obrázek)

Příloha k č.j. 6534/66/38

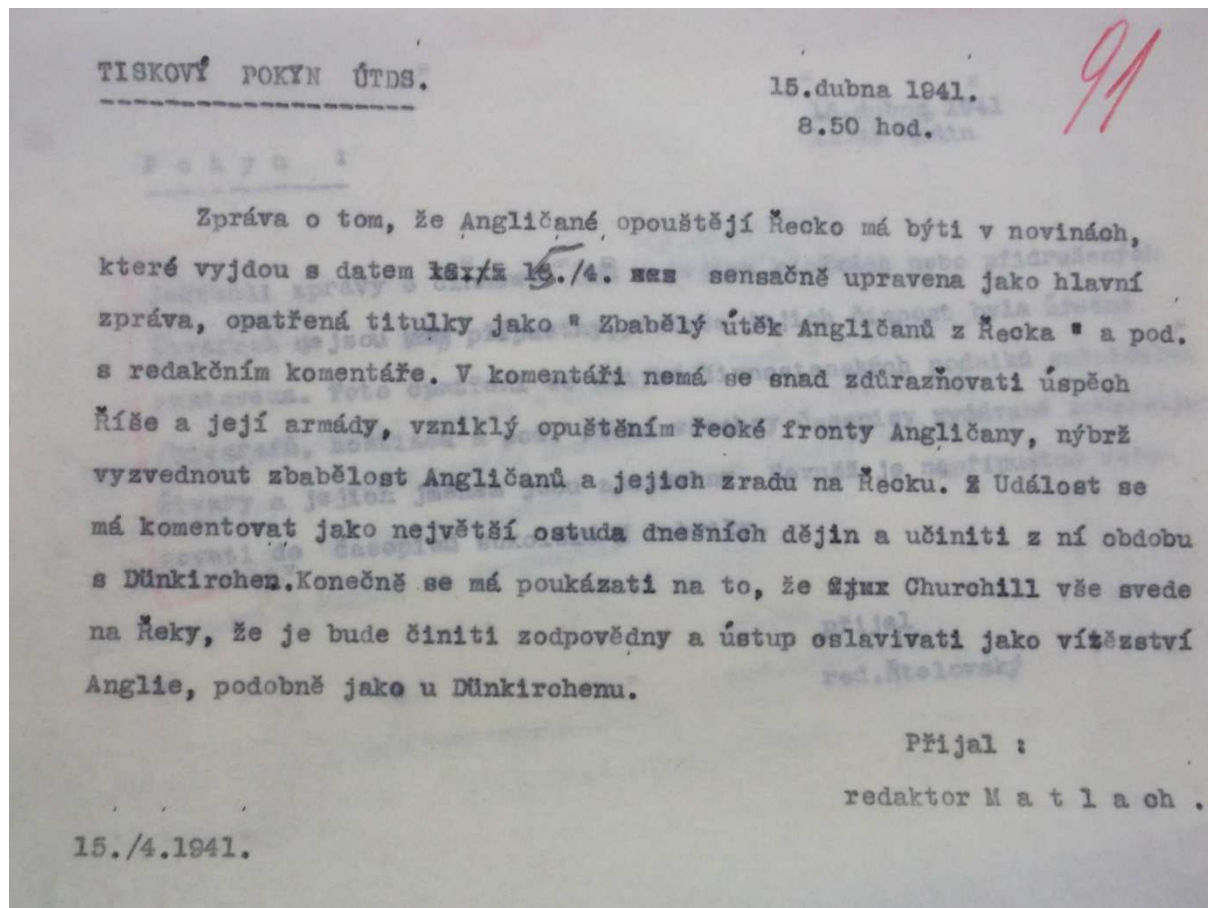
O p i s .

Ústředí tiskové dozorčí služby při Tiskovém odboru
předsednictva ministerské rady, referent odb.rada
dr.Osvald Svoboda.

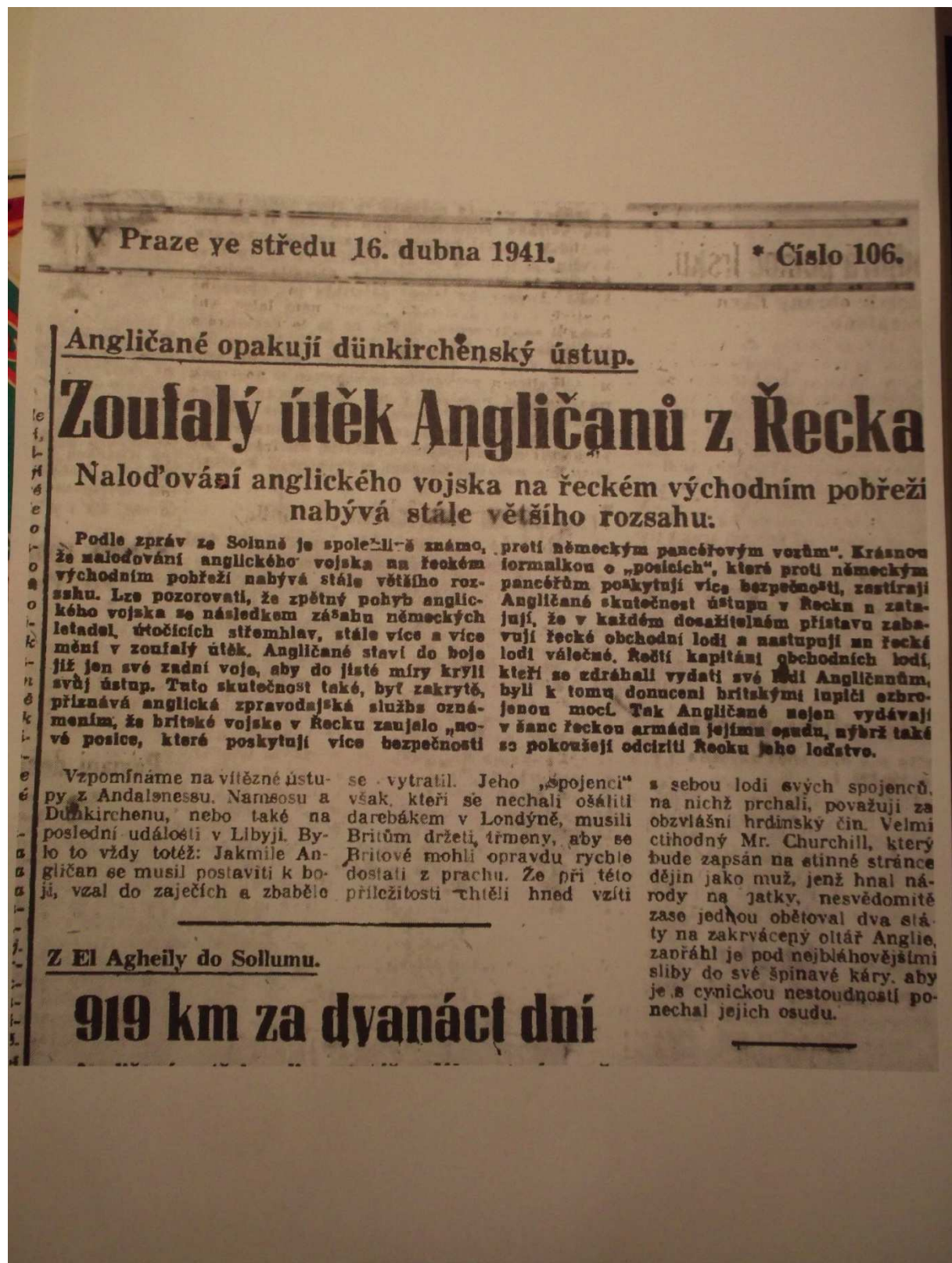
Pomocná služba:

Eduard N ě m e c ,	obvodní inspektor	I.tř.
Frant.D o b e š ,	"	II.tř.
Josef Z a v ř e l ,	"	I.tř.
Václav P e t r á k ,	"	I.tř.

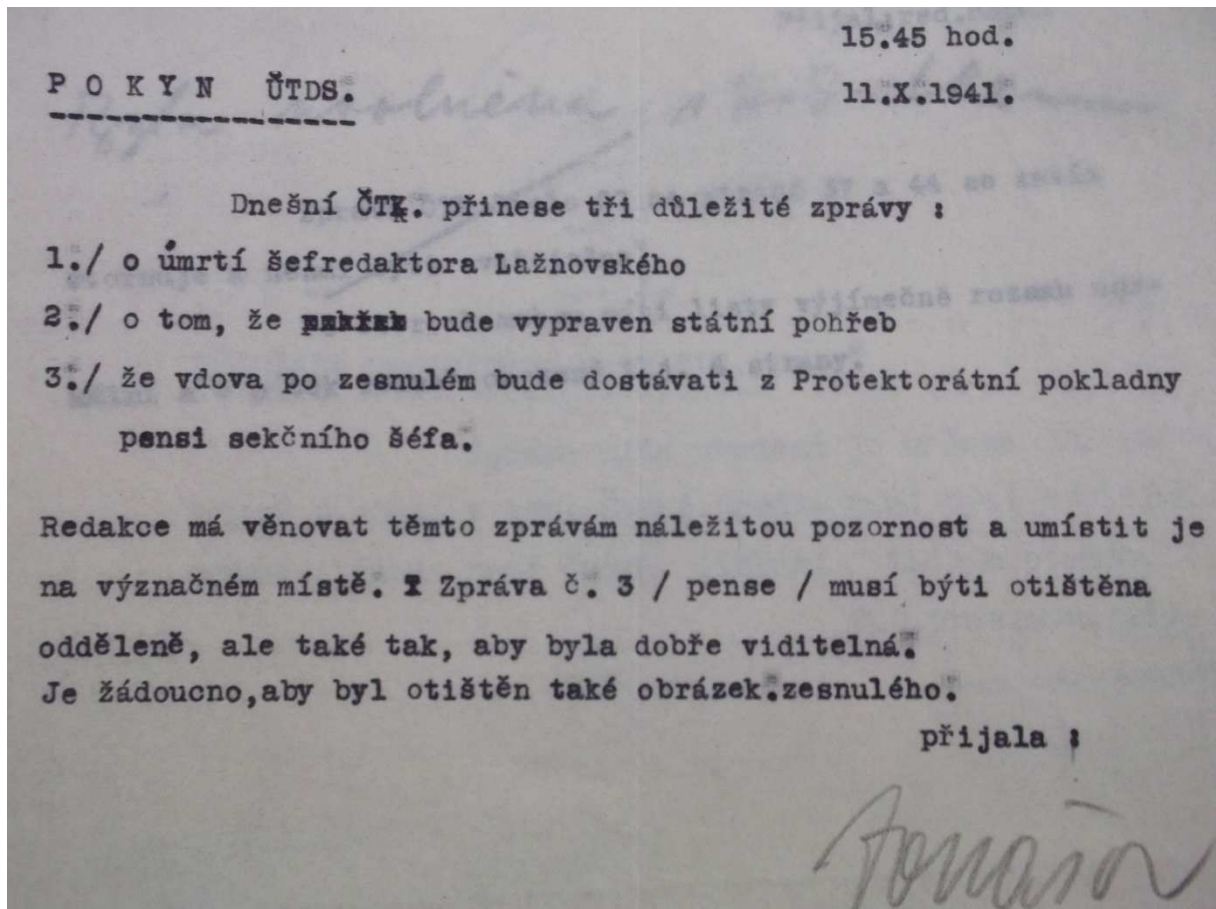
Příloha č. 3: Pokyn ÚTDS z 15. 4. 1941 nařizuje, jak psát o událostech v Řecku (obrázek)

Výsledný text v deníku *Národní politika* z 16. 4. 1941 (obrázek)

Příloha č. 4: Pokyn ÚTDS z 11. 10. 1941 nařizuje, jak psát o úmrtí aktivisty Karla Lažnovského (obrázek)

Výsledný text v deníku *Národní politika* z 12. 10. 1941, s. 1 (obrázek)

ch
ny.
ho

ostro-
za dne
es 2508
V noci
rací le-
ýchod-
jihozá-

í bom-
britské
letecký
lejoové-
letec-
řelena
a. Brit-
oslední
lá mis-
mecku.
ztráty.
ny ne-
lostře-
rdova-

ena

eriálu.
lích krva-
-510 děl a
iného ma-

se maršála
i armáda-
adarskými
a. září do
ukofistila

t.

ie, že byly
ré na vo-
i důstojní-
bývalých
ředstojní-
ojí organi-
Pro svoji
ravodajský
dorozumí-
ím přídru-
ské, jež se
jako byl
n byl pro-
váděn. Již
předsedou
erský rada
ru organi-
f bývalých
á byla tak
mohla být
užel, však
nehvl ještě
přičísti na
siců, ačko-
orgánů za-
lch skupin.
čovala, tím

Politická vražda, spáchaná na českém šéfredaktorovi.

Sprostý zločin na vlastním soukmenovci
Šéfredaktor Českého Slova
Karel Lažnovský, zemřel.

Politika, Praha. Foto ČTK.

P r a h a, 11. října. (ČTK.) Po pozvání do domu někdejší vedoucí české osobnosti smocnčlo nedávno několik českých šéfredaktorů za příznaké vážné otravy, takže bylo nutné dopravit je do německého lazaretu. Vyšetřováním se nezvratně prokázalo, že šlo o plánovitě připravený atentát na skupinu pozitivně smýšlejších redaktorů, kteří adresovali vždy zrcvu a znovu svým soukmenovcům slova poučení a varování, vycházejíce z poznání, že svůj národ musí vésti na správnou cestu. Zahraniční rozhlas odedávna šíval nejsprostším způsobem proti této skupině českých novinářů a žádal, aby byli učiněni neškodnými. Souvislost je naprosto jasná. V noci na 11. října jeden z těchto táčce nemocných, šéfredaktor Karel Lažnovský z Českého Slova, na tuto otravu zemřel.

Lažnovský byl jedním z nejvýznačnějších českých redaktorů, kteří bez ohledu na vlastní osobu nebo popularitu vykonávají své povolání, vedeni jen vysokým vědomím povinností a odpovědností vůči svému národu. Tato sprostá vražda, kterou spáchali vlastní krajané z příkazu londýnské štvavé ústředny a emigrantské kliky kolem Beneše, vrhá ostré světlo na nestoudné a krvavačné metody těch, kdož stále mají v ústech nejpokrytečtějším způsobem slovo „lidákosť“.

Tento hanebný čin, jehož pozadí a souvislosti jsou již zjištěny, bude spravedlivě potrestán.

Slavnostní pohřeb šéfredaktora Karla Lažnovského, zavražděného vlastními soukmenovci.

P r a h a, 11. října. (ČTK.) Z nařízení zastupujícího říšského protektora, SS-Obergruppenführera Heydricha, uspořádá protektorátai vláda slavnostní pohřeb zavražděného šéfredaktora Karla Lažnovského.

Výsledný text v deníku *Národní politika* z 12. 10. 1941, s. 4 (obrázek)

4. strana. 12. října 1941. NAI

Předplatné <i>Národní Politiky</i> od 1. února 1941.		
Poštou a v prodejnách:	měs.	čtvrť.
Ranní a nedělní N. P.	K 16.—	K 46.—
Ranní, nedělní a Pondělní N. P.	K 18.—	K 52.—
Samotná ranní N. P. bez nedělní	K 14.—	K 40.—
Jen Pondělní N. P.	K 6.—	K 6.—
Jen nedělní N. P.	K 13.—	K 13.—

R Ů Z N

Zastupující říšský protektor se postaral o vdovu po zavražděném šéfredaktoru Karlu Lažnovském.

Praha, 11. října. (ČTK.) Jak již oznámeme, stal se šéfredaktor „Českého Slova“ Karel Lažnovský obětí sprostého atentátu, spáchaného na skupinu vedoucích českých novinářů. Zastupující říšský protektor, //Obergruppenführer Heydrich nařídil, aby protektorátní vláda vyplácela vdově po zesnulém plnou pensí, která přísluší odborovému přednostovi.

Neděle 12. října.

Slunce vychází v 7 hodin 16 minut, zapadá v 18 hodin 16 minut.

Pondělí 13. října.

Slunce vychází v 7 hodin 16 minut, zapadá v 18 hodin 16 minut.

Úterý 14. října.

Slunce vychází v 7 hodin 20 minut, zapadá v 18 hodin 12 minut.
To jsou také doby, kdy končí a opět začíná předepsané zatmění.

* Dar státního presidenta Národní pomoci. V rámci veřejné sbírky Národní pomoci, pořádané letošního roku, věnoval pan státní president dr. Emil Hácha na účely touto sbírkou sledované ze svých prostředků 500.000 K.

* Pomáhejte v boji proti zločinnému černému obchodu. Jak bylo již oznámeno, rozhodlo se vedení Národní odborové ústředny zaměstna-

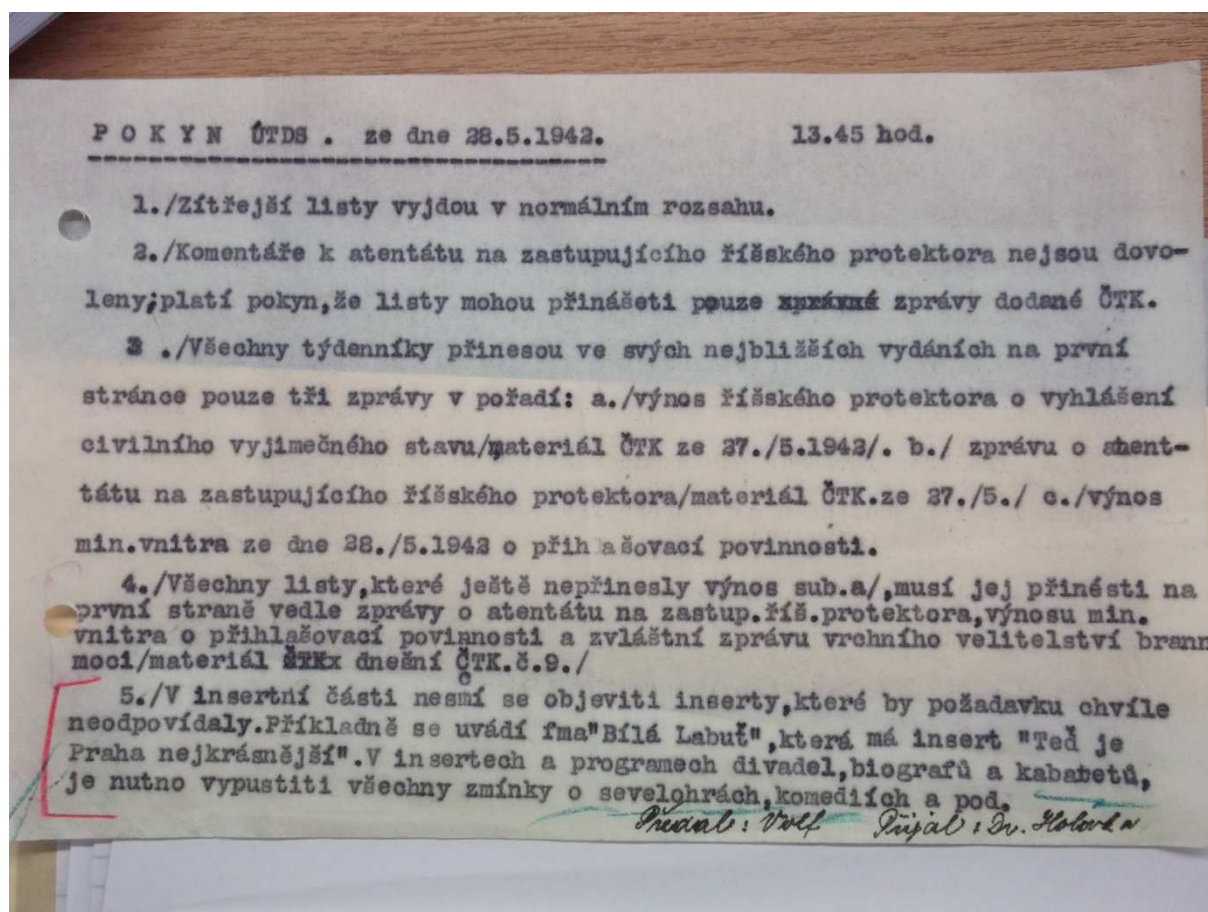
Potrestané

Praha 11. října. (ČTK.): K vynesení dne 10. října stanný a v Brně, oznamuje se a přišel Dr. Otokar Frankenberger, od IV. odboru ministerstva zemědělství v první řadě činěn osobně odpovídající státní výživu a zásobovací torátu Čechy a Morava. Sabotážní opatření německých úřadů v Praze k zajištění výživy, a to ním jedním zabraňoval výroby a spravedlivému rozdělení potravin, zejména másla a masa se především úspěšně pokusil potírání pokoutního obchodu. S pokoutního obchodu, jehož rozvíjení obyvatelstva je zřejmý soudků stanných soudů, lze přitom jeho osobním zásahům obranných opatření příslušné váni důzno právě v nynější v datí za zvlášť zavrženého, n že velká část pokojného a r obyvatelstva byla zneklidněna.

Alois Valeček, hostinský z nand Valeček, strážník městské policie, shromažďoval stále zbraň Ferdinand Valeček, který měl městnanec hlídání odevzdané zbraně, jež mu byly odevzdány působnosti, a dal je svému bratru je uschoval. Bratři Valečkové z skladiště zbraní, skládající se z granátů, automatických pistolí a rozsáhlého množství pých svém zatčení byli ještě tak domě nesprávně dvě jiné osoby z skladiště zbraní.

Josef Uzel, řezník z Dolní Lerach, obchodník s dobytky, a Marek Marenc, řezník z Brašlav, kameník z Mlázov, Voznář z Plzně, Antonín Trávníček

Příloha č. 5: Pokyn ÚTDS z 28. 5. 1942 nařizuje, jak psát o atentátu na Reinharda Heydricha (obrázek)

Příloha č. 6: Pokyn ÚTDS z 5. 6. 1942 zakazuje psát o zdravotním stavu Reinharda Heydricha (zemřel 4. 6. 1942) (obrázek)

